

Sfera Politicii

89

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDAȚIA “SOCIETATEA CIVILĂ”

Anul IX, 2001

Preț 15.000 lei

PARLAMENTUL

**Revista este editată de
Institutul de Cercetări
Politice și Economice și
Fundatia Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD:

**CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TISMĂNEANU
G. M. TAMAS**

**REDACTIE:
Redactor șef:
STELIAN TĂNASE
Secretar general de
redacție:**

**OVIDIU HORIA MAICAN
Redactori șefi-adjuncți:**

**MIHAI CHIOVEANU
DRAGOȘ PETRESCU**

Colectivul redacțional:

**ADRIAN CIOROIANU
LAURENȚIU ȘTEFAN
SCALAT
VALENTIN STAN
Coperta și**

**tehnoredactarea:
LIVIU STOICA**

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la FORUM Partners București.

Adresa Redacției:
Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.
CP 212, OP 22, București
Tel/Fax: 01 312 84 96,
01 659 57 90
(Attn Roxana Dumitrescu);
E-mail: sfera@totalnet.ro.
<http://www.sfera.50megs.com>

2. <i>Editorial</i>	Răzvan Grecu	Cît de responsabili sunt parlamentarii noștri?
6. <i>Parlamentul</i>	Radu Carp	Regimul parlamentar și teoria separației puterilor
12.	Ștefan Deaconu și Mihai Horia Cuc	Noile prevederi regulamentare privind funcționarea Parlamentului
19.	Iulia Huiu	Noii lideri și schimbarea politicii românești
24. <i>Politică internă</i>	Gabriel Radu	Corupție
27. <i>Politică externă</i>	Filon Morar	De la logica confruntării la logica cooperării
38.	Cosmin Popa	Rusia sub Putin
47. <i>IdeoSfera</i>	Alexandru Ștefan	Politici culturale în câmpul literar românesc între 1944-1948
54. <i>Cărți și autori</i>	Andi Mihalache	O istorie a lucrurilor care nu se spun
56.	Ana Dinescu	Cultul lui Ceaușescu, după 12 ani
58.	Dragoș Petrescu	Misiunea lui Mark Ethridge în România
60.	Sabin Drăgulin	Abecedarul omului politic
62. <i>Premiile Sfera Politicii</i>		

Cît de responsabili sunt parlamentarii noștri?

RĂZVAN GRECU

Ipoteza și metodologia

Una dintre premisele importante pe care este construită, teoretic și constituțional, democrația modernă o constituie responsabilitatea guvernanților (în sens larg, adică a reprezentanților desemnați ai electoratului) vis-à-vis de cei pe care aceștia îi reprezintă. Democrația modernă liberală asigură celui care delegă o parte din suveranitatea sa altor persoane, denumiți generic reprezentanți, instrumente prin intermediul cărora acestora din urmă le sunt controlate și modelate deciziile și comportamentele politice. Unul dintre cele mai importante mijloace de control pe care individul le are la dispoziție pentru a modela câmpul și modul de acțiune a liderilor politici (sau a elitei politice) este, oricît de ineficient este el considerat, votul, adică alegerea subiectivă între doi sau mai mulți competitori politici reali.

Acest articol analizează modul în care electorul românesc reușește să controleze, prin intermediul votului, comportamentul politic al acelor pe care i-a delegat drept reprezentanți în diverse posturi electivă în cadrul sistemului politic. Întrucît aria de cercetare este extrem de largă și un studiu de asemenea tip necesită date factuale care să acopere selectarea liderilor la diverse niveluri ale sistemului politic (consilieri locali, primari, consilieri județeni, parlamentari), analiza responsabilității liderilor politici se axează

pe datele empirice ale alegerilor parlamentare din anii 1996 și 2000 și încearcă să identifice cît de puternic sunt legați parlamentarii de circumscriptiile electorale în care aceștia au fost aleși, astfel încît electoratul să dispună de un instrument de control suficient de puternic pentru a determina orientarea liderilor politici asupra *input*-ului¹ politic al societății.

Analiza responsabilității politice a liderilor se bazează, printre altele, pe prezumția logică conform căreia un parlamentar este cu atît mai responsabil politic față de alegătorii săi cu cît capacitatea sa de a candida în altă circumscriptie decît cea inițială este mai mică. De aceea, articolul va încerca să analizeze, pe baza datelor empirice, modul în care parlamentarii români sunt responsabili în fața electoratului lor. Din acest punct de vedere, rezultatele alegerilor din 1996 reprezintă punctul de plecare a analizei empirice și ele vor fi comparate cu cele din toamna anului 2000. De asemenea, liderii analizați vor fi cei aparținînd partidelor care au reușit să acceadă în Parlament în ambele legislaturi, excluzînd din această categorie reprezentanții PRM și ai UDMR. Aceste partide nu au fost luate în considerare în cercetarea de față datorită particularităților lor în raport cu celelalte partide politice. PRM este un partid politic puternic personalizat, cu o structură instituțională extrem de instabilă și foarte puțin vizibilă. El este creația personală a liderului său și aduce foarte

puține avantaje metodologice pentru cercetare de față. În schimb UDMR, deși o coaliție de partide și asociații politice, are o structură internă foarte bine definită însă localizată strict regional, numai aberațiile producției sistemului electoral permițând acesteia să obțină reprezentanți în București, de exemplu.

Cum definim responsabilitatea liderilor politici?

Este important de a distinge, înainte de a trece la analiza empirică, între două tipuri de responsabilitate politică, distincte una de cealaltă, dar extrem de importante pentru un sistem politic democratic. Atunci când utilizăm conceptul de responsabilitate politică a liderilor (elitei politice), trebuie să avem în vedere distincția între **responsabilitatea verticală**, sau responsabilitatea față de electoratul care i-a mandatat să îi reprezinte interesele, și **responsabilitatea orizontală**, sau sistemul de *check and balances* pe care democrațiile moderne l-au instituit pentru a limita puterea altor instituții politice. Responsabilitatea verticală (sau responsabilitatea **pe** verticală, mai bine spus) definește un anumit tip de relație între reprezentanți și reprezentați, pe de o parte, și între reprezentanți și grupuri de presiune sau de interese, pe de altă parte. Responsabilitatea verticală nu implică nici o responsabilitate legală pentru subiecții ei, ea este mai curînd o responsabilitate politică decît juridică. În privința responsabilității pe orizontală, aceasta se stabilește mai degrabă între instituții și încearcă să limiteze puterile fiecăreia prin stabilirea unui control reciproc. Acest tip de responsabilitate implică relații între instituțiile politice (Parlament, Guvern, Președinție etc.), instanțe judiciare comune (tribunale, Curte Supremă de Justiție) și chiar instanțe speciale (Curte Constituțională).

În acest articol folosesc noțiunea de responsabilitate politică așa cum l-am definit în primul sens al său. Mai concret, responsabilitatea

politică va cuprinde capacitatea alegătorului de a exercita un control important asupra accederii liderilor politici la funcții de reprezentare parlamentară. Putem spune că responsabilitatea politică a parlamentarului este direct proporțională cu capacitatea alegătorului de a exercita acest control care, bazat pe norme juridice cuprinse în legea electorală, este în principal un control politic.

Pot fi controlați parlamentarii români de către alegători?

Acest control de care aminteam mai sus nu se exercită doar prin simplul act de a vota într-o anumită circumscripție pentru o listă sau alta de candidați (în cazul scrutinului pe listă) sau pentru un candidat sau altul (în cazul scrutinului uninominal). Exercițiul lui trebuie să depășească această graniță: votantul trebuie să dețină capacitatea de a controla, pe cît mai mult posibil, accesul la funcțiile de reprezentare a candidatului/candidaților care a(u) deținut aceste funcții ca urmare a unor momente electorale anterioare. *Or acest lucru se poate realiza numai dacă parlamentarii sunt obligați, prin norme juridice, să candideze în aceleași circumscripții în care au fost aleși în legislaturile anterioare.*

Această caracteristică de a eluda acest aspect al controlului asupra reprezentanților nu este necunoscută în România, deși i se dă o importanță mai mică decît unui alt tip de control, acela al scrutinului uninominal. Putem imagina un model fictiv potrivit căruia candidatul X este ales în circumscripția Y la timpul t1 pentru ca la timpul t2 același candidat X să candideze pentru circumscripția Z. În acest caz, capacitatea de control pe care un alegător o are, fie el din circumscripția Y, fie din circumscripția Z, este extrem de limitată, iar responsabilitatea față de electorat a parlamentarului X este nulă.

Tabel 1

Partid	Numărul parlamentarilor aleși în aceleași circumscripții electorale	Numărul parlamentarilor aleși în circumscripții electorale diferite
PDSR	58	10
PNL	11	3
PD	17	3

Analiza celor trei partide politice alese ca bază a cercetării duc la rezultate surprinzătoare, care contrazic în mare măsură ipoteza de plecare a articolului. O bună parte din parlamentarii care au obținut mandate din partea electoratului atât în 1996 cât și în 2000 au candidat în aceleași circumscripții electorale, ceea ce ar fi putut constitui o bună bază pentru exercitarea unui control politic (este adevărat, mult mai puțin puternic) asupra candidaților. Datele obținute contrazic în aceeași timp criticile acide aduse partidelor politice care ar propune candidați pe care comunitatea locală nu îi poate controla suficient de bine pentru a le reprezenta interesele. Deși critica modului în care candidații pentru Parlament sunt selectați de către partidele politice, și în special de către liderii de la vîrf ai acestora, este întemeiată, aceasta trebuie adresată unui proces de selectare și nu responsabilității politice a candidatului/parlamentarului față de comunitatea care l-a ales. Exclusiv în momentul electoral, această comunitate are capacitatea de a exercita un control asupra celor care au fost, și doresc în continuare să fie, parlamentari. Numărul parlamentarilor care au evitat în alegerile recente comunitățile care i-a mandatat să le reprezinte în 1996 a fost, cel puțin față de așteptările mele inițiale, foarte mic. Este la fel de adevărat că prezența unui partid ca PNȚCD, în eventualitatea în care ar fi reușit să acceadă în Parlament, ar fi putut schimba acest raport ținîndu-se cont de faptul că partidul a avut o puternică reprezentare

parlamentară în Parlamentul trecut precum și de numeroasele tensiuni apărute în momentul deciziilor asupra componenței listelor electorale.

Un alt rezultat interesant relevat de datele obținute este cel al provenienței parlamentarilor care au candidat în altă circumscripție electorală față de 1996. În marea majoritate a cazurilor, acești parlamentari reprezintă “importuri” de dată recentă a partidelor politice. Este cazul celor care au plecat de la un partid la altul în timpul legislaturii 1996-2000 și care au fost impuși pe liste în alte circumscripții electorale decît în acelea unde au obținut mandatul de parlamentar în 1996. Cazurile sunt cunoscute: George Pruteanu sau Triță Făniță, în cazul PDSR, Radu F. Alexandru pentru PNL sau Sorin Lepșa pentru PD, aceștia neavînd, probabil, suficientă influență în noul partid pentru a candida în aceleași circumscripții electorale.

Dacă elemente ale responsabilității politice apar din punctul de vedere al circumscripției electorale în care candidează, nu putem susține existența unui grad înalt al reponsabilității politice al parlamentarilor români. Cel puțin pentru momentul electoral, incapacitatea alegătorului de a selecta candidatul sau candidații preferați dintr-o listă a unui partid politic restrînge posibilitatea sa de a responsabiliza politic actorii politici. Responsabilitatea parlamentarului față de alegător este prin urmare una **secundară**: pentru el esențial este să obțină o cît mai bună poziționare pe lista electorală, ceea ce determină o responsabilitate primară față de liderii naționali ai partidului, mai ales față de președintele de partid. Mai departe de timpul strict al alegerilor, și aici intervine cultura politică² drept variabilă explicativă, controlul politic al reprezentanților este viciat de cultura politică în principal dependentă a majorității românilor, ceea ce duce la o responsabilitate minimală a parlamentarului față de comunitatea locală. Foarte puțini dintre români se consideră actori ai sistemului politic iar cei mai mulți dintre noi nu ne imaginăm decît

subiecți politici, ceea ce face ca acțiunile de influențare a deciziilor politice să rămână izolate într-un ansamblu general de neparticipare.

La fel de reală este slaba conectare a parlamentarilor la cerințele vieții sociale locale, în special datorată absenței legăturilor reale a multora dintre aceștia cu circumscripția în care au fost aleși.³ Faptul că ei sunt aleși în aceeași circumscripție electorală în două mandate succesive nu conduce neapărat la concluzia că reprezintă realmente comunitatea respectivă. Ceea ce vreau însă să accentuez este diferența conceptuală între reprezentare efectivă și control/responsabilitate politic(ă). O comunitate poate fi slab reprezentată de un parlamentar care nu face parte efectiv din respectivul grup, dar în măsura în care ea are posibilitatea ca în alegerile viitoare să refuze acordarea votului pentru acest reprezentant, putem spune că elemente ale responsabilității politice există.

În loc de concluzii

Atunci când vorbim despre responsabilitatea politică a parlamentarilor români evidențiem de cele mai multe ori decuplarea lor față de așteptările și dorințele electoratului. Susținem foarte des faptul că alegătorul nu îl poate controla în nici un fel pe cel care l-a delegat să-i reprezinte interesele în Parlament. Dar facem, în același timp, foarte rar diferența între un control (și în același timp între o responsabilitate) în momentul electoral și un altul (o alta) post-electorală, ceea ce influențează mecanismele preopuse pentru îmbunătățirea lor. De exemplu, vom propune degeaba votul uninominal drept remediu al iresponsabilității politice a parlamentarilor români atâta timp cât legea nu stipulează clar imposibilitatea de a candida în altă circumscripție decât cea în care reprezentantul își are domiciliul. Fără aceste modificări, rezultatul va fi nul: liderul de partid va avea în continuare rolul principal în selecția parlamentarilor prin

impunerea unor candidați preferați în circumscripțiile în care partidul are șanse mai mari de succes.

De asemenea, interesul alegătorilor pentru politică este fundamental pentru exercitarea unui control politic al aleșilor. Dacă acest interes este slab sau doar declarativ, responsabilitatea politică a parlamentarilor este și ea, la rîndul său, minimă. Și aceasta pentru că democrația nu produce îngerii în pozițiile de decizie, ci doar permite guvernaților să exercite control asupra celor care iau decizii.

NOTE

¹ Pentru conceptul de *input*, vezi David Easton *A Framework for Political Analysis*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliff, N.J., 1965.

² Fiecare individ, indiferent de spațiul cultural în care trăiește sau gradul de educație achiziționat, deține o cultură politică ce poate fi preponderent parohială, dependentă sau participativă. Concluzia aparține lui Gabriel Almond și Sidney Verba în studiul lor pe cinci țări asupra culturii politice, tradus în românește sub numele de *Cultura Civică* (București: Du Style, 1995). De aceea afirmațiile unora dintre autorii de comentariu politic din România potrivit cărora românii nu au cultură politică sunt greșite. Unul dintre exemplele relevante în acest sens este articolul d-lui Mircea Stănescu "Anatomia unui faliment" în *Sfera Politicii*, nr. 87-88 din 2001.

³ Din acest punct de vedere ar fi interesant de aflat câți dintre parlamentarii români trăiesc efectiv în circumscripțiile în care au fost aleși în 1996 și 2000. Din păcate, lipsa unor date referitoare la acest domeniu precum și secretomania caracteristică fac acest demers de cercetare extrem de dificil.

*** Datele pentru analiza factuală au fost culese din *Cartea albă a democrației. Un ghid al instituțiilor publice centrale din România*, ed. a II-a, 1997, editată de Asociația Prodemia, precum și din ziarul *Ziua*, din data de 4 decembrie 2000, pag. 5.

RĂZVAN GRECU – Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, Master, An II. Preparator, Universitatea "Valahia", Târgoviște.

Regimul parlamentar și teoria separației puterilor

RADU CARP

Textul de mai jos face parte dintr-o lucrare mai amplă denumită „Responsabilitatea ministerială politică în dreptul comparat și tendințele de raționalizare ale regimurilor constituționale”. Varianta de față a fost prezentată la o conferință SRSP ce a avut loc în luna septembrie a anului 2000.

Formularea clasică a doctrinei separației puterilor și rolul puterii judecătorești

Problema care revine constant în preocupările celor care încearcă să construiască un model al raportului între diferitele puteri ale statului este în ce fel exercitarea puterii executive, esențială pentru realizarea scopurilor unui regim politic, poate fi controlată în așa fel încât să nu intre în contradicție cu aceste scopuri. Dintre teoriile care au dat un răspuns la această problemă, doctrina separației puterilor este cea mai semnificativă, atât din punct de vedere al prestigiului intelectual, cât și din punct de vedere al influenței constante asupra structurilor instituționale. Doctrina separației puterilor, alături de conceptul de „guvern reprezentativ” constituie „pilonii” regimurilor politice care pot fi numite constituționale.

Potrivit lui M.J.C. Vile¹, această doctrină a separației puterilor poate fi formulată în modul următor: pentru stabilirea și menținerea drepturilor și libertăților politice este necesar să existe trei puteri, legislativă, executivă și judecătorească. Fiecărei puteri trebuie să i se acorde exercițiul unei funcții proprii și să nu fie

posibil ca o putere să exercite funcțiile atribuite unei alte puteri. În afară de aceasta, persoanele care intră în componența celor trei puteri nu pot acționa decât în cadrul uneia dintre aceste puteri. În acest fel, fiecare putere va contrabalansa pe celelalte și nici o persoană sau colectiv de persoane nu va fi capabil să controleze exercițiul puterii într-un stat. În general, criteriul adoptat de Vile referitor la persoanele care exercită diferitele funcții atribuite puterilor nu este acceptat ca făcând parte din doctrina separației puterilor. De exemplu, Tudor Drăganu consideră că această doctrină reprezintă „atribuirea diferitelor funcții ale statului unor organe distincte și independente unele față de altele”².

M.J.C. Vile descrie de fapt doctrina „pură” a separației puterilor, modul ideal în care ar trebui prezentat principiul potrivit căruia puterile statului sunt separate. În realitate, nici unul dintre partizanii acestei doctrine nu a preconizat aplicarea unei teorii similare în cazul vreunui regim politic.

S-ar putea crede că această doctrină apare în forma ei „pură” în operele lui Montesquieu. În realitate, Montesquieu este, raportat la doctrinarii dreptului constituțional care au explicat diferitele raporturi între puterile statului,

cel care s-a apropiat cel mai mult de formularea unei asemenea doctrine „pure”. Montesquieu expune în „Spiritul legilor” o doctrină a separației puterilor căreia îi adaugă și elemente ale teoriei *checks and balances* atunci când descrie relațiile între puterea executivă și cea legislativă. Cu toate acestea, puterea judecătorească (*le pouvoir de juger*) – mai exact, puterea de a judeca – nu poate avea atribuții de control asupra celorlalte două puteri și, pe de altă parte, independența puterii judecătorești este absolută, în sensul că nu poate fi controlată prin intermediul celorlalte puteri. Montesquieu afirmă clar că „dintre cele trei puteri despre care am vorbit, cea judecătorească este oarecum inexistentă” (*en quelque façon nulle*)³. De remarcat că în scrierile lui Montesquieu nu apare *in terminis* principiul separației puterilor în stat⁴. Însă, așa cum a remarcat Charles Eisenmann⁵, descrierea modului de funcționare a puterilor tinde să se suprapună în multe privințe cu unele conotații moderne ale acestui principiu. Printr-un abuz de limbaj și datorită unor numeroase interpretări care au alterat însuși fondul teoriei expuse în „Spiritul legilor”, Montesquieu a ajuns să fie considerat ca fiind doctrinarul principal al separației puterilor⁶. Cu toate acestea, teoria lui Montesquieu reprezintă indiscutabil un avans față de teoria „guvernului echilibrat”: în timp ce pentru Montesquieu scopul funcționării puterilor este garantarea libertăților individuale⁷, reprezentanții celei din urmă teorii subliniau faptul că scopul raționalizării raportului între puteri îl reprezintă asigurarea „binelui comun”.

Reflecția pe care Montesquieu o expune referitor la puterea judecătorească nu a rămas fără urmări în ceea ce privește dezvoltarea sistemului constituțional francez. În doctrină a fost exprimată chiar opinia ca legea din 16–24 august 1790 privind organizarea judiciară, prin care se interzicea judecătorilor să se pronunțe asupra activității administrației, a fost, într-un

anumit sens, inspirată de viziunea lui Montesquieu asupra puterii judecătorești⁸. Așa cum remarca și Mauro Cappelletti⁹, deși Montesquieu și-a propus să descrie un sistem în care drepturile individuale sunt garantate împotriva intervențiilor statale arbitrare, aplicarea teoriei expuse în „Spiritul legilor” poate legitima abuzurile puterii executive sau ale celei legislative.

Teorii asupra naturii puterii judecătorești în sistemul de drept american

Acest tip de reflecție asupra naturii puterii judecătorești este desigur diferită de cea pe care o va expune judecătorul Marshall în *Marbury v. Madison* (1812) și în *Eakin v. Raub* (1825). În cazul *Marbury v. Madison* s-a pornit de la afirmația că prerogativele puterii legislative sunt limitate prin Constituția S.U.A. și că „actele legislative contrare constituției nu sunt legi, în caz contrar constituțiile scrise ar fi încercări absurde din partea poporului de a limita o putere care ar fi, în esența ei, nelimitată”. Din acest motiv, un act al legislativului care intră în contradicție cu constituția nu poate produce efecte obligatorii pentru organele puterii judecătorești. În opinia sa, judecătorul Marshall a ridicat următoarea problemă: dacă o lege este contrară constituției și, în cadrul unui proces, judecătorii sunt puși în fața situației de a aplica atât constituția, cât și acea lege, în conformitate cu care act normativ se va judeca acest caz? Deoarece constituția este superioară „oricărui act al puterii legislative”, puterea judecătorească poate aprecia constituționalitatea unei legi; în caz contrar, legislativul ar avea o „omnipotență reală și practică”, ceea ce nu corespunde scopului edictării constituției și „s-ar anihila cea mai importantă îmbunătățire a instituțiilor politice – constituția scrisă”. În consecință, „puterea judecătorească se extinde tuturor cazurilor care se nasc din interpretarea Constituției”¹⁰.

În *Eakin v. Raub* Curtea Supremă a S.U.A. se va pronunța din nou asupra naturii puterii judecătorești: acestei puteri îi aparține dreptul de a interpreta legea, iar acest drept nu contrazice autoritatea puterii legislative. Judecătorul Marshall a afirmat cu această ocazie că „întreaga suveranitate a fost separată în părțile ei elementare și distribuită mai multor puteri”; pentru ca puterea legislativă să nu se pronunțe în mod abuziv asupra actelor celorlalte puteri, „s-a intenționat a se interpune puterea judecătorească ca o barieră adițională”. Puterea judecătorească, atunci când aplică o lege neconstituțională, comite un „act de violare a Constituției”¹¹.

Caracteristicile regimului parlamentar în forma clasică

Este însă important de reținut faptul că, în pofida concepției sale legată de puterea judecătorească și indiferent de felul în care poate fi situat față de diferitele forme ale doctrinei separației puterilor, Montesquieu descrie, pentru prima oară în istoria teoriilor constituționale, caracteristicile regimului parlamentar: puterea legislativă trebuie să aibă dreptul să examineze modul în care legile sunt puse în executare de către guvern.

Regimul parlamentar, în forma sa clasică, presupune un executiv alcătuit dintr-un șef de stat iresponsabil din punct de vedere politic și un cabinet ministerial răspunzător pentru actele făcute în exercițiul atribuțiilor sale și pentru actele șefului statului. Apariția și impunerea regimului parlamentar, ca teorie constituțională ce putea rezolva într-un mod coerent problema raportului între puteri, a fost posibilă datorită tendinței de a reduce rolul pe care șeful statului îl avea garantat în cadrul diferitelor regimuri politice. În acest context ar trebui menționat că, deși doctrina și jurisprudența dezvoltată în Statele Unite au dat naștere unei reformulări adecvate a teoriei

separației puterilor, prin importanța acordată puterii judecătorești, natura sistemului american, de tip prezidențial, bazat pe un executiv puternic și având o putere discreționară, nu a fost pusă sub semnul întrebării; s-a exprimat chiar opinia că sentința dată în cazul *Marbury v. Madison* reprezintă și cea dintâi justificare a puterilor discreționare ale executivului american¹². Ideea care stă la baza regimului parlamentar este aceea că puterea trebuie să aparțină celor care răspund de exercitarea ei – membrii executivului.¹³

Până în secolul XIX teoria separației puterilor reprezenta singura alternativă viabilă la teoria „guvernului echilibrat”, potrivit căreia doar funcția legislativă trebuie să fie exercitată de mai multe puteri ale statului, în timp ce celelalte funcții trebuie să fie în mod strict separate¹⁴. Se considera că toate celelalte posibilități de organizare a puterilor statului puteau da naștere unor sisteme autocratice sau unor guverne a căror acțiune nu putea fi controlată sau limitată. La începutul secolului XIX climatul politic și teoriile constituționale din spațiul continental devin din ce în ce mai puțin favorabile impunerii doctrinei pure a separației puterilor. Separația extremă a puterilor este negată, însă importanța doctrinei, resimțită ca parte a noii teorii a regimului parlamentar, este frecvent afirmată. Ideea de „echilibru” între puteri, ce făcea parte din teoriile pe care doctrina pură a separației puterilor le negase importanța, devine parte integrantă a regimului parlamentar.

În centrul teoriei regimului parlamentar, aflată la începuturile sale, a stat noțiunea de armonie. Puterea executivă este văzută ca un element de echilibru între forțele aflate în conflict. Sistemul *checks and balances* face parte din această teorie, așa cum fusese conceput anterior, însă aplicarea sa urmează un scop diferit: acela de a furniza modalități de echilibru între guvern și parlament într-un climat politic din ce în ce mai marcat de

prezența în parlament a reprezentanților mai multor categorii sociale, având interese greu de conciliat. Separația puterilor continuă să fie un element important pentru obținerea acestui echilibru, așa cum postula și teoria „gubernului echilibrat”, însă elementele sale sunt modificate pentru a corespunde noilor condiții. Acest proces de reformulare a fost reprezentat de numeroase atacuri la adresa teoriei separației puterilor, luând chiar și forma unei negări absolute a acestei teorii, ca în cazul lui Walter Bagehot.

În 1821 lordul John Russell publică *Essay on the History of the English Government and Constitution*. Pentru Russell cel mai înalt stadiu de dezvoltare al societății civile poate fi atins de un sistem de guvernare ce are ca scop atât garantarea libertăților individuale, cât și a ordinii statale. Valoarea unui sistem de guvernare poate fi deci definită în măsura în care aceste două cerințe sunt îndeplinite simultan. Funcția principală a unui sistem de guvernare modern este aceea de a produce „armonie”, în așa fel încât diferitele puteri să acționeze „fără a produce distorsionări”. Russell afirmă explicit că la o asemenea armonie se poate ajunge prin introducerea regulilor ce caracterizează responsabilitatea ministerială. Aceste reguli pot fi conciliate cu asigurarea principiului separației puterilor, cu o singură excepție: puterea judecătorească, a cărei funcție este aceea de a aplica reguli generale la cazuri particulare.

Un alt autor care, pe aceeași linie, descrie virtuțile regimului parlamentar, este P. F. Aiken. În lucrarea *A Comparative View of the Constitution of Great Britain and the United States of America*, apărută în 1842, Aiken susține că în Marea Britanie executivul și legislativul lucrează de comun acord, într-o mai mare armonie decât în Statele Unite, sistemul american, ale cărui caracteristici, după cum am văzut, se apropie foarte mult de doctrina separației puterilor, fiind caracterizat prin

„coliziunea” directă a intereselor promovate de legislativ și de executiv.

La jumătatea secolului XIX se ajunge la o negare a separării extreme a puterilor, subliniindu-se virtuțile regimului parlamentar care garantează echilibrul între puteri. Însă acest echilibru necesita o separație funcțională a puterilor. Probabil că cea mai adecvată formulare a acestui punct de vedere o regăsim în această perioadă la Earl Grey. În *Parliamentary Government*, publicată în 1858, Grey descrie regulile responsabilității ministeriale, pe care o vede ca parte integrantă a regimului parlamentar. Puterea executivă trebuie să fie limitată, deoarece, în caz contrar, miniștrii și-ar exercita autoritatea în mod abuziv față de Camera Comunelor. Din această cauză, membrii guvernului trebuie să fie responsabili în fața parlamentului, iar acest lucru nu înseamnă că puterea legislativă poate exercita atribuții care să interfereze cu cele acordate puterii executive.

În *The English Constitution*, apărută în 1867, Walter Bagehot afirmă că gândirea constituțională a fost dominată de teoria „gubernului echilibrat” și de cea a separației puterilor, aceasta din urmă fiind definită ca „supoziția potrivit căreia puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt divizate și încredințate unor persoane diferite și nici una din aceste puteri nu poate interfera în activitatea celorlalte”¹⁵. În locul acestora, Bagehot propune o nouă teorie, caracterizată prin „fuziunea” puterii legislative și a celei executive. Elementul central al acestui sistem este guvernul, cel care poate face legătura între cele două puteri. În interiorul legislativului se găsesc două categorii de membri: cei care fac parte și din guvern, deci pot reconcilia pozițiile celor două puteri și membri independenți care tind să contracareze inițiativele executivului.

Teoria regimului parlamentar care încearcă să garanteze un echilibru între parlament și guvern nu poate fi identificată nici

cu doctrina separației puterilor, cu toate că există numeroase similitudini între cele două abordări și nici cu viziunea lui Bagehot asupra „fuziunii” între legislativ și executiv, cu toate că, la fel ca și această teorie, neagă beneficiile unei separații nete a puterilor. Regimul parlamentar, așa cum a fost teoretizat în secolul XIX, încearcă să concilieze cele două puncte de vedere, aflate la extremitățile posibilităților de organizare a puterilor. Acest regim a fost conceput ca fiind caracterizat de trei elemente :

- echilibru între executiv și legislativ;
- „fuziunea” puterilor legislativă și executivă; spre deosebire de doctrina separației puterilor, aceeași persoană, ca membru al cabinetului, poate reprezenta atât interesele executivului, cât și pe cele ale executivului;
- subordonarea executivului față de lege; membrii cabinetului trebuie nu numai să pună în aplicare, ci și să respecte actele edictate de parlament.

În afară de aceste trei elemente care caracterizează regimul parlamentar, există forme concrete prin care acest regim realizează echilibrul între puteri. În primul rând, executivul are prerogativa de a dizolva parlamentul sau, atunci când este vorba de sistemul bicameral, cel puțin camera parlamentului aleasă prin vot direct. În al doilea rând, guvernul este obligat să demisioneze în momentul în care nu se mai bucură de încrederea parlamentului. Această regulă a răspunderii politice a guvernului este menită să contrabalanseze dreptul șefului statului de a dizolva parlamentul. În acest sistem, puterile sunt obligate să colaboreze; în lipsa unei asemenea colaborări, fiecare dintre puteri poate determina apariția unui dezechilibru care ar face ca sistemul să nu poată funcționa în forma în care a fost proiectat. În cazul apariției unui conflict între cele două puteri, regimul parlamentar are la dispoziție anumite mijloace procedurale care, atunci când sunt puse în practică, restabilesc colaborarea

preexistentă. Un asemenea conflict poate exista, însă nu poate continua indefinit, tocmai datorită declanșării mijloacelor procedurale pe care regimul parlamentar le pune la dispoziție.

Principiile regimului parlamentar, în felul în care au fost conturate în Anglia în secolul XIX pentru a face posibilă o colaborare între puterile statului, au exercitat o influență deosebită și asupra altor regimuri politice. Însă rezultatele la care s-a ajuns prin transpunerea caracteristicilor sale au fost extrem de diferite, îndepărtându-se uneori foarte mult de modelul clasic. În consecință, este mult mai corect să fie luate în discuție nu un tip de regim parlamentar, ci diferite regimuri parlamentare care respectă, în principiu, aceeași tendință de realizare a unui echilibru între puteri. Este util a se face diferențierea între regimul parlamentar *autentic*¹⁶, clasic, preconizat din punct de vedere teoretic și regimurile politice care, deși echilibrul între puteri este consacrat prin texte constituționale, pot fi considerate devieri ale regimului parlamentar clasic.

Cauzele inadaptabilității transpunerii regimului parlamentar autentic în cadrul sistemelor constituționale contemporane

Acest regim, în forma în care a fost descris în secolul XIX, nu caracterizează de fapt în momentul de față nici un sistem politic. Pe de o parte, chiar și în Marea Britanie prerogativa de a dizolva parlamentul este exercitată nu de șeful statului, așa cum postulează modelul clasic, ci de primul-ministru; de altfel, atunci când șeful cabinetului recurge la această prerogativă, nu restabilește un echilibru inițial, deoarece nu contracarează un vot de neîncredere al parlamentului. În plus, regimul parlamentar, așa cum a fost descris inițial, se baza în cadrul sistemului politic englez pe ideea că executivul depinde de încrederea acordată de parlament. Teoretic și în

prezent Camera Comunelor poate să determine prin votul său îndepărtarea unui guvern de la putere. În realitate însă, relația între puterea executivă și cea legislativă este inversată. Deoarece guvernul este compus din liderii partidului care deține majoritatea în Camera Comunelor, acesta este sprijinit în inițiativele sale de parlament și nu are îndoieli referitoare la faptul că propunerile legislative pe care le inițiază vor fi aprobate de către legislativ. Din acest motiv, potrivit lui Arend Lijphart¹⁷, regimul parlamentar britanic este atipic: nu guvernul este dependent de încrederea acordată de parlament, ci dimpotrivă, exercită o dominație accentuată asupra parlamentului. Pe de altă parte, s-a făcut simțită prezența a ceea ce Mirkine–Guetzévitch a denumit „raționalizare a regimului parlamentar”¹⁸: includerea în textele constituționale a anumitor reguli ce caracterizează acest regim, consacrate, în perioada în care se conturau atributele modelului clasic, prin reguli cutumiare.

În prezent, instituțiile regimurilor parlamentare se îndepărtează din ce în ce mai mult de felul în care au fost definite inițial. Chiar și regimurile care s-au inspirat la origine din experiența britanică prezintă caracteristici care diferă foarte mult atât de regimul parlamentar autentic, cât și de modelul westminsterian. Kurt von Mettenheim¹⁹ dă ca exemplu în acest sens Canada, care a alterat modelul parlamentar clasic prin acordarea de puteri sporite provinciilor, potrivit unei devoluții de tip federal și prin mărirea puterilor celei de-a doua camere prin reforma constituțională din 1982, precum și Australia. Cu toate că nu acceptă faptul că sistemul britanic este în momentul de față extrem de diferit față de felul în care a fost descris în secolul XIX, Von Mettenheim admite că chiar și acest sistem „ar putea să nu fie imun la eforturile de reformă instituțională”.

NOTE

¹ M.J.C. Vile, *Constitutionalism and the Separation of Powers*, Liberty Fund, Indianapolis, 1998, p. 14;

² Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Lumina Lex, București, 1998, p. 253;

³ Adrian-Paul Iliescu, Emanuel-Mihail Socaciu (coordonatori), *Fundamentele gândirii politice moderne*, Polirom, Iași, 1999, p. 105;

⁴ Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Servo-Sat, Arad, 1999, p. 58;

⁵ Charles Eisenmann, *L'esprit des lois et la séparation des pouvoirs*, în *Cahiers de philosophie politique*, nr. 2-3/1984-1985, Ousia, Paris, p. 3;

⁶ Michel Troper, *Charles Eisenmann contre le mythe de la séparation des pouvoirs*, în *Cahiers de philosophie politique*, cit. supra, p. 67;

⁷ Georges Vedel, *Montesquieu et l'esprit des lois*, în *Oeuvres complètes de Montesquieu*, Seuil, Paris, 1964, p. 10;

⁸ Ion Deleanu, op. cit., p. 63;

⁹ Mauro Cappelletti, *Le pouvoir des juges*, Presses Universitaires d'Aix Marseille, Paris, 1990, p. 261;

¹⁰ Ralph A. Rossum, G. Alan Tarr, *American Constitutional Law*, vol I, Bedford/St. Martin's, Boston, 1999, p. 77;

¹¹ Ralph A. Rossum, G. Alan Tarr, op. cit., p. 80;

¹² András Sajó, *Limiting Government – An Introduction to Constitutionalism*, CEU Press, Budapest, 1999, p. 206;

¹³ Tudor Drăganu, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916*, Dacia, Cluj, 1991, p. 20;

¹⁴ M.J.C.Vile, op. cit., p. 234;

¹⁵ Walter Bagehot, *The English Constitution*, Fontana Press, London, 1993, p. 62;

¹⁶ Marcel Prélôt, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, 1972, p. 951;

¹⁷ Arend Lijphart, *Patterns of Democracy – Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale University Press, New Haven, 1999, p. 12;

¹⁸ B. Mirkine – Guetzévitch, *Les constitutions européennes*, Paris, 1951, p. 29;

¹⁹ Kurt von Mettenheim, *Presidential Institutions and Democratic Politics*, în (edited by) Kurt von Mettenheim, *Presidential Institutions and Democratic Politics – Comparing Regional and National Contexts*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1997, p. 11;

RADU CARP – Asistent la Facultatea de Studii Politice și Științe Administrative din București. În prezent PhD Junior Fellow al Universității Central-Europene din Budapesta, doctorand al Universității Babeș-Bolyai din Cluj.

Noile prevederi regulamentare privind funcționarea Parlamentului

ȘTEFAN DEACONU
MIHAI HORIA CUC

Schimbarea puterii în urma alegerilor din noiembrie 2000 a dus și la schimbarea raportului de forțe în Parlament și totodată la o schimbare, credem noi în bine, a activității celor două Camere. Noile regulamente ale camerelor Parlamentului, dând curs prevederilor constituționale, cuprind norme ce privesc statutul parlamentarului, organizarea internă a Parlamentului, desfășurarea lucrărilor parlamentare precum și dispoziții referitoare la controlul parlamentar. Modificările și completările aduse la vechile regulamente privesc în special următoarele domenii:

1. Statutul parlamentarului

A. Numărul senatorilor este stabilit potrivit art.59 din Constituție, prin legea electorală, în raport cu populația țării. În urma alegerilor din 26 noiembrie 2000, Senatul se compune din 140 de senatori, mai puțin cu 3 decât în legislatura precedentă, configurația politică a Senatului fiind următoarea: *PDSR - 65 senatori; PRM - 37 senatori; PD - 13 senatori; PNL - 13 senatori; UDMR - 12 senatori.*

Privitor la imunitatea parlamentară noul Regulament a introdus câteva modificări foarte necesare. În primul rând imunitatea are ca scop nu numai protejarea senatorilor de urmărirea judiciară ci și preîntâmpinarea urmărilor abuzive, drept pentru care acest

articol a fost modificat astfel încât el să corespundă prevederilor constituționale. În al doilea rând, pentru ridicarea imunității parlamentare nu mai este nevoie de întrunirea votului a două treimi din numărul senatorilor prezenți ci de votul majorității membrilor Senatului. Tot ca o noutate, în cazul ridicării imunității este prevăzut un termen fix de 15 zile în care Biroul permanent trebuie să supună dezbaterii plenului raportul întocmit de Comisia juridică privind vinovăția senatorului în cauză.

B. Regulamentul Camerei Deputaților grupează normele referitoare la statutul deputaților în capitolul IV, care este la rândul lui grupat în 5 secțiuni: Imunitate parlamentară, Incompatibilități, Exercitarea mandatului de deputat, Absențe și concedii și Sancțiuni. Trebuie subliniat că nici una din prevederile acestui capitol nu a suferit modificări astfel încât pentru ridicarea imunității parlamentare a unui deputat este nevoie, la fel ca și în cazul imunității senatorilor de votul majorității membrilor Camerei.

2. Măsuri de îmbunătățire a organizării Parlamentului

A. Senat

• *măsuri de îmbunătățire a ordinii de zi*

Biroul permanent are importante prerogative, în special în ceea ce privește

organizarea ședințelor Senatului, stabilirea ordinii de zi, organizarea relațiilor cu parlamentele altor state și controlul serviciilor Senatului. Pentru o eficientizare a activității Senatului s-au introdus unele noi modificări privind posibilitatea participării la ședințele Biroului permanent a președinților grupurilor parlamentare, precum și modalitatea de întrunire a Biroului permanent, iar în ceea ce privește activitatea chestorilor aceștia sunt obligați să prezinte la sfârșitul fiecărei sesiuni un raport cu privire la rezultatele controlului.

- *măsuri privind organizarea grupurilor parlamentare*

Senatorii se pot organiza în grupuri parlamentare care să cuprindă minimum 7 senatori. Senatorii aleși pe listele unei coaliții și care fac parte din partide sau formațiuni politice diferite se pot constitui în grupuri parlamentare proprii ale partidelor sau formațiunilor respective. Este o modificare introdusă ca urmare a creșterii pragului electoral prin legea electorală ce a avut drept consecință diminuarea numărului de partide reprezentate în Parlament.

În ceea ce privește senatorii aleși ca independenți sau deveniți independenți prin părăsirea grupurilor parlamentare, prevederea a rămas aceeași, în sensul că nu se pot asocia între ei pentru constituirea unui grup parlamentar.

Pentru o mai mare acuratețe a textului și o definiție mai clară a atribuțiilor ce se cuvin fiecăruia s-au introdus câteva precizări privind atribuțiile ce revin Președintelui unui grup parlamentar și modul de organizare și funcționare a activității în cadrul acestor grupuri.

- *o mai bună funcționare a comisiilor permanente și sporirea operativității acestora*

Modificările aduse secțiunii privind Comisiile parlamentare sunt în mare parte de formă având în vedere o mai mare acuratețe a textului. Aceste Comisii reprezintă organe de

lucru ale Senatului, înființate cu scopul de a pregăti activitatea de legiferare și de a realiza tradiționala funcție de control a Parlamentului. Comisiile își adoptă propriul lor regulament de funcționare care se supune spre aprobare Biroului permanent. Prin noile modificări este prevăzută și posibilitatea revocării membrilor birourilor comisiilor permanente înainte de expirarea mandatului la cererea grupului parlamentar pe care îl reprezintă, prin votul majorității membrilor comisiei.

Toate aceste comisii sunt nominalizate în textul noului Regulament deoarece nu se poate imagina un Regulament care să nu facă referire expresă la comisiile parlamentare

Tot ca o noutate este de semnalat că ședințele comisiilor pot avea loc în același timp cu ședințele plenului dacă există încuviințarea acestuia din urmă, iar convocarea ședințelor comisiei se face nu doar de președintele acesteia ci și de vicepreședintele care îl înlocuiește. Sunt modificări bine venite având în vedere necesitatea unei activități mai intense a celor două Camere și în special a Senatului care se confruntă cu o serie de acte normative care trebuie adoptate de urgență.

- *funcționarea comisiilor de mediere și competența reprezentanților acestor comisii*

Aceștia pot hotărî numai asupra redactărilor diferite adoptate de Camera Deputaților la textele adoptate de Senat și se vor pronunța în aceste limite asupra redactărilor diferite. S-a avut în vedere aici situația în care Camera Deputaților și-a extins obiectul și a adoptat texte pentru care nu fusese sesizată și asupra cărora Senatul nu se pronunțase

- *desfășurarea procesului legislativ*

Modificările intervenite în Regulament pe acest domeniu duc la o simplificare și în același timp la o accelerare a procesului de legiferare.

Inițiativa legislativă aparține guvernului, deputaților, senatorilor, precum și unui număr de cel puțin 250.000 de cetățeni cu drept de vot. Aceștia trebuie să provină din cel puțin un sfert din județele țării, în fiecare din aceste județe sau în municipiul București trebuind să fie înregistrate cel puțin 10.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

Proiectele de lege și propunerile legislative se înaintează Biroului permanent al Senatului, care dispune sesizarea comisiilor permanente, stabilind și termene fixe de depunere a rapoartelor, precum și termenele de depunere a amendamentelor la comisiile sesizate în fond. Biroul permanent al Senatului dispune repartizarea proiectelor de lege și a propunerilor legislative comisiilor permanente ale Senatului, ținând seama de specializarea lor. Acestea întocmesc rapoarte având în vedere amendamentele depuse de senatori și avizele unor comisii de aviz ce au preocupări tangente în domeniile ce constituie obiectul viitoarelor reglementări. Dacă au fost amendamente respinse de comisie și dacă se cere susținerea acestora în plen, se dezbate doar amendamentele și se rezolvă prin vot, apoi se supune votului în întregime raportul comisiei după care proiectului i se dă votul final.

• *reglementarea procedurii de urgență printr-o nouă secțiune în Regulament*

Cererea Guvernului și propunerile Biroului permanent, ale grupurilor parlamentare sau ale comisiilor permanente se supun aprobării Senatului în ziua în care au fost înregistrate, iar aprobarea procedurii de urgență se face cu votul majorității senatorilor prezenți la ședință.

B. Camera Deputaților

Și în cazul acestei camere s-au făcut o serie de modificări referitoare la:

• *măsuri de îmbunătățire a ordinii de zi*

Noul Regulament al Camerei Depu-

taților oferă o soluție mai rapidă pentru aprobarea și stabilirea ordinii de zi și reprezintă, în opinia noastră, una din principalele îmbunătățiri aduse vechiului Regulament. Deși Biroul permanent păstrează atribuția alcătuirii proiectului ordinii de zi, apare o nouă structură în cadrul Camerei Deputaților – *Comitetul ordinii de zi* – organ format din președintele Camerei Deputaților, care conduce lucrările acestuia, însă nu are drept de vot și liderii grupurilor parlamentare sau locuitorii acestora. Comitetul ordinii de zi hotărăște și asupra timpului afectat fiecărui grup parlamentar pentru luările de cuvânt în ședința Camerei. Noul Regulament al Camerei Deputaților are scopul declarat de a muta centrul de greutate al dezbaterilor parlamentare de la ședințele plenului către comisiile parlamentare și ca urmare art.34.1 lit.b) precizează că, în cazul dezbaterilor generale asupra unui proiect de lege sau a unei propuneri legislative, alocarea timpului pentru luările de cuvânt este facultativă. Această prevedere sporește foarte mult importanța Comitetului ordinii de zi întrucât acestuia îi revine atribuția de a hotărî dacă un anumit proiect de lege merită a fi discutat în ședința Camerei sau urmează a se trece direct asupra votului.

Comitetul ordinii de zi primește și prerogativa modificării ordinii de zi în cazuri excepționale, la propunerea Biroului permanent. De asemenea, el stabilește și în ce zile se vor desfășura ședințele în plen, celelalte zile lucrătoare fiind afectate activității în comisii, în grupurile parlamentare sau în teritoriu.

Interesant de observat este prevederea noului art.83.1 alin.3 unde se prevede că în prima ședință a Camerei, după votul din Comitetul ordinii de zi, liderii grupurilor parlamentare au dreptul să prezinte Camerei poziția grupului pe care fiecare lider îl reprezintă față de ordinea de zi și față de

programul de lucru. Această prevedere are o semnificație pur politică, în sensul că dă posibilitatea grupurilor parlamentare mai puțin numeroase să-și exprime poziția față de modul în care s-a stabilit ordinea de zi, disociindu-se astfel de rangul de prioritate care i se acordă unei probleme sau alta. Din punctul de vedere al desfășurării procesului legislativ norma regulamentară menționată nu are nici o eficiență întrucât plenul Camerei nu poate schimba ordinea de zi.

Un alt aspect important este modul în care se iau deciziile în noul organism înființat: votul fiecărui membru al Comitetului are o pondere egală cu proporția grupului parlamentar pe care îl reprezintă în numărul total al deputaților. Ca urmare dacă un grup parlamentar reprezintă peste 50% din numărul deputaților, liderul grupului în cauză va putea stabili ordinea de zi așa cum crede de cuviință. Pe de altă parte, dacă un grup parlamentar pierde din membrii săi ca urmare a unor demisii, procentul reprezentat de respectivul grup parlamentar va scădea și, drept consecință, va scădea și ponderea votului liderului său în Comitetul ordinii de zi.

Deși noul mod de stabilire a ordinii de zi poate părea oarecum nedemocratic, chiar autocratic, considerăm că această schimbare este binevenită întrucât liderul grupului parlamentar nu face altceva decât să exprime, însă într-o manieră mult mai rapidă, opinia deputaților pe care îi reprezintă în Comitetul ordinii de zi, iar pe de altă parte Regulamentul prevede și anumite termene în care proiectele de lege urmează a fi supuse votului. Ca urmare, puterea Comitetului nu este discreționară așa cum ar putea părea la prima vedere. Un astfel de exemplu este prevederea art.79 alin.2 prin care se dispune că Biroul permanent înscrie proiectele de lege și propunerile legislative pe proiectul ordinii de zi în termen

de cel mult 7 zile de la primirea raportului comisiei sesizate în fond.

O problemă interesantă se poate pune în situația în care un anumit grup parlamentar deține mai mult de jumătate din numărul total al deputaților. Regulamentul prevede că nou înființatul Comitet al ordinii de zi lucrează în mod regulamentar în prezența a cel puțin jumătate din numărul liderilor grupurilor parlamentare. Totuși în cazul arătat mai sus, n-ar fi suficientă decizia liderului grupului parlamentar majoritar, de vreme ce lui îi aparține decizia finală oricum? Considerăm că răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul negativ întrucât rolul alegerilor parlamentare într-o democrație nu este numai acela de a vedea care este opinia dominantă în societate la un anumit moment, ci și de a asigura opoziției dreptul de a-și expune punctul de vedere.

• *măsurile privind funcționarea comisiilor permanente*

Conform noului Regulament, centrul de greutate al activității parlamentare se va muta dinspre ședințele Camerei înspre comisiile permanente și, ca urmare, ședințele comisiilor pot avea loc concomitent cu lucrările Camerei, în baza aprobării date de Comitetul ordinii de zi. Totuși, pentru a nu împiedica adoptarea legilor datorită lipsei de cvorum, a fost introdusă o diferențiere între ședințele Camerei, apărând ca o categorie distinctă: ședințele de vot. Se precizează că ședința de vot este cea organizată în acest scop, iar *per a contrario* celelalte ședințe sunt destinate numai dezbaterii legilor, în cazul în care Comitetul ordinii de zi alocă timp pentru așa ceva.

Pentru ca lipsa de cvorum să nu afecteze funcționarea comisiilor permanente, noul regulament permite liderului unui grup parlamentar al cărui reprezentant într-o anumită comisie absentează să imputer-

nicească, în scris, pe un alt membru al respectivului grup să-l înlocuiască pe deputatul absent.

În caz de conflict de competență între comisii, Biroul permanent este cel care soluționează disputa, însă se introduce un termen de șapte zile în care este obligat să ia o decizie.

• *măsurile privind desfășurarea procesului legislativ*

Modul în care o lege poate fi amendată s-a schimbat total prin noul Regulament. Astfel amendamentele nu mai sunt propuse în plen, ci vor fi trimise de către deputați, grupuri parlamentare sau Guvern la comisia sesizată în fond, cu cel puțin 5 zile înainte de data depunerii raportului. Dacă termenul de depunere a raportului a fost redus la 5 zile, termenul de depunere a amendamentelor este de 3 zile.

Pentru propunerile legislative elaborate de către o comisie parlamentară amendamentele se depun la cea comisie în termen de 5 zile de la anunțarea în plenul Camerei Deputaților.

Amendamentele se depun în scris și motivat, sub semnătura inițiatorului, iar cele ale Guvernului se depun sub semnătura unui membru al Guvernului. Asupra tuturor amendamentelor se pronunță comisia sesizată în fond sau comisia specială, iar avizul unei alte comisii nu va fi solicitat decât în cazul în care comisia sesizată în fond consideră necesar. Amendamentele a căror acceptare ar duce la modificarea bugetului de stat sau bugetului asigurărilor sociale de stat vor fi, totuși, transmise Guvernului, însă dacă în termen de 5 zile de la primire Guvernul nu se opune, amendamentele vor fi considerate acceptate.

Există o categorie de amendamente care pot fi ridicate și în plenul Camerei și anume cele de corelare tehnico-legislativă, gramaticale și lingvistice. Pentru acestea

avizul comisiei se dă oral de către raportor, la solicitarea președintelui Camerei.

Conform noului Regulament, un proiect de lege nu poate fi dezbătut pe articole decât dacă au fost formulate amendamente, cu respectarea prevederilor menționate mai sus. Dacă nu există amendamente, un proiect de lege nu poate fi dezbătut sau supus votului decât în totalitatea lui. Discutarea sau votarea unui proiect de lege pe articole nu înseamnă că respectivul proiect va fi dezbătut sau votat pe fiecare articol în parte, ci doar articolele asupra cărora au fost aduse amendamente.

Durata dezbaterilor în plenul Camerei a fost mult redusă întrucât fiecare grup parlamentar nu se poate pronunța decât printr-un singur reprezentant, iar durata unei intervenții nu poate depăși 5 minute. Pe lângă reprezentanții grupurilor parlamentare, mai pot lua cuvântul reprezentantul Guvernului, inițiatorul proiectului de lege și raportorul comisiei sesizate în fond. În cazul în care consideră necesar, președintele Camerei poate supune spre aprobare sistarea discuțiilor asupra unui anume articol, chiar dacă nu s-au pronunțat toți cei enumerați anterior.

Votul final asupra unui proiect de lege poate avea loc numai într-o ședință consacrată acestui scop și privește ansamblul reglementării. Ca o excepție, Camera poate hotărî, la propunerea președintelui, ca votul final să privească părți din ansamblul reglementării, dar numai dacă aceste părți constituie un ansamblu unitar (spre exemplu, capitole). În acest caz toate părțile proiectului de lege trebuie supuse succesiv la vot, în aceeași ședință.

În vederea grăbirii armonizării legislației României cu legislația Uniunii Europene, proiectele de lege alcătuite în acest scop urmează de drept procedura de urgență și vor fi trecute de către Biroul permanent cu prioritate pe proiectul ordinii de zi.

O ultimă modificare pe care o semnă-lăm este cea privitoare la cvorum. Conform noului Regulament, prezența majorității deputaților nu este necesară decât la votul pentru adoptarea legii în ansamblul ei, precum și atunci când se supune la vot respingerea unui proiect de lege.

3. Controlul constituționalității

Înainte de a fi transmise spre promulgare, legile adoptate de una din camere, în aceeași redactare ca și a celeilalte camere sunt depuse la Secretarul general al camerei respective în vederea exercitării dreptului de sesizare a Curții Constituționale. În termen de 24 de ore de la depunere, președintele camerei sau președintele de ședință aduce la cunoștința parlamentarilor, în ședința plenului, această depunere. Termenul de sesizare a Curții Constituționale este de cinci zile cu excepția legilor adoptate cu procedură de urgență, în cazul cărora termenul este de două zile.

Dacă legea este declarată neconstituțională camera ai cărei membri au făcut sesizarea este obligată ca în termen de 30 de zile să dezbată și să hotărască asupra înregistrării comunicării de neconstituționalitate. Stabilirea acestor termene fixe este fără îndoială o modalitate de eficientizare a activității parlamentare.

4. Controlul parlamentar

Regulamentele celor două camere cuprind importante prevederi legate de exercitarea controlului parlamentar. În cuprinsul lor este reglementată pe larg procedura moțiunilor, întrebărilor, a interpelărilor, informarea camerelor, adresarea unor petiții, iar în cazul Senatului noul Regulament cuprinde și o secțiune nouă

privind declarațiile politice săptămânale.

Moțiunile exprimă poziția Parlamentului într-o anumită problemă politică internă sau externă, urmând a fi inițiate de cel puțin o pătrime din numărul senatorilor sau deputaților, după caz.

Între întrebări și interpelări există deosebirea că, pe când întrebarea constă în solicitarea de a răspunde dacă un fapt este adevărat ori o informație este exactă, interpelarea constă într-o cerere scrisă, adresată de un parlamentar Guvernului sau unui membru al acestuia, prin care se solicită explicații asupra politicii Guvernului în problemele activității sale interne sau, externe. Atât întrebările cât și interpelările pot fi adresate în nume individual, cât și al grupurilor parlamentare, în acest caz fiind afectat un timp corespunzător ponderii acestora în cadrul camerei respective.

În ceea ce privește cererea de informare, aceasta este solicitată de președintele camerei sau de președinții comisiilor, fiind adresată Guvernului sau celorlalte organe ale administrației publice.

5. Concluzii

Fără îndoială că noile modificări aduse Regulamentelor Parlamentului constituie o premisă pentru îmbunătățirea activității acestuia în sensul accelerării procesului legislativ, dar are influențe și în plan politic, ținând cont și de noua configurație a Parlamentului. Crearea Comitetului ordinii de zi din cadrul structurii de conducere a Camerei Deputaților sporește mult autoritatea liderilor grupurilor parlamentare asupra propriilor lor grupuri, aceasta având drept consecință o mai mare stabilitate guvernamentală, disciplina în cadrul fiecărui partid asigurând respectarea protocoalelor semnate. O atare situație ascunde și anumite pericole

deoarece o exercitare lipsită de tact a autorității liderilor grupurilor parlamentare poate duce la tensiuni latente în cadrul partidelor, iar eventualele rupturi și afilieri pot afecta puterea decizională a unor partide.

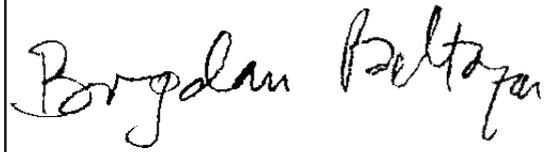
Un alt pericol pe care îl ascund prevederile noilor regulamente este acela de a spori excesiv forța decizională a partidului majoritar. Astfel, acesta poate impune cu relativă ușurință nu numai ce proiecte de legi să fie dezbătute și în ce ordine ci chiar eliminarea totală a dezbaterilor în plen asupra unei legi. Totuși, un element pozitiv ar fi acela că se asigură o comunicare permanentă între liderii partidelor și se poate alcătui un program comun de acțiune în vederea adoptării mai multor proiecte de lege dintr-un anumit domeniu, așa numita tehnica adoptării „pe pachete de legi”. Acest fapt ar avea consecințe benefice nu numai din punct de vedere al efectului social scontat al legilor adoptate, dar chiar și din perspectiva unei mai bune tehnici de redactare legislativă.

Bibliografie:

1. *Regulamentul de organizare și funcționare a Senatului României*, Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 58 din 2 februarie 2001.
2. *Regulamentul de organizare și funcționare a Camerei Deputaților*, Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 53 din 14 martie 1996.
3. *Hotărârea privind modificarea și completarea Regulamentului Camerei Deputaților*, Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 21 din 15 ianuarie 2001.

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere “Sfera Politicii” fiindcă de multe ori, prin analizele sale “eretice” și “iconoclaste” îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

Președintele

**Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale**

ȘTEFAN DEACONU – absolvent al Facultății de Drept, Universitatea București este *expert parlamentar* în cadrul Senatului României și membru al Centrului Sud-Est European de Drept Constituțional de la Atena.

MIHAI HORIA CUC – absolvent al Facultății de Drept, Universitatea București este *avocat* în cadrul Baroului București și membru al Asociației de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului.

Noii lideri și schimbarea politicii românești

IULIA HUIU

Orice moment postelectoral este, în mod firesc, pentru un partid politic, un moment al bilanțului, al evaluării rezultatelor obținute, al re poziționării și redefinirii pe scena politică. Încheierea unui ciclu electoral și începerea altuia prilejuiește o analiză a succeselor și insucceselor unui partid politic, o apreciere asupra măsurii în care obiectivele sale au fost atinse, cu toate consecințele care decurg de aici. Prin urmare, un moment postelectoral poate fi și un moment al schimbării în interiorul partidelor politice.

În această tendință se înscriu și schimbările la nivelul conducerii care au avut loc la începutul acestui an în trei dintre partidele românești: PDSR, PNȚCD și PNL.¹ O privire mai atentă asupra modului în care s-a produs schimbarea liderilor în aceste trei partide, asupra motivațiilor vizibile, a semnificației și consecințelor acestei schimbări ar fi în măsură să pună în evidență atât asemănările, cât și deosebirile dintre cele trei cazuri.

Motivațiile și maniera schimbării

Fără îndoială, motivațiile schimbării și modul în care a avut loc aceasta sunt diferite în fiecare din cele trei cazuri, ea fiind într-un fel sau altul consecința rezultatelor

înregistrate la ultimele alegeri, în speță a performanțelor sau contraperformanțelor acestor partide în alegerile din noiembrie 2000.

Concret, schimbarea din cadrul Partidului Democrației Sociale din România a fost cea mai previzibilă și mai puțin problematică, ea impunându-se în momentul în care fostul șef al partidului – Ion Iliescu – a redevenit președintele României. Câștigător al alegerilor și asumându-și singur guvernarea, PDSR avea nevoie de un nou lider, care să se bucure de o imagine bună atât în rândurile electoratului autohton, cât și pe plan extern. Or, soluția cea mai firească și cea mai așteptată era Adrian Năstase. Conferința Națională Extraordinară a PDSR s-a desfășurat fără surprize, premierul fiind singurul candidat și fiind ales în unanimitate noul președinte al PDSR. Animositățile din interiorul partidului și eventualele dispute cu gruparea lui Nicolae Văcăroiu, pe care unii le anticipaseră, au fost lăsate la o parte. Într-o atmosferă de “consens”, Ion Iliescu i-a predat ștafeta premierului Năstase, anunțându-și totodată intenția de a reveni în partid după încheierea mandatului său. În spatele acestei unanimități, care a fost mai degrabă una de conjunctură, există totuși grupări cu vederi și opinii diferite. Modul mai mult sau mai puțin divergent în care se vor manifesta acestea depinde, în bună

măsură, de prestația lui Adrian Năstase, atât ca președinte al partidului, cât mai ales ca șef al guvernului. De altfel, recent alesul președinte al PDSR a pledat pentru unitatea partidului, în perspectiva în care PDSR “va trece printr-o perioadă în care se va încerca scindarea sa în favoarea unor grupuri de interese.”² Așadar, alegerea lui Adrian Năstase constituie doar un preambul și doar una din variabilele care vor determina evoluția PDSR-ului în perioada următoare.

La polul opus din punctul de vedere al motivațiilor și modului în care s-a produs schimbarea se situează PNȚCD-ul, unde am asistat la cea mai spectaculoasă și, în același timp, tensionată schimbare de lideri. Fără îndoială, eșecul usturător al PNȚCD, care a “reușit” contraperformața, neegalată de nici un alt partid, de a deveni din principala forță politică aflată la guvernare o formațiune neparlamentară este principala cauză a modului în care au fost tranșate lucrurile la Congresul din 19–21 ianuarie 2001. Delegații la Congresul PNȚCD au sancționat fără drept de apel fosta conducere, pe care au considerat-o principala responsabilă de eșecul din alegeri, propulsându-l în schimb, ca șef al partidului, pe Andrei Marga. Modul în care delegații din sală au reușit ca, prin schimbarea prealabilă a statutului, să impună acceptarea candidaturii la șefia PNȚCD a lui Andrei Marga reprezintă o premieră pe scena politică românească. Principalul strateg în această competiție politică a fost Vasile Lupu, care s-a retras din cursa pentru șefia PNȚCD pentru a-i face loc lui Andrei Marga. Avându-l așadar ca artizan pe Vasile Lupu, întreaga mișcare strategică, care s-a soldat cu alegerea lui Andrei Marga ca președinte al PNȚCD, a constituit o surpriză pentru restul clasei politice, răsturnând toate previziunile.

S-au făcut multe speculații în legătură cu cei care ar sta cu adevărat în spatele

alegerii fostului ministru al educației și care ar fi regizat din umbră schimbările spectaculoase de la Congresul PNȚCD. S-a spus chiar că Andrei Marga ar fi doar un președinte intermediar, care va face loc ulterior altcuiva, poate chiar fostului șef al statului – Emil Constantinescu.³ Nu știu în ce măsură aceste ipoteze sunt credibile și pot fi verificate sau rămân la nivelul unor simple speculații pe care timpul le va infirma. Și, chiar dacă aceste ipoteze ar fi reale, nu cred în valabilitatea unui calcul politic de acest tip pe termen lung, mai ales în situația în care se află PNȚCD acum. A crede că Andrei Marga poate fi “sacrificat” în acest mod înseamnă a-l subestima pe noul președinte al PNȚCD. Cert este că, indiferent de ce jocuri s-au făcut în culise, Congresul i-a sancționat pe cei care au făcut parte din vechea conducere a partidului, dându-le un vot de blam, iar dacă Andrei Marga și echipa lui se vor achita cu succes de misiunea deloc ușoară pe care și-au asumat-o – refacerea PNȚCD-ului – atunci se vor bucura de suficient capital politic pentru a-și întări poziția în partid și pentru a invalida orice calcule făcute acum.

Ultimul în ordinea desfășurării a fost Congresul Partidului Național Liberal. Situația postelectorală a PNL este iarăși una cu totul diferită, iar rezultatul obținut de acest partid la ultimele alegeri poate fi interpretat din două puncte de vedere antagonice: dacă ne raportăm la pragul de 15 % în funcție de care un partid poate fi considerat mare sau mic⁴, pe care PNL nu a reușit să-l depășească în aceste alegeri și dacă luăm în considerare faptul că PNL a devenit din partid aflat la guvernare un partid de opoziție, atunci se poate spune, într-adevăr, că rezultatele au fost sub așteptări; dacă însă ne raportăm la pragul electoral și ținem cont de faptul că PNL a reușit să intre singur în parlament, într-un moment în care CDR și orice formațiune asociată cu aceasta a

fost drastic sancționată de electorat, atunci PNL s-a dovedit a fi un câștigător. Participarea PNL-ului pe liste proprii, al cărei artizan a fost Valeriu Stoica (merit care nu i se poate nega, în ciuda acuzațiilor pe care i le aduc unii), a fost o strategie corectă din cel puțin două perspective: pe de o parte, această mișcare politică s-a dovedit a fi rezultatul unei viziuni pragmatice și realiste asupra tendințelor de evoluție în politica românească, iar corectitudinea ei a fost confirmată de alegeri; pe de altă parte, ține de logica acțiunii partidelor politice să participe singure în alegeri. Principalul test pe care îl are de trecut orice formațiune politică este chiar cel al alegerilor, forța sa politică reală putând fi cel mai bine măsurată prin participarea pe liste proprii. Dincolo de acestea, însă, privite din orice perspectivă, cele 7-8% obținute de PNL au plasat acest partid pe o poziție destul de delicată pe scena parlamentară, de unde și disputele pe această temă din interiorul PNL.

Pe acest fond postelectoral, Congresul PNL din 17–18 februarie a adus și el o serie de clarificări necesare, precum și schimbările mai mult sau mai puțin previzibile de la nivelul conducerii. Fără a exista o unanimitate în alegerea noului lider, ca în cazul PDSR și într-o atmosferă mai puțin încordată și tensionată decât în cazul PNȚCD, alegerile din PNL au prilejuit o competiție democratică și deschisă, de pe urma căreia cel mai mult de câștigat are chiar PNL-ul. În ciuda acuzațiilor care i se aduc noului președinte al PNL, dacă privim strict faptele și acțiunile politice, fără a emite judecăți de valoare și fără a ne lăsa pradă prejudecăților și impresiilor, nu se poate nega faptul că numele lui Valeriu Stoica se leagă de câteva episoade importante, decisive chiar, din istoria postdecembristă a PNL-ului: începând de la Grupul de Reformare Politică și Morală a PNL, continuând cu demersurile pentru unificarea liberală și până la ieșirea din Convenție și mai ales intrarea în parlament în 2000. Toate aceste

episoade care s-au materializat în unificarea, întărirea și reafirmarea pe scena politică a PNL-ului îl au ca principal protagonist pe Valeriu Stoica. Tocmai de aceea și din alte motive pe care nu le voi lua în discuție aici, alegerea sa la șefia PNL nu a fost nicidecum o surpriză, ci o soluție firească și rațională.

Semnificația schimbării

Dincolo de motivațiile exterioare diferite care au dus la schimbări în structura conducerii acestor partide sau de modul mai mult sau mai puțin spectaculos în care s-au produs aceste schimbări, principala asemănare între cele trei cazuri ține de dubla semnificație pe care o are alegerea noilor lideri: pe de o parte, este vorba de o schimbare de generație în politica românească, iar pe de altă parte asistăm la o schimbare la nivelul atitudinii politice, al manierei de înțelegere și abordare a jocului politic. Practic, alegerea lui Adrian Năstase, a lui Andrei Marga și a lui Valeriu Stoica reprezintă ascensiunea unui nou tip de lider în politica românească, mai apropiat de realismul și profesionalismul de care este nevoie în lumea politicului. Într-un cuvânt, ei reprezintă altceva decât ceea ce s-a văzut până acum din partea șefilor de partide de pe scena politică românească. Noua generație de lideri politici este exponenta unui alt tip de gândire politică, mai pragmatică și mai realistă. Un exemplu în acest sens este programul pe care l-a propus noul președinte al PNL, Valeriu Stoica, intitulat *Mandat pentru unitatea și forța Partidului Național Liberal*^F. El reflectă exact acest tip de gândire, bazat pe o analiză obiectivă a vieții politice românești și pe o nouă viziune politică adaptată noilor realități globale.

Schimbarea liderilor ține însă și de una din principalele funcții ale partidelor politice – aceea de selecție a reprezentanților, a liderilor, a persoanelor din interiorul partidului care să

ocupe funcții. În măsura în care noii lideri vor confirma așteptările și acțiunile lor vor marca în mod pozitiv evoluția partidelor pe care le conduc, se poate spune că cele trei partide și-au îndeplinit această funcție. În aceeași ordine de idei, schimbările de la începutul acestui an pot fi privite și din perspectiva unuia din criteriile pe baza căruia se definește un partid puternic: supraviețuirea și funcționarea lui după “dispariția” liderului istoric. În acest sens, se poate afirma că toate cele trei partide s-au îndepărtat de liderii lor istorici. Dar, de această dată, nu mai poate fi pusă sub semnul întrebării supraviețuirea lor fără liderul istoric. Din contră, tocmai această măsură este cea care le poate asigura supraviețuirea, mai ales în cazul PNȚCD-ului, unde a avut loc și cea mai dramatică ieșire din scenă a liderului istoric.

Dacă, în ceea ce îi privește pe liberali, intenția de retragere a fostului președinte fusese anunțată mai de mult și nu era condiționată de rezultatul obținut în alegeri, în cazul PDSR situația este oarecum diferită. Acest partid a avut, fără îndoială, un astfel de lider “istoric” în persoana lui Ion Iliescu și se poate constata o certă inerție în privința propulsării altor personalități din rândurile partidului la acest nivel. Această apreciere poate fi probată chiar și numai dacă luăm în calcul modul în care PDSR s-a încapățânat să îl mențină pe Ion Iliescu în cursa prezidențială,⁶ în ciuda faptului că de numele acestuia erau legate o serie de scandaluri (vezi “firul roșu”, afacerea Costea) și că au fost ridicate numeroase semne de întrebare cu privire la constituționalitatea candidaturii sale. La momentul actual, acest argument poate părea fals, dat fiind faptul că fostul președinte al PDSR a reușit să câștige cursa prezidențială. Însă nu trebuie să uităm circumstanțele speciale în care Ion Iliescu a redevenit președinte al României și, în plus, este foarte probabil ca și o altă formulă venită din partea PDSR (spre exemplu cu Adrian

Năstase candidat la președinție) să fi avut câștig de cauză în alegerile din noiembrie. Influența pe care președintele Iliescu o poate exercita încă asupra partidului din care provine nu trebuie subestimată, însă, prin alegerea lui Adrian Năstase, PDSR poate acum să se îndepărteze de imaginea și mitul liderului istoric, punând în locul acestuia pe unul din reprezentanții noului tip de lider politic de care aminteam anterior.

Consecințele schimbării

Afirmarea pe scena politică a noii generații de lideri poate reprezenta începutul schimbării politicii românești. Alegerea noilor lideri are, în sine, consecințe pozitive, atât în stânga, cât și în dreapta eșicherului politic, dar nu constituie decât un prim pas. Desigur, a avea lideri cu un alt tip de viziune politică, cu calități de manageri politici este esențial, însă, la rândul lor, acești lideri nu pot lucra singuri. Oricum, alegerea lui Adrian Năstase, a lui Andrei Marga și a lui Valeriu Stoica deschide câteva oportunități în viața politică românească.

Concret, PDSR are acum ocazia de a ieși de sub imaginea de urmaș al FSN-ului și de a deveni un adevărat partid social – democrat. Prin alegerea lui Adrian Năstase la șefia PDSR, România se aliniază tradiției unor democrații occidentale în care primul-ministru este și președintele partidului de guvernământ. Totodată, în acest mod pot fi evitate crize politice de tipul celor care au afectat guvernele Ciorbea și Vasile, nemaexistând riscul ca premierul să piardă sprijinul partidului care l-a propulsat. Faptul că PDSR a promovat acest nou tip de lider este un semn bun, dar mai important este ca schimbarea să nu rămână doar la acest nivel. Dacă deschiderea și atitudinea democratică, pro-europeană a lui Adrian Năstase nu va fi dublată de acțiuni concrete sau va continua să fie contrazisă prin declarații de tipul celor

făcute de președintele Iliescu la Focșani, atunci PDSR riscă să piardă această ocazie. Rămâne de văzut de ce parte a baricadei va alege să se situeze PDSR-ul și dacă va renunța să mai fie un Ianus al politicii românești (așa cum îl numea unul dintre liderii politici), cu o față îndreptată spre occident – într-o atitudine mai deschisă și mai democratică și cu altă față îndreptată spre interior – cu păstrarea unor practici ce nu respectă regulile jocului democratic, dintr-un anumit tip de inerție politică.

În partea dreaptă a spectrului politic situația stă cu totul altfel. Există destule voci care vorbesc despre iminenta sau posibila dispariție a dreptei, idee care nu ține însă seama de câteva aspecte importante. În primul rând, alegerea lui Andrei Marga este o șansă dată PNȚCD-ului și implicit dreptei politice. Având în fruntea sa o nouă echipă (Andrei Marga – Vasile Lupu – Călin Cătălin Chiriță), PNȚCD are acum posibilitatea de a se reînnoi și reface, chiar dacă situația în care se află la momentul actual, fără a se putea manifesta și afirma pe scena parlamentară, este una destul de delicată. De altfel, au existat situații și mai dificile pe care alte partide le-au depășit (vezi cazul liberalilor). În al doilea rând, singura formațiune de centru – dreapta rămasă în parlament – PNL, după ce și-a ales noua conducere și și-a clarificat situația din interior, poate trece la aplicarea strategiei sale, prin care își propune “să solidarizeze pe toți cetățenii cu opțiuni de centru-dreapta în jurul unui proiect liberal de reconstrucție a dreptei.”⁷ A desconsidera această intenție și a confunda semnarea protocolului cu PDSR cu o abandonare a dreptei ar fi o eroare și s-ar înscrie pe aceeași linie cu speculațiile dinaintea alegerilor privind o foarte probabilă intrare a PNL la guvernare alături de PDSR. Or, evenimentele ulterioare au infirmat aceste speculații.

Prin urmare, am asistat la începutul acestui an la derularea unor episoade impor-

tante din evoluția câtorva partide românești, la ieșirea din scenă a unora dintre personajele politice care au dominat ultimii ani și la afirmarea unei noi generații de lideri, caracterizată printr-o atitudine mai deschisă și mai pragmatică. Evoluțiile care vor avea loc în continuare pe scena politică românească vor aduce, probabil, în prim plan și alte personalități reprezentative pentru acest nou tip de lider. Tocmai de aceea, va fi interesant de urmărit în ce măsură schimbarea începută acum prin ascensiunea noilor lideri va continua și care va fi impactul ei concret asupra dinamicii vieții politice românești.

NOTE

¹ În afară de aceste trei partide, o schimbare, de data aceasta în privința liniei politice, a survenit și în APR, schimbare pe care nu îmi propun să o iau în discuție în această analiză. De asemenea, o competiție interesantă se poate anticipa și în cazul Partidului Democrat, care își va alege noua conducere în luna mai.

² Mihai Toader, Ovidiu Bancheș, “Năstase – unanimitate,” *Ziua*, 20/21 ianuarie 2001.

³ Vezi Adrian Ursu, “Calm aparent și încăierări la scenă deschisă,” *Adevărul*, 22 ianuarie 2001.

⁴ Unul din criteriile stabilite în teoria partidelor politice pentru a defini un partid ca fiind mare sau mic se referă la obținerea a mai mult, respectiv mai puțin de 15% din voturi.

⁵ Vezi “Mandat pentru unitatea și forța Partidului Național Liberal,” *Ziua*, 30 ianuarie 2001.

⁶ Vezi în acest sens și Dan Pavel, “Cutremurul politic și indolența liderilor,” *Ziua*, 23 mai 2000.

⁷ *Proiect privind Strategia politică a Partidului Național Liberal în perioada 2001 – 2004*, București, 16 februarie 2001.

IULIA HUIU – Studentă în anul III la secția în limba engleză a Facultății de Studii Politice și Administrative, anul IV la secția de Limbi Clasice, Universitatea din București.

Corupție

Corupția politică: substitut sau indicator al reformei?

GABRIEL RADU

Diferite analize ale stării de fapt din România perioadei de tranziție au adus frecvent în debaterile politice fenomenul corupției. În majoritatea diagnozelor, conceptul de corupție a fost înțeles ca acel comportament deviat de la normele acceptate al funcționarilor publici, în scopul servirii unor interese particulare.

În mod evident și unanim acceptat, corupție există în toate societățile, dar, după cum s-a observat din punctul de vedere istoric aceasta este mai prezentă în unele societăți decât în altele, și mai des întâlnită în unele momente din evoluția unor societăți decât în celelalte.

În condițiile configurării unei piețe libere, jocul între cerere și ofertă a oferit și oportunitatea folosirii ca mijloc de tranzacționare a oportunităților pe care corupția le oferea actorilor politici. Stabilirea unui contract social între alegători și posibiliile aleși, în condițiile democrației reprezentative și parlamentare, nu s-a putut realiza între '90 și 2000, decât în condițiile unei tranzacții în care prezența corupției figura ca o clauză subînțeleasă.

Corupția prin promisiune

Dimensiunile majore pe care s-au axat promisiunile electorale ale aspiranților la guvernare în intervalul 1990-2000 au fost **nivelul de trai** și **starea de legalitate**. Pretendenții la pârghiile Puterii, în cadrul seducției continue pe

care au exercitat-o asupra electoratului, nu au reliefat în mesajele lor aproape niciodată că destinul individului sau al clasei sociale căreia îi aparțin poate fi independent de regimul politic care îi guvernează, cu condiția ca acesta să fie unul democratic.

O bunăstare acordată exclusiv prin soluții administrative nu poate sublinia decât ignoranța sau imoralitatea actorului politic care o promite. Utopia reglementării exclusiv prin intermediul legii a calității vieții atrage o percepție negativă a instituției fundamentale a democrației: Parlamentul. Acuitatea percepției electoratului a fost direct proporțională cu nivelul culturii politice a acestuia la momentul respectiv. Cum realitatea socială de până acum a fost inamicul principal al oricărei guvernări postdecembriste, echivocul responsabilităților Puterii în bunăstarea societății a condus la îngrijorătoarea lipsă de încredere în instituțiile „responsabile” cu fericirea noastră. Astfel, în mod paradoxal, promisiunile din timpul campaniilor electorale subminează chiar imaginea și credibilitatea instituțiilor vizate a fi preluate în urma alegerilor prin „contaminarea” electorală a atribuțiilor și competențelor acestora, dincolo de cadrul legal. Prorogarea de competențe, omnipotența demnitarului în orice sector al vieții sociale sau al politicii internaționale, a antrenat o diminuare considerabilă a încrederii sociale, pe fondul deteriorării nivelului de trai.

Corupția prin acceptare

Promovarea legislativă a unui trai mai bun – ex nihilo – nu poate fi într-un joc de sumă nulă decât un trafic cu privilegii, o redistribuție de tipul unui „Caritas” politic.

Academicianul ungar Andras Sajo considera că ceea ce adesea este caracterizat drept corupție în Europa Centrală, este de fapt, „serviabilitate – un sistem complex, aproape feudal, de patroni și clienți care se dovedește a fi foarte greu de eradicat”. Comunismul a creat o nomenclatură obișnuită să facă trafic de favoruri, reflex încă activ în perioada tranziției.

Promisiunea politică de întărire a autorității instituțiilor statului prin prorogarea de competențe sporite a unor instituții semnifică o captatio benevolentie coruptă atât în esența sa, în consecințele sale, dar atrage și o răspundere din parte celui care acceptă o asemenea posibilitate, autodegrevându-se de responsabilitatea pe care democrația liberală i-o conferă.

Analiza lucidă a conținuturilor promisiunilor electorale făcute între 1990 și 2000 ar releva posibilitatea ca orice tip de reformă să fie făcută în afara responsabilității și inițiativelor individuale, de către instituții informale în schimbare de competențe și ale căror costuri să fie suportate doar de către cei care vor acest lucru. Numeroase sondaje de opinie au reliefat faptul că românii acceptă reforma ca o necesitate, însă această reformă să-și manifeste efectele, pe cât posibil, doar până la porțile propriei întreprinderi, iar efectele benefice ale acesteia să poată fi trăite plenar la nivel individual.

Motorul schimbărilor politice l-a constituit într-o mare măsură acțiunea conjugată a promisiunilor și dezamăgirilor. Potențialitatea și realitatea erau însă purtători de corupție fie ca intenție expresă, fie ca rezultat. În aceste premise, corpul societal, prin liderii săi de opinie identifică starea de legalitate ca anticorpul apt să înfrângă atât subdezvoltarea, cât și in justiția socială pe fondul corupției. Diagnosticul de corupție aplicat

unor raporturi sociale de natură pur politică, a atras catalogarea clasei politice conducătoare ca fiind coruptă, lucru eficient în planul electoral al oricărei formațiuni politice. Este însă adevărat că în decorul pluralismului politic în curs de consolidare, tranzacția politică poate fi percepută printr-un reflex totalitar ca o corupție în stare incipientă.

Schimbarea din 1996 poate fi explicată atât printr-o evaluare negativă de către electorat a realităților prezente la acel moment, cât și promisiunilor fostei Opoziții și, mai ales, speranțelor într-o etică a acțiunilor politice.

Măsurile menite a întări starea de legalitate și de combatere a corupției, a făcut ca reforma să fie percepută ca o politică restitutivo-reparatorie. Pe de o parte, restituirea bunurilor mobile și imobile proprietarilor de drept (eșec răsunător mai cu seamă în cazul caselor naționalizate) a indus în cadrul coaliției guvernante între 1996-2000 o tensiune între morală și eficiență; pe de altă parte transferul de proprietate din cadrul procesului de privatizare a evidențiat vecinătatea apropiată între esența negocierii politice și cea a tranzacțiilor în sfera relațiilor clientelare.

Întreaga construcție instituțională anticorupție nu poate reprezenta deocamdată decât o luptă cu efectele. Clarificarea fenomenelor de corupție, definirea expres normativă a acesteia, alegerea eficientă a mijloacelor de luptă împotriva ei poate face ca aceasta să nu se mai substituie reformei.

Adecvarea mijloacelor de abordare a fenomenului corupției în epoca globalistă, în condițiile creșterii inegalităților sociale și a amplificării in justiției sociale, face ca o clarificare la nivelul mentalului colectiv să devină un imperativ al epocii actuale.

Modernizarea – proces supus inevitabil corupției. Corupția în posttranzitie

În orice stadiu istoric al evoluțiilor societății, s-a constatat o simultaneitate a modernizării și corupției. Din analiza vieții

politice engleze și americane între secolele 17-20, Huntington observă că punctul cel mai înalt al corupției este atins în fazele revoluțiilor industriale, odată cu apariția unor noi surse de bogăție, pentru unii, respectiv de sărăcie pentru alții, odată cu apariția unor noi clase cu noi pretenții față de guvern. Huntington determină prezența germe- nilor corupției în procesele modernizării. (Huntington, Samuel P. – „Ordinea politică a societăților în schimbare”, Polirom, 1999.)

Procesele de tranziție, inevitabile oricărui revoluții politice contribuie într-un mod determi- nant la instalarea corupției prin crearea unor noi surse de îmbogățire și putere. Modernizarea aduce o expansiune a puterii guvernamentale și, ca o consecință, o mărire a volumului activităților supuse reglementării birocratice. Astfel, excesul de legislație sporește posibilitățile de corupere.

Daniel Treisman, un economist american care a comparat modul de percepere al corupției în 89 de țări, a identificat 5 factori principali care ar explica nivelul de corupție al unei țări:

- a. bogăția
- b. anii de democrație
- c. statele federale au o predispoziție mai ridicată către corupție datorită palierelor mai numeroase de decizie și deci a mai multor angajați
- d. volumul redus al importurilor favori- zează o competiție mai redusă, care nu poate distruge legăturile clientelare interne
- e. religia. Țările de confesiune protestantă sunt mai puțin înclinate către corupție decât celelalte confesiuni.

În procesul de modernizare corupția s-a dovedit a fi o etapă obligatorie în Europa centrală și de est. Având în vedere privatizarea și ocaziile facile pentru corupție pe care le-a oferit, întrebarea care se pune acum este dacă în regiune poate să înceapă eradicarea acestui flagel.

În condițiile cristalizării unui capitalism în Europa estică, confruntarea cu fenomenele nega- tive generate de corupție, a ajuns la maturarea unei

strategii, pe baza eșecurilor suferite. De la lupta cu efectele corupției prin înăsprirea represiunii sau prin intervenția legislativă asupra cauzelor (mărirea veniturilor factorilor de control, reducerea birocrăției etc.), se încearcă un remediu ce folosește în exclusivitate instrumentele pieței libere:

a oferi ceva mai profitabil decât produsul numit corupție. Analizându-se imposibilitatea reală a înlăturării corupției în unele sectoare, în Polonia s-a acționat asupra celor neafectate într-o măsură considerabilă prin emiterea unor certificate ce pot fi folosite ca o reclamă a propriei onestități. Deși eficiența acestei strategii nu este certă în viitorul apropiat, se poate observa că prezența oricărei competiții reale nu înlătură corupția în totalitate, dar îi aduce serioase prejudicii.

Dacă politizarea prin planificare a economicului a amorsat nucleele corupției în timpul socialismului, se așteaptă ca economia concurențială a politicilor să înlătore monopolul generator de corupție.

BIBLIOGRAFIE:

1. HUNTINGTON, Samuel P. „Ordinea politică a societăților în schimbare”; Polirom, 1999
2. Nye, Joseph S. „Corruption and Political Development”, American Political Science Review
3. Bledowski, Krzystof, analist la Wood&Co, Varșovia
4. Transparency International Report, 2000.

GABRIEL RADU – absolvent al Școlii Națio- nale de Științe Politice și Administrative, secția Științe Politice, 1993; doctorand în Sociologie, 1996, în domeniul Justiției Sociale; colaborator la Institutul de Teorie Socială.

De la logica confruntării la logica cooperării

FILON MORAR

I. RAȚIUNEA ȘI OBIECTIVELE PACTULUI DE STABILITATE

După al doilea război mondial, Europa occidentală a arătat că pacea, prosperitatea economică și stabilitatea pot fi atinse printr-un proces de integrare și cooperare. Eforturile interne de la acea dată, concretizate în reforme ce conduceau spre democratizare și liberalizare și spre cooperarea între țările din regiune au fost susținute de un program de asistență promovat în primul rând de Statele Unite și Canada. Cu toate că Pactul de Stabilitate pentru Europa de S-E nu este văzut în genere ca o replică peste 50 de ani a Planului Marshal, aceeași viziune de ansamblu este dominantă: abordarea regională, și aceleași obiective avute în vedere: depășirea animozităților tradiționale, a neîncrederilor etnice, a suspiciunilor naționale, a rivalităților politice prin dezvoltare economică și democratizare internă, prin cooperare și integrare regională¹. Prin Pactul de Stabilitate, inițiativă a președinției germane a Uniunii Europene din prima jumătate a anului 1999, se manifestă aceeași intenție pacificatoare, stabilizatoare și purtătoare de dezvoltare și prosperitate.

Sfârșitul istoriei, prin victoria definitivă și generală a democrației și economiei

de piață, și instaurarea peste tot în lume a stabilității și prosperității este încă departe, deși anunțată acum zece ani. Experiența țărilor din Sud-Estul Europei dovedește că pacea, stabilitatea și prosperitatea sunt încă *de* construit. Simpla prăbușire a unui sistem politic și economic nu a fost similară cu intrarea aproape în mod mecanic într-o altă ordine. Pentru a înlocui vechea stare de lucruri este nevoie de eforturi și muncă susținută, lucru la fel de valabil atât pentru toate țările Est Europene după prăbușirea Cortinei de Fier, cât și pentru țările Vest Europene după război.

La începutul secolului domina un optimism molipsitor prin credința că războiul, violența sunt barbarii ce țin de trecut, ireproductibile în societățile civilizate. Totuși, în ciuda acestei credințe, cele mai devastatoare războaie din istoria umanității abia aveau să aibă loc. În mod similar, după răsturnarea regimurilor totalitare din Estul Europei, inițial sentimentul dominant a fost cel de euforie și încredere în victoria democrației. Însă, conflictele din Croația, Bosnia Herțegovina, Kosovo au arătat că stabilitatea și prosperitatea trebuie *provocate*, create prin eforturi susținute. Tocmai la aceste eforturi susținute, sprijinite de comunitatea internațională, invită Pactul de Stabilitate țările din

S-E Europei. Democrația nu trebuie doar să câștige ci și să convingă, să se mențină prin producerea efectelor cu care este asociată de regulă: pace, stabilitate și bunăstare.

Dezvoltarea economică, prosperitatea, precum și stabilitatea politică democratică și maturitatea societății civile reprezintă fundamentele care fac cea mai improbabilă confruntarea și cea mai probabilă cooperarea². Aceasta pare să fie logica în jurul căreia se articulează Pactul de Stabilitate pentru Europa de S-E: prosperitatea și libertatea, cu alte cuvinte componenta economică și politică (economia de piață și regimul democratic) sunt elementele creditoare, facilitatoare ale păcii și stabilității.

Rezoluția 1244 adoptată de Consiliul de Securitate la cea de-a 4011-a ședință a sa din 10 iunie 1999 care stabilea cadrul păcii în Kosovo susține la punctul 17 „eforturile Uniunii Europene și a organizațiilor internaționale pentru dezvoltarea unei abordări cuprinzătoare în vederea dezvoltării economice și stabilizării în regiunea afectată de criza din Kosovo, inclusiv implementarea unui Pact de Stabilitate pentru Europa de S-E cu o participare internațională largă pentru promovarea democrației, prosperității economice, stabilității și cooperării regionale.” În aceeași zi, la Summitul de la Köln este lansat Pactul de Stabilitate. Nu întâmplător documentul care vrea să stabilească coordonatele păcii într-o zonă zguduită de conflicte trimite la acest Pact ca modalitate de a facilita stabilitatea și dezvoltarea printr-o abordare regională și sprijin internațional.

Se degajă astfel încă de la început ideea că pacea și prosperitatea, stabilitatea politică și dezvoltarea economică sunt interconectate și se sprijină reciproc, fiecare fiind condiție necesară a celeilalte. Iar vehiculele care pot facilita cele două obiective sunt cooperarea regională și sprijinul interna-

țional.

Reiese astfel clar că progresele în direcția păcii, stabilității și prosperității în Sud-Estul Europei prin intermediul Pactului de Stabilitate depind în mod decisiv de o **dublă angajare**: pe de-o parte, implicarea activă și constantă a țărilor din regiune în procesul de reforme interne și cooperare regională și globală, și, pe de altă parte, angajamentul comunității internaționale de a stabili o traiectorie clară a integrării țărilor din regiune în Europa și în structurile globale și de a le furniza asistență financiară și tehnică. Beneficiile majore ale acestei implicări reciproce pe termen lung sunt predictibilitatea, coerența și continuitatea procesului de stabilizare și dezvoltare în Balcani, precum și stabilitatea și integrarea europeană și euro-atlantică³. Necesitatea *susținerii reciproce* a fost reafirmată la Conferința de Finanțare de la Bruxelles (29-30 martie 2000), când partenerii Pactului de Stabilitate și-au arătat disponibilitatea de a sprijini financiar țările din S-E Europei, dar s-a arătat în același timp că asistența financiară internațională este condiționată de adoptarea și implementarea reformelor interne și aprofundarea procesului de cooperare regională. Cu alte cuvinte țările beneficiare trebuie să dovedească că vor să se ajute singure și că depun ele însele eforturi pentru a putea fi sprijinite.

Menținerea de către țările din S-E Europei a acestor angajamente le deschide calea spre integrarea în structurile europene și euro-atlantice, fapt afirmat și reafirmat cu claritate începând cu Summitul de la Köln. Aceasta trebuie să joace ca un stimulent și o motivație pentru țările din regiune. De altfel, alături de programele de asistență și de politicile comerciale, politica de extindere constituie unul din cele mai influente și des utilizate instrumente în politica externă a UE⁴. Oferirea perspectivei de integrare în UE îi

oferă acesteia posibilitatea de a determina țările candidate să îndeplinească anumite criterii politice și economice *sine qua non*. Cu alte cuvinte, pentru a face parte din spațiul de prosperitate și stabilitate europeană este nevoie de o serie de eforturi clar definite de criteriile de la Copenhaga (1993).

De altfel, Uniunea Europeană acționează mai eficient și mai coerent după conflicte, în procesul de construire a păcii decât în perioadele de criză (e.g. Bosnia, Kosovo) pentru că este mai mult o putere economică decât politică și militară. Rolul de mediator în conflict este asumat de UE numai în cooperare cu ONU, OSCE și în special SUA prin legătura trans-atlantică, așa cum o demonstrează și intervențiile în Balcani⁵. Dialogul politic, mijloacele diplomatice și economice sunt modalitățile privilegiate de acțiune ale UE, ceea ce indică preferința pentru persuasiune în detrimentul apelului la coercițiune⁶.

Pactul de Stabilitate pentru Europa de S-E este un instrument facilitator al integrării în structurile euro-atlantice însă, așa cum se afirmă în Declarația de la Sarajevo (30 iulie 1999), statele participante la Pactul de Stabilitate își păstrează dreptul inerent de a alege sau schimba aranjamentele de securitate sau acordurile de asociere. Astfel, cu toate că Pactul constituie o precondiție pentru integrarea în UE și NATO, el nu reprezintă o condiție obligatorie. Cu alte cuvinte, Pactul nu este un instrument de presiune în direcția integrării euro-atlantice, ci unul de încurajare a acestei opțiuni pe baza liberei exprimări a voinței fiecărui stat din regiune⁷.

Astfel, Strategia Pactului de Stabilitate pentru Europa de S-E constă în parcurgerea a 3 etape dintr-un **demers gradual și cumulativ**: 1. stabilizare și normalizare prin reforme interne sprijinite de comunitatea internațională; 2. Dezvoltarea relațiilor bilate-

rale și multilaterale prin cooperare regională și globală; 3. Integrare în structurile euro-atlantice și în cele internaționale prin realizarea celor două etape prealabile.

Rețeta Pactului de Stabilitate încapsulează o trecere de la reforme naționale privind democratizarea și liberalizarea, la măsuri efective de cooperare regională pentru depășirea animozităților între țări și cetățeni prin contacte economice și culturale în special, și în cele din urmă, în măsura atingerii obiectivelor intermediare necesare, integrarea europeană, ca recunoaștere a progreselor în aceste domenii.

II. STRUCTURA ȘI DIRECȚIILE DE DEZVOLTARE

Decizia constituirii Pactului de Stabilitate pentru Europa de S-E a fost luată la Summitul de la Köln (iunie 1999). Există trei tipuri de actori implicați în Pact: *statele beneficiare* (Bosnia, Albania, Croația, FYROM și, datorită schimbărilor democratice din septembrie 2000, Republica Federală Iugoslavia⁸), *statele facilitatoare* (statele membre ale UE, România, Bulgaria, Slovenia, Ungaria, Turcia, SUA, Canada, Japonia, Federația Rusă) și *instituțiile internaționale și regionale facilitatoare* (Comisia Europeană, OSCE, Consiliul Europei, ONU, NATO, UEO, OECD, FMI, BM, BEI, BERD, procesul Royaumont, CEMN, CEI, SECI). În total, 47 de țări și 36 de instituții internaționale și regionale sunt cuprinse în această structură.

România este atât stat facilitator cât și beneficiar al Pactului. România are angajate două proiecte cu demarare imediată, atrăgând suma cea mai mare (336 milioane EURO) alocată în cadrul proiectelor de infrastructură cuprinse în "*quick start projects*"⁹.

Abordarea regională propusă în cadrul Pactului de Stabilitate este motivată și de

faptul că, așa cum au demonstrat-o conflictele din Bosnia și Kosovo, țările învecinate au suportat apreciable costuri politice și economice fără să fie direct implicate în conflicte. Potrivit unor estimări ale FMI și BM, criza din Kosovo ar fi determinat o regresie a economiilor Albaniei, Bosniei Herțegovina, Bulgariei, Croației, RFI, FYROM și României¹⁰.

În ceea ce privește articularea Pactului de Stabilitate, el este împărțit pe *trei mese de lucru*: 1. democratizare și drepturile omului; 2. reconstrucție economică, dezvoltare și cooperare; 3. securitate. Acestea sunt coordonate de o masă regională și un coordonator special numit de UE în consultare cu OSCE. Coordonatorul special al Pactului, în persoana dl. Bodo Hombach, prezintă rapoarte periodice în fața OSCE. Cele trei mese de lucru și-au dezvoltat la rândul lor substructuri de lucru care sunt dedicate unor probleme particulare. Aceste grupuri de acțiune (*“task forces”*) sunt coordonate (sponsorizate) de organizații sau țări.

Astfel, masa de lucru I cuprinde 7 grupuri de acțiune din cele 21, decise la reuniunea de la Geneva, cărora li s-a alăturat din noiembrie 1999 procesul de la Szeged, o inițiativă a Ungariei și Comisiei Europene de susținere, prin înfrățirea între orașe și contacte directe, a municipalităților controlate de forțele democratice din Serbia și a autorităților din Muntenegru. Aceste grupuri de lucru urmăresc reconcilierea etnică prin respectarea drepturilor omului și a minorităților naționale, buna guvernare cu accent pe funcționarea administrației publice centrale și locale și a instituției Avocatului Poporului, întoarcerea refugiaților, susținerea unei mass-medii libere și independente, cooperarea parlamentară, educație și tineret, promovarea femeii. Succesele în aceste domenii depind în bună măsură de implicarea factorilor politici, dar și de implicarea societății civile în procese

de lungă durată.

Masa de lucru II cuprinde 6 grupuri de lucru vizând comerțul, infrastructura, reformele economice și mediul de afaceri, problemele de mediu, pregătirea profesională și dezvoltarea socială.

Masa de lucru III cuprinde 8 grupuri de lucru ce au drept domeniu de preocupare combaterea crimei organizate și a corupției, reforme în domeniul apărării, controlului armelor, deminări, justiție și poliție, prevenirea dezastrelor, probleme legate de azil și migrații.

Atât mesele de lucru cât și grupurile de acțiune își stabilesc planuri de lucru (*“work plans”*) în conformitate cu obiectivele Pactului. În mod evident, problema care se ridică într-o astfel de structură este cea a complementarității și coerenței prin coordonarea efectivă și eficientă a structurilor sau sub-structurilor de lucru. Acesta este rolul coordonatorilor grupurilor de lucru, a președinților și co-președinților meselor de lucru și a coordonatorului special.

Trebuie de asemenea spus că cele 21 de sub-mese de lucru se calchează în mare pe cele mai importante teme care fac obiectul capitolelor pentru negocierea integrării în UE și constituie condiții pentru aderarea la NATO, ceea ce denotă caracterul pregătit al Pactului în acest sens.

Președintele Ahtisaari a afirmat că Pactul de Stabilitate este un maraton, nu un sprint. Cu toate că este vorba de un proces pe termen lung, și pe distanțele lungi timpul este important, iar o *nerăbdare constructivă* (*“constructive impatience”*) poate fi benefică¹¹. Aceasta în special pentru că implementarea rapidă a proiectelor regionale poate aduce o schimbare vizibilă în viețile oamenilor din S-E Europei¹². După o primă etapă de formulare a inițiativelor și de identificare a proiectelor, Pactul de Stabilitate se află, după

Conferința Donatorilor de la Bruxelles, din februarie 2000, la “momentul adevărului”, adică în etapa de transpunere în practică a deciziilor și proiectelor.

Proiectele și inițiativele regionale cuprinse în pachetul de demarare imediată au drept obiectiv dezvoltarea infrastructurii, promovarea și dezvoltarea sectorului privat, sprijinirea reformelor instituționale, încurajarea democratizării, reconcilierii și securității, întoarcerea refugiaților, lupta împotriva corupției și crimei organizate. Aceste priorități au fost reafirmate și la masa regională de la Thessaloniki (8 iunie 2000). Pentru susținerea acestor proiecte, la Conferința Donatorilor de la Bruxelles s-au identificat 2,4 miliarde EURO din care 1,8 miliarde vor fi alocate proiectelor cu demarare imediată¹³. Crearea unor rețele de electricitate, gaz și petrol, apă, telecomunicații, transport, informații, rețele bancare, financiare și culturale care să lege țările din regiune între ele și să le conecteze la UE este o modalitate de a depăși antagonismele regionale prin crearea unor interdependențe și a unui spațiu comun, atât material cât și cultural. Reiese astfel foarte clar unul din principiile de bază promovate de Pact: crearea de **interdependențe și interacțiuni** prin cooperare regională și globală, dezvoltarea unor interese comune economice și politice fiind de natură să evite izbucnirea unor noi conflicte.

III. EXPERINENȚA ȚĂRILOR DIN CENTRUL ȘI ESTUL EUROPEI

Deși nu se întrunesc aceleași condiții, momente inițiale și contexte, țările Europei de S-E, asemenea celor din Europa Centrală și de Est înaintea lor sunt invitate și sprijinite să purceadă și să continue reformele interne și să coopereze regional. Aceste acțiuni condițio-

nează în fapt asistența internațională și perspectiva integrării în UE și aderării la NATO. *Beneficiul unui astfel de proces este dublu și mutual*. Dublu pentru că poate aduce stabilitate și prosperitate pentru țările S-E Europene și Central și Est Europene. Mutual pentru că este și în interesul UE să nu vadă extins un astfel de model conflictual pe continent și să realizeze unitatea europeană sub valorile și principiile democrației și economiei libere.

Presupoziția care pare să se așeze întregul raționament pare să fie că dezvoltarea economică conduce spre stabilitate politică și că regimurilor democratice prospere le este inhibată tendința conflictuală: între regimurile democratice cu economii libere funcționale conflictele sunt puțin probabile, cooperarea, compromisul, negocierea fiind principiile în jurul cărora se dezvoltă raporturile între ele.

Pactul de Stabilitate pentru Europa Centrală și de Est (mai 1994 - martie 1995) s-a înscris pe linia diplomației preventive susținută de UE și SUA în regiune datorită îngrijorării ca tensiunile latente existente în zonă să nu conducă la confruntări între potențiali membrii ai UE și NATO. Astfel, țările din regiune au fost încurajate și condiționate să-și rezolve problemele prin încheierea de tratate de bună vecinătate, să încheie acorduri care să regleze problemele minorităților și frontierelor¹⁴. Pactul de Stabilitate pentru Europa de S-E încorporează și el o dimensiune preventivă, dar așezată și pe o strategie post-conflict. Obiectivele și mijloacele sunt însă aceleași.

Întâlnirea într-un spațiu comun euro-atlantic a făcut inutil în Europa Centrală și de Est un demers care să pună accentul pe diferențe și a încurajat dimpotrivă armonizarea și cooperarea prin cultivarea punctelor comune. Centrul de greutate și eforturile țărilor candidate la UE și NATO a fost depla-

sat spre o abordare pragmatică, spre succesul economic și perspectiva prosperității și securității într-un spațiu euro-atlantic integrator. Aceeași perspectivă este oferită în mod explicit și țărilor din Europa de S-E la Summitul de la Sarajevo (iulie 1999). Integrarea în UE de exemplu reprezintă o *evoluție naturală* din punct de vedere geografic, cultural și istoric pentru țările din Europa de S-E. Dar la fel ca și în cazul Europei Centrale și de Est integrarea presupune și un *construct*: crearea și funcționarea unor instituții și relații politice, economice, administrative, juridice similare celor din UE. Numai că spre deosebire de Europa Centrală și de Est unde este vorba de cooperare și sprijin pentru consolidare democratică, în cazul Europei de S-E este vorba în această etapă de cooperare și sprijin pentru stabilizare și normalizare.

Cooperarea regională este privită ca un test, ca un exercițiu la scară redusă în perspectiva integrării europene. Țările S-E Europene asemenea celor Central și Est Europene trebuie să dovedească că pot coopera politic, militar, economic, cultural la nivel regional¹⁵. La Reuniunea de la Zagreb (24 noiembrie 2000) dintre UE și statele din Balcanii de Vest s-a reafirmat clar că integrarea Albaniei, Croației, Bosniei-Herțegovina, Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei și RF Iugoslavia în Uniunea Europeană va avea loc concomitent cu progresele înregistrate de fiecare din aceste țări în construcția democratică, în reconcilierea și cooperarea regională. Acest stimulent al integrării europene este privit ca încurajator pentru stabilirea între cele cinci țări a unui dialog politic, a unor convenții de cooperare regională, a unei zone de comerț liber, a cooperării în domenii sensibile ca lupta împotriva corupției, crimei organizate, imigrării și traficului ilegal.

Instrumentele politice, juridice și economice de bază ale cooperării și sprijinului UE pentru cele cinci state din Balcanii de Vest sunt Acordurile de Stabilizare și Asociere¹⁶ și programul de ajutor financiar comunitar CARDS¹⁷.

În același timp, UE și NATO trebuie să treacă la rândul lor un test: să dovedească prin integrarea țărilor din Europa Centrală și de Est că pot primi noi membri și că perspectiva este deschisă și viabilă pentru țările din Europa de S-E.

IV. LOCUL ROMÂNIEI ÎN CADRUL PACTULUI DE STABILITATE

România s-a implicat activ de la început și a susținut constant inițiativa constituirii unui Pact de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Este și în interesul României să nu vadă întreținut sau extins un focar de conflict atât de aproape de granițele sale, să nu se nască un fel de gol sau de spațiu instabil între ea și Uniunea Europeană, să nu fie în proximitatea unui spațiu neatractiv pentru mediile de afaceri. Interesele sale sunt deci complementare cu cele ale comunității internaționale și în special ale structurilor euro-atlantice.

De la 1 iulie a.c. România deține co-președinția Mesei de Lucru I, sarcină preluată de la Ungaria și pe care a încredințat-o Sloveniei la 1 ianuarie 2001. Acest lucru nu este întâmplător, recunoscut fiind faptul că România este un model în regiune pentru modul în care și-a soluționat problemele etnice și frontaliere, problema majoră în cadrul fostei Iugoslavii. Din poziția de co-președinte, România a asigurat coordonarea grupurilor de lucru în cooperare cu noul președinte al Mesei I, dl. Panayotis Roumeliotis și coordonarea, alături de Coordonatorul

Special al Pactului, dl. Bodo Hombach, cu celelalte mese de lucru a căror co-președinție este deținută în aceeași perioadă de țări din zonă cu care România are bune relații bilaterale, trilaterale și multilaterale: Turcia pentru Masa II și Bulgaria pentru Masa III.

De asemenea, prin deținerea co-președinției Mesei I a Pactului de Stabilitate aflat sub egida OSCE, prin participarea la troica OSCE și prin deținerea președinției troicii OSCE de la 1 ianuarie 2001, prin deținerea în prezent a președinției CEMN și prin alegerea unui parlamentar român ca președinte al Adunării Parlamentare a OSCE, România poate să-și concerteze toate eforturile și să joace rolul de catalizator pentru construirea unui climat de stabilitate, securitate și prosperitate atât în regiune cât și în Europa.

Aceste multiple instrumente de care dispune România reprezintă o importantă oportunitate pentru atingerea scopurilor majore de politică externă și consolidarea imaginii pe care țara noastră și-a creat-o.

Este vorba în primul rând de posibilitatea de a demonstra capacitatea de cooperare și sprijinire a țărilor din Balcanii de Vest. Pactul de Stabilitate poate constitui un mijloc de a grăbi procesul de integrare europeană și de aderare la NATO, cooperarea regională fiind astfel un vehicul pentru accelerarea integrării euro-atlantice. România poate dovedi că poate performa bine în cadrul unor exerciții la scară mai redusă ca Pactul de Stabilitate și că este capabilă de aceeași performanță la o scară mai extinsă, ca UE sau NATO. Apoi, România își poate confirma rolul esențial de factor de stabilitate, furnizor de securitate în zonă și de promotor al cooperării regionale¹⁸. În același timp, prin vizibilitatea sporită și rolul central pe care îl va avea în regiune România poate spori încrederea investitorilor și mediilor de afaceri

internaționale.

În ceea ce privește proiectele concrete avute în vedere în timpul co-președinției române asigurate de Ministerul Afacerilor Externe, trebuie spus că printre proiectele românești ce se vor derula în cadrul Pactului cea mai mare parte sunt propuse de ONG-uri, singure sau în colaborare cu instituții publice. În spiritul Pactului de Stabilitate, din noiembrie 1999, a luat ființă Grupul consultativ MAE-ONG-uri, conceput ca un forum de formulare și susținere a inițiativelor și proiectelor românești. Printre proiectele românești deja realizate se numără organizarea, în februarie 2000, a forumului “Descentralizare, democrație, stabilitate în Europa de S-E” și crearea la Timișoara a “Centrului euro-regional pentru democrație”. Aceste inițiative au la bază ideea că în fața unor probleme comune trebuie găsite soluții comune aplicate printr-o abordare comună.

Pe un plan mai general, sub co-președinția română s-a urmărit atât aprofundarea și cumularea evoluțiilor pozitive cât și creștea implicării și participării ONG-urilor și a cetățenilor, adevărații destinatari ai Pactului. Doar o astfel de implicare și responsabilizare, alături de angajamentul actorilor statali, poate oferi soluții viabile și de durată pentru stabilizare, dezvoltare și securitate în regiune. Co-președinția română a impulsionat dimensiunea umană a Pactului, sprijinită desigur în continuare pe cea instituțională, dar încercând să deplaseze centrul de greutate al Pactului de Stabilitate spre cetățeni, spre proiecte cu impact direct asupra interacțiunii și punerii lor în legătură.

Aceste dezvoltări pozitive produse sub co-președinția română au fost apreciate de partenerii din cadrul Pactului la Reuniunea Mesei Regionale și la Reuniunea de evaluare a Mesei I pentru democrație și drepturile omului, ce au avut loc la București în

perioada 26-27 octombrie 2000. De notat că, cu această ocazie, RF Iugoslavia a fost primită oficial în Pactul de Stabilitate.

V. PROVOCĂRI LA ADRESA PACTULUI DE STABILITATE

Stabilitatea regională actuală este destul de fragilă, de aceea ea nu trebuie prezumată a fi în mod necesar definitivă și ireversibilă deoarece o serie de potențiale riscuri pot fi identificate.

Situându-ne într-o dimensiune prospectivă, problemele cu care se poate confrunta Pactul de Stabilitate în viitor sunt: tergiversarea acordării fondurilor necesare și implementarea ineficientă a proiectelor reținute¹⁹, accentuarea unor tendințe secesioniste, mascarea și nu soluționarea tensiunilor existente, izbucnirea unor noi conflicte, dezangajarea prematură a finanțatorilor și retragerea sau diminuarea sprijinului statelor sau organizațiilor facilitatoare, cleptocrația și corupția, capacitatea administrativă redusă din țările beneficiare, capacitatea administrativă și instituțională a țărilor din Europa de S-E a absorbi fondurile alocate și de a implementa proiectele.

Este vorba deci de pericole ce vin din *două direcții*: cea a statelor și organizațiilor facilitatoare și cea a statelor beneficiare, ceea ce susține ideea dublei angajări și a susținerii reciproce drept cheie a succesului Pactului de Stabilitate.

În ceea ce privește pericolele la adresa atingerii obiectivelor Pactului ce pot veni din direcția statelor beneficiare, acestea par a fi cele mai însemnate. Este știut că tranziția, cel puțin într-o fază inițială, nu poate anula dintr-odată instabilitatea politică, economică și socială, condițiile de viață precare, șomajul, inflația. Experiența țărilor din Europa Centrală și de Est arată că, față de perioada

inițială a procesului de tranziție, încrederea în instituțiile democratice scade. Astfel, în țările est europene, partidele politice, parlamentul și guvernul, instituții fundamentale într-o democrație reprezentativă, nu se bucură de o încredere prea mare²⁰. Pentru perioada de tranziție în țările Europei de S-E această erodare a încrederii în instituții democratice, fie și din motive de eficiență, constituie un risc real într-un mediu instabil și cu tradiții autoritare²¹.

Alături de aceste inconveniente ale tranziției pentru cetățeni, o parte a elitei politice și economice poate să nu găsească așa ușor dialogul sau se poate considera dezavantajată de schimbările produse și, în consecință, poate opune rezistență reformelor interne.

Pe de altă parte un nou focar de tensiune sau confruntare poate afecta toate țările din regiune și ridica obstacole abordării regionale a Pactului. Problemele din Bosnia și în special Kosovo nu par a fi definitiv reglate, incertitudini planând asupra viitorului comun al Muntenegrului și Serbiei în Republica Federală Iugoslavia. Schimbările democratice din Serbia în urma scrutinului din 25 septembrie 2000 nu rezolvă automat punctele sensibile rămase încă nesoluționate. De asemenea, nici alegerile din 23 decembrie nu pot produce singure aceste efecte. Alegerile din Bosnia-Herțegovina au arătat ascensiunea naționaliștilor croați și sârbi, în timp ce alegerile municipale din Kosovo (octombrie 2000), deși câștigate de moderații albanezi, nu au condus la o completă reconciliere cu trecutul și cu etnicii sârbi din provincia Kosovo. Nu numai în provincia Kosovo se afirmă tendințe separatiste: la Summitul UE-statele din Balcanii de Vest de la Zagreb (24 noiembrie 2000) președintele Djukanovic a reiterat inițiativa de organizare a unui referendum în Republica Muntenegru privind

independența.

Referitor la pericolele la adresa Pactului ce pot veni din direcția statelor și organizațiilor facilitatoare, pe lângă problema continuării susținerii financiare și tehnice a procesului apare și problema coordonării. Uniunea Europeană de exemplu trebuie să evite ezitățile din 1991 (independența Croației și Sloveniei), să vorbească cu o singură voce și să acționeze împreună, statele membre dezvoltând poziții concertate în cadrul PESC pentru sporirea credibilității și eficienței. De asemenea, crearea unei forțe de reacție rapidă europeană convenită la Summitul de la Helsinki poate descuraja și gera mai bine eventualele noi tensiuni în Europa²². Uniunea Europeană și NATO ar trebuie să facă cât mai clară perspectiva integrării țărilor din Europa de S-E propunându-le un calendar mai concret pentru a se servi mai eficient de acest instrument de încurajare a reformelor în vederea creării securității și prosperității în regiune.

Pe lângă aceste probleme, există și chestiunea coordonării unei structuri atât de vaste și ramificate, cu atât de mulți actori implicați și trecerea mai rapidă de la retorică la fapte.

Prin intermediul Pactului de Stabilitate se poate depăși imaginea recurentă și foarte persistentă din literatura de specialitate care folosește termenul “balcanizare” pentru a descrie un tablou al instabilității cronice, al insecurității endemice a unei întregi regiuni, pe fondul animozităților etnice și disputelor teritoriale. Chiar și în spații foarte fluide din acest punct de vedere ca Africa sub-sahariană sau America Latină termenul este folosit ca emblematic. Succesul Pactului de Stabilitate poate determina ca aceasta reprezentare generală să-și piardă valabilitatea. De altfel, referindu-se la acest clișeu al Balcanilor ca loc al instabilității și conflictului, dl. Bodo

Hombach, Coordonatorul Special al Pactului, arăta că este în interesul reciproc ca Pactul să ducă la o europenizare a Balcanilor (în sensul democratizării, stabilizării și dezvoltării) și nu la o balcanizare a Europei (în sensul extinderii zonei de instabilitate²³.

NOTE:

¹ Am asistat astfel la un proces în contra sens: cel de după terminarea celui de-al doilea război mondial în Europa Occidentală și cel de după prăbușirea regimurilor comuniste în Europa de Sud-Est: „Pentru actualele state membre ale UE, procesul de integrare care a demarat la începutul anilor '50 a adus atât o remarcabilă stabilitate politică cât și o spectaculoasă creștere a condițiilor de trai. Dimpotrivă, procesul de dezintegrarea din Europa de Sud-Est de-a lungul ultimului deceniu a exacerbât sărăcia și ura inter-etnică, ducând la pierderea vieții mai multor mii de civili inocenți. Compararea acestor două cazuri aflate la antipodi poate nu constituie o demonstrație riguros științifică, dar furnizează un argument *prima facie* în favoarea cooperării regionale și a integrării progresive”, Hans van der Broek, “Time for Enlargement” in “The Second Decade: Prospects for European Integration after Ten Years of Transition”, Sdu Publishers, Hague, 1999, Chapter 5, p. 99 *apud* World Bank, *The Road to Stability and Prosperity in S-E Europe. A Regional Strategy Paper*, Chapter 1, www.seecon.org. De asemenea, în interlocuțiunea sa la Conferința Regională de Finanțare (Bruxelles, 29-30 martie 2000), Christopher Patten, comisarul european pentru relații externe, a susținut la rândul său ideea că cetățenii din Sud-Estul Europei trebuie să învețe să trăiască împreună în pace așa cum popoarele din Vestul Europei au făcut-o acum 50 de ani. Vezi Regional Founding Conference, Brussels, march 29-3, 2000, Chairman's Conclusions, www.stabilitypact.org.

² Aceeași idee este susținută și de Panaghiotis Roumeliotis, actualul președinte al Mesei de lucru I din cadrul Pactului de Stabilitate: “In the absence of institutions enabling conflicts to be resolved and differences to be transmuted into political debate, confrontation is always a possibility”, Panaghiotis Roumeliotis, *The Royaumont Process: An Initiative for Stability and Good Neighbourliness in South Eastern Europe*, Thesis, vol. II, no. 3, autumn 1998, p. 16.

³ Niciodată înainte Europa nu a avut șansa să fie unită ca o comunitate democratică, niciodată înainte Europa nu a dat atâtea speranțe pentru o securitate, prosperitate și stabilitate continentală. Vezi pentru susținerea acestui punct Günter Burghardt, Fraser Cameron, *The Next Enlargement of the European Union*, European

Foreign Affairs Review, vol. 2, 1997, Kluwer Law International, p. 7.

⁴ Karen E. Smith, "The instruments of European Union Foreign Policy" in Jan Zielonka (ed.), *Paradoxes of European Union Policy*, Kluwer Law Int., Hague, 1998, pp. 67-85. În acest fel, UE își utilizează mai bine principalul său atu: forța economică și financiară pentru promovarea intereselor politice, prin condiționalitățile atașate prin Acordurile de Asociere. Cu toate acestea, politica de extindere a UE nu este implementată sub pilierul II, de Politică Externă și de Securitate Comună, ceea ce mărește riscul intrării în conflict cu alte politici comune privind sprijinirea țărilor candidate pentru integrarea *acquis*-ului *communautaire*, vezi pentru susținerea acestui punct Karen E. Smith, "The making of EU Foreign Policy: The Case of Eastern Europe", St. Martin's Press, New York, 1998 apud Antonio Missiroli, *CFSP, Defence and Flexibility*, Chaillot Papers 38, Institute for Security Studies, WEO, Paris, febr. 2000, pp. 41-42.

⁵ Christopher Hill, "Closing the capacities-expectations gap?" in John Peterson, Helene Syursen (eds.), *A Common Foreign Policy for Europe?*, London, Routledge, 1998, p. 34.

⁶ Aceasta nu înseamnă absența acțiunilor coercitive, în special economice sau politico-diplomatice, ci existența unei anumite reticențe pentru recursul la astfel de acțiuni care întrerup dialogul și interdependențele. De altfel, incapacitatea de a acționa militar în afara cadrului NATO a europenilor constituie unul din subiectele reformării UE: la Summitul de la Helsinki s-a decis constituirea până în 2003 a unei forțe europene de intervenție rapidă de 50.000-60.000 de militari care să fie pregătită de intervenție în cel mult 60 de zile și să poată fi susținută cel puțin 1 an. La 21 noiembrie, sub președinția franceză a UE, miniștrii apărării din statele membre au hotărât nivelul participării fiecărei țări, precum și conceptul de organizare a Forței Europene de Reacție Rapidă. Astfel, se întrevede un potențial de 100.000 de mii de militari, 400 de avioane de luptă, 100 de nave. Cu titlu de exemplu, Franța a propus o participare cu 12.000 de militari, Germania cu 12.500, Spania cu 6.000, Portugalia 1000. Oferte de participare au fost primite și din partea unor țări nemembre UE, precum România, Turcia, Cehia. Nu se are în vedere o armată europeană integrată, ci crearea unor structuri coerente care să coordoneze contingentele naționale. Acestea rămân sub control național, pentru moment rămânând deschise perfecțării unele aspecte deficitare cum ar fi sistemul de informații, comandamentul și capacitatea de proiecție (transport) comune.

⁷ Totuși RFI nu a fost până la Reuniunea Regională de la București (26 noiembrie 2000) pe de-a-ntregul cuprinsă în acest Pact, chiar dacă și-a exprima această opțiune înainte de alegerile din septembrie 2000, pentru că nu îndeplinise condițiile politice și economice cerute. În acest sens, Pactul de Stabilitate

poate fi considerat, prin efectele benefice evidente pe care le poate genera, ca un instrument de încurajare a democratizării și liberalizării.

⁸ Înainte ca aceste schimbări să survină, beneficiarii, în interiorul RFI, erau guvernul democratic munte-grean, provincia Kosovo și forțele democratice sârbe.

⁹ Este vorba de autostrada București-Cernavodă, parte a Coridorului IV Est-Vest (151 km., 270 milioane EURO) și autostrada București-Giurgiu, parte a Coridorului IX Nord-Sud (48 km., 66 mil. EURO), proiecte ce vor demara în primăvara anului 2001 cu finanțare de la Comisia Europeană și Guvernul român (23 mil. EURO). În total, României îi sunt alocate peste 1 miliard de EURO pentru proiecte cu relevanță regională la care este parte. Dintre acestea, o parte vizează dezvoltarea portului Constanța, proiecte privind transportul feroviar, aerian, fluvial, rețelele de energie electrică, transportul gazelor naturale.

¹⁰ World Bank, *The Road to Stability and Prosperity in S-E Europe. A Regional Strategy Paper*, chapter 1, www.seecom.org. Estimările pierderilor suferite de România doar în timpul conflictului din Kosovo depășesc 1 miliard de EURO.

¹¹ Discursul coordonatorului special al Pactului de Stabilitate, Bodo Hombach, la Summitul SEEC, București, 12 febr., 2000, www.stabilitypact.org.

¹² Wolfensohn, *Discurs la Conferința Regională a Finanțatorilor*, Bruxelles, 29-30 martie, 2000, www.stabilitypact.org. Trebuie notat de asemenea că în țările asociate la UE cetățenii consideră în genere că imaginea pozitivă privind UE este legată în mare măsură de motive economice: îmbunătățiri economice grație sprijinului UE (14%), progresul general datorită ajutoarelor din partea UE (10%) și mai puțin de cele politice sau de securitate, Central and Eastern Eurobarometer 1996, anexe, tabel 13, p. 81. De aceea, și pentru țările din Europa de S-E perspectiva intrării în UE cu avantajele sale este un sprijin pentru reformele interne, dar efectele îmbunătățirii economice și impactul lor social trebuie să fie cât mai curând vizibile.

¹³ Estimările Comisiei Europene privind fondurile necesare reconstrucției S-E Europei se situează între 60-100 de miliarde de EURO, Ian Black, "Balkans wait in vain for Western funds", *The Guardian*, 14 martie, 2000, p. 18.

¹⁴ Tratatul dintre România și Ungaria, între Ungaria și Slovacia, între România și Ucraina sunt concludente în acest sens, vezi și Tom G. Gallagher, *The West and the Challenge to Ethnic Politics in Romania*, Security Dialogue, vol. 30, nr. 3, sept. 1999, Sage Publications, pp. 295, 298.

¹⁵ De-a lungul timpului, țările Central și Est Europene au realizat astfel de cooperări bilaterale, trilaterale și multilaterale. Exemple sunt instituțiile regionale funcționale create: SECI, SEEC, CEI, CEMN, CEFTA. La conferința susținută la Academia Română (22 iunie 2000): "România la ceasul integrării europene

și euro-atlantice”, ministrul de externe, dl. Petre Roman, a arătat că la nivelul organizațiilor regionale și sub-regionale s-au dezvoltat “anticorpi regionali” pentru combaterea maladiilor regionale: problemele etnice, religioase, frontaliere.

¹⁶ Dintre aceste cinci țări, doar Macedonia a parafat un astfel de Acord de Asociere și Stabilizare. Croația a început negocierile pentru încheierea acordului. Celelalte state se află în stadiul de elaborare a unor studii de fezabilitate în perspectiva negocierilor unor astfel de acorduri.

¹⁷ Programul CARDS dispune de un buget de 4,65 de miliarde EURO pentru perioada 2000-2006, buget asemănător ca valoare cu cel acordat partenerilor mediteraneeni prin programul MEDA. Pentru celelalte țări din Europa de Est, aceste instrumente au fost Acordurile de Asociere și programul PHARE în principal. Trebuie spus că și de această dată UE a inclus pentru cele cinci state acordarea de preferințe comerciale asimetrice pentru stimularea exporturilor spre țările membre UE

¹⁸ De amintit faptul că sub președinția română a Procesului de Cooperare din Europa de S-E (SEEC), s-a adoptat la București (12 februarie a.c.) *Carta privind Relațiile de Bună Vecinătate, Stabilitate, Securitate și Cooperare în Europa de S-E*.

¹⁹ Amenințarea din partea Bulgariei că se va retrage din Pact sub acest motiv, trebuie privită cu rezerve și conectată mai curând cu problema liberalizării regimului de vize în perspectiva alegerilor generale din 2001.

²⁰ La nivelul întregii regiuni, 63% din cetățeni nu au încredere în partide, 54% în parlament și 49% în guvern, în schimb 52% au încredere în armată și 43% în Biserică, instituții care nu se bazează în mod primordial pe practici democratice, Bertelsmann Foundation, *Costs, Benefits and Chances of Eastern Enlargement for EU*, Bertelsmann Foundation Publishers, 1998, pp. 69-70. Conform datelor publicate în noiembrie 2000 de CURS în Barometrul de opinie publică comandat de Fundația pentru o Societate deschisă în România nivelul încrederii este mai scăzut față de nivelul regional: 88%, 86% și 85% nu au încredere în Parlament, partide politice și respectiv Guvern (pp. 19-20).

²¹ Totuși trebuie să ne ferim de judecăți globale asupra regiunii, situația din cele cinci țări nefiind identică, dincolo de aspectele comune.

²² O capacitate militară a UE ar completa forța sa economică. Lecțiile din Croația, Bosnia, Kosovo au demonstrat că amenințările cu sancțiuni economice nu ajung pentru că liderii naționaliști nu sunt preocupați în mod primordial de prosperitatea economică a cetățenilor, ci de problemele etnice și teritoriale.

²³ Bodo Hombach, *Discurs la Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic*, Florența, 20 mai, 2000, www.stabilitypact.org. Chiar dacă utilizează în același mod peiorativ termenul, Coordonatorul Special al Pactului își exprimă optimismul că “balcanizarea” își va pierde semnificația actuală sub efectele acțiunii Pactului.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid “Sfera Politicii”. Ținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președintele S.C. MobilRom S.A.

FILON MORAR – asistent univ., Facultatea de Științe Politice, Univ. din București. Master în Științe Politice. Doctorand în filosofie. A publicat: *Systèmes électoraux et systèmes de partis. La production électorale du système électoral roumain*, Ed. Univ. din București, 2000, 270 p.

Rusia sub Putin

COSMIN POPA

Introducere

Una dintre constantele “producției intelectuale” referitoare la Rusia post-comunistă este aceea că interpretarea evenimentelor și proceselor de acolo are loc în interiorul unei paradigme furnizate de revoluția bolșevică. Influențați de omnipotentele mecanisme revoluționare și de fascinația “conducătorului” din istoria rusă, specialiștii contemporani caută să identifice în succesiunea de lideri de la Kremlin un nou Petru cel Mare, Lenin sau mai grav, Stalin.

Analizată în profunzime și într-un permanent dialog cu precedentele istorice, perioada scursă de la destrămarea Uniunii Sovietice până în prezent pare a fi mai mult o lungă tranziție de la totalitarism la autoritarism și mai puțin o luptă permanentă între democrație și nondemocrație.

Chiar dacă eclipsată de marile sale figuri voluntare, sub a căror conducere Rusia pare să fi sărit peste nenumărate etape evolutive, istoria Rusiei postcomuniste se desfășoară în limitele binomului “revoluție-restaurație”.

Ceea ce se întâmplă în Rusia condusă de Putin, începând cu revenirea la imnul URSS și sfârșind cu retensionarea relațiilor cu SUA nu reprezintă decât consecința logică a modului în care “democrația” a fost instau-

rată și administrată în Rusia.

Atunci când ne punem întrebarea dacă Rusia lui Putin este altceva în comparație cu cea a lui Elțîn, coordonatele fundamentale, cum ar fi atitudinea față de proprietate, natura sistemului politic și direcțiile majore de politică externă, ne arată că nu avem de a face cu o altfel de Rusie. Cu toate acestea, Rusia se află în fața unei noi etape, etapă în care chiar dacă sistemul politic, economic și instituțional format la sfârșitul secolului XX nu este negat în totalitate el este serios amendat prin recuperarea selectivă a moștenirii sovietice. Fidelă istoriei sale pline de paradoxuri, Rusia a intrat în faza “revoluției conservatoare”¹.

Precedente similare există chiar în timpul regimului sovietic și anume Noua Politică Economică (NEP). Decretată de către Vladimir Ilici Lenin la Congresul al X-lea al Partidului Comunist din Rusia, în esență, NEP a constituit o mixtură între rudimente economice capitaliste și limitările politice de tip sovietic, prin care se permitea revenirea parțială la economia bazată pe inițiativa privată. Chiar dacă mai târziu a fost taxată de către Stalin ca fiind un paleativ menit să asigure supraviețuirea socialismului în momente dificile, NEP a fost gândită de Lenin ca fiind o etapă de durată, una din treptele către socialism în care “capitalismul va furniza materialul pentru construcția socialismului”.

Moștenirea lui Elțân

Venirea lui Vladimir Putin la putere a avut loc pe fondul unei crize generalizate care tindea să aibă efecte dramatice pe toate planurile.

Economic – criza financiară din toamna anului 1998 a demonstrat că liberalismul rus nu a fost în stare să creeze o economie bazată pe producție ci una financiar-speculativă și în consecință, extrem de fragilă. În acest timp, Rusia, ca și în cazul României, a fost scena unei dezindustrializări masive.

Social – mai mult decât la începutul reformelor capitaliste, procesul de polarizare socială s-a accelerat, tendințele conflictuale făcându-și simțită prezența din ce în ce mai des.

Sistemul instituțional – experiența federativă a Rusiei s-a dovedit a fi un eșec total. În absența unor reguli imuabile ale jocului, existența unităților administrative autonome față de centru a dus la dezarticularea mecanismelor statului și nu la eficientizarea lor. În consecință, subiectele federației încalcă normele constituționale în mod curent.

Sistemul politic – a continuat conflictul dintre cele două puteri executive, prezidențială și guvernamentală. Președintele caută să-și mențină controlul asupra Executivului dar fără a fi responsabil de acțiunile celui din urmă.

Ca niciodată, situația Rusiei de la sfârșitul anilor '90 se pretează unei analize de tip marxist. Este evident conflictul dintre sistemul politic de tip liberal democratic și regimul sau maniera în care a fost instaurat. Aflată într-un permanent conflict cu moștenirea sovietică, puterea “democratică” din Rusia s-a dovedit incapabilă să elaboreze și să pună în practică strategii de dezvoltare, fiind nevoită să improvizeze continuu și să

administreze nenumăratele crize secvențiale.

Ca și în cazul *marilor modernizări* (perioada lui Petru cel Mare sau perioada sovietică), instaurarea “democrației” în Rusia s-a redus la impunerea unor modele de dezvoltare străine, pe fondul unei filosofii a puterii perene. Fie că este vorba despre începutul secolului al XVII-lea sau de începutul celui de-al XX-lea, puterea *politică și statul în Rusia au rămas sursele fundamentale de modernizare și schimbare*. În toate aceste momente societatea, subiect și beneficiar teoretic al schimbărilor, a fost neglijată, cu excepția momentelor în care noii guvernanți căutau să-și întărească pozițiile.

Din nefericire perioada democratică din istoria postsovietică a Rusiei s-a desfășurat în vechile tipare, anul 1993 fiind punctul de cotitură care și-a pus radical amprenta asupra specificului “democrației” ruse.

Departate de a reprezenta victoria liberalismului și a parlamentarismului de tip occidental, bombardarea Sovietului Suprem, precum și arestarea liderilor mișcării parlamentare conduse de A. Ruțkoi și R. Hazbulatov, nu a reprezentat lupta finală dintre Termidor și restaurație ci mai degrabă ciocnirea dintre apetența tradițională față de autoritarism (intens alimentată de evenimentele dramatice ale perioadei 1989-1993) și tendința de formare a unei republici parlamentare. Ca întotdeauna, autoritarismul paternalist, “vojdismul” a învins democrația de tip parlamentar, chiar dacă, la acel moment susținătorii autoritarismului declarau că urmăresc instaurarea unei iluzorii democrații iar partizanii parlamentarismului erau taxați ca fiind conservatori. Nici un moment liderii Sovietului Suprem nu au afirmat că doresc revenirea la regimul sovietic, iar atitudinea lor în timpul puciului din august 1991 și în primii doi ani ai guvernării lui Elțân a dovedit cu prisosință acest lucru.

Fără să sesizeze capcana principală în care a căzut, intelectualitatea democratică din Rusia a încurajat modul inedit de instaurare a liberalismului. De fapt, eșecul total al experienței democratice din Rusia rezidă în modul în care a avut loc despărțirea de totalitarism. Una dintre cauzele fundamentale ale acestui eșec a fost încercarea de a instaura democrația cu mijloace ce până de curând făceau parte exclusiv din arsenalul mișcărilor totalitare. Autoritarismul paternalist rămâne în esență același chiar dacă este justificat și legitimizat prin drept.

Anihilarea Parlamentului a fost urmată de promulgarea unei constituții prin care s-a dorit fixarea raportului dintre forțele politice ruse existent la aceea dată. Încălcând flagrant principiul separării puterilor în stat, prin crearea mai multor structuri executive paralele și prin subordonarea puterii judecătorești celei executive, Constituția Federației Ruse a fost actul de naștere al regimului prezidențial.

În plan economic, transferul masiv și necontrolat de proprietate dinspre stat către clienții regimului (fie că proveneau din partid sau din interiorul serviciilor speciale) a dus la formarea unei alianțe stranie dintre noua burghezie și birocrăția de stat. Incapabilă să administreze și lipsită de capitalul necesar, noua clasă de proprietari nu a făcut decât să exploateze la maximum resursele deja secătuite. Cu toate acestea, clienții regimului au preluat controlul asupra celor mai profitabile ramuri din economia rusă, petrol, aluminiu și armament, generând o suprastructură financiar-bancară prin intermediul căreia cea mai mare parte a profiturilor erau transferate în străinătate sau “aruncate” pe piețele bursiere prospere.

În plan politic, existența “oligarhiei” a avut efecte dezastruoase. Nevoit să apeleze la resursele lor pentru finanțarea activităților

politice, președintele a fost nevoit să le cedeze o bună parte din controlul asupra țării, oscilând între diverse grupuri (financiar-industriale, regionale ș.a), compensând astfel și lipsa unui real suport social.²

Partidele, organizațiile politice sau de altă natură, agenți de formare ai societății civile, și-au pierdut substanța inițială. Atât partidele politice cât și sindicatele sau patronatele încercând permanent să se afle în proximitatea puterii pentru a beneficia de darurile acesteia, transformându-se din inițiale mișcări de mase sau grupuri profesionale, în adevărate partide de cadre, partide-aparat.

În condițiile date, formarea unei societăți civile în Rusia ultimului deceniu era imposibilă, iar dacă subiectul și obiectul modernizării³ au lipsit transformarea “modernizării” în pură abstracție era inevitabilă. De aici izolarea totală de societate a grupărilor reformatoare având drept consecință discreditarea principiilor democrației. Astfel trecerea la noul tip de autoritarism în forme quasi-democratice a devenit o manevră indispensabilă pentru guvernarea țării.

Putin - sfârșitul unui ciclu istoric?

Așa cum arătam mai sus, venirea lui Putin la putere s-a petrecut pe fondul crizei structurale acutizate. Dând o ultimă dovadă de cert geniu politic de factură bizantină, președintele Elțîn l-a asociat pe Putin la putere încă din timpul mandatului său, vreme de câteva luni convingând opinia publică că el este ultima soluție.

La momentul venirii la putere, Vladimir Putin era perceput de către ruși ca fiind persoana ideală pentru a răspunde așteptărilor formate pe parcursul ultimului deceniu:

- câștigarea conflictului cu Cecenia
- restabilirea legii și ordinii în țară
- rezolvarea celor mai flagrante cazuri de

corupție

- instaurarea unui control minimal asupra “cleptocrației”

- plata la timp a salariilor și ridicarea puterii de cumpărare a populației

- transformarea Rusiei într-o putere pe care celelalte țări să o respecte sau cel puțin să se teamă de ea.

Toate aceste deziderate ale societății ruse, după cum lesne se poate observa, sunt minimale și realizabile nu neapărat într-un sistem liberal-democratic. Atât timp cât președintele Putin garantează realizarea lor într-un timp rezonabil, nimeni nu are intenția să îl judece pentru metodele folosite.⁴ Dincolo de aceasta, aducerea Rusiei la o stare de normalitate, fie ea și cu o importantă doză de coerciție pură, nu este un obiectiv realizabil prin respectarea strictă a procedurilor democratice.

În ceea ce privește situația din Cecenia, președintele Putin a reușit să capaciteze armata pentru a impune controlul federal, cel puțin în zonele urbane, inducând opiniei publice ideea că înfrângerea militară a rezistenței este doar o chestiune de timp. De altfel, declanșarea unor acțiuni militare viguroase în Cecenia, în preajma alegerilor prezidențiale (fapt ce a făcut ca Putin și Elțân să fie suspectați de organizarea unor alegeri “kaki”) a fost menită mai mult să garanteze victoria candidatului prezidențial la alegerile din martie 1999 și mai puțin să rezolve problema cecenă.

Cu toate acestea o minimă eficiență trebuia introdusă în politica rusă, fie și numai pentru a asigura perpetuarea, în linii generale, a regimului instaurat după destrămarea Uniunii Sovietice.

Fără a atenta la bazele sistemului politic moscovit, lucru de altfel garantat de către Putin președintelui Elțân, noul președinte a trecut imediat la primenirea aparatului

prezidențial pentru a-l transforma într-o mașină executivă energică.

Incompetența, lipsa legăturilor personale dintre noul președinte și demnitarii din aparatul prezidențial, și nu în ultimul rând corupția crescândă⁶, au făcut din reformarea instituțiilor de la Kremlin una dintre prioritățile majore ale președintelui.

Faptul că aparatul prezidențial și guvernul au fost “întărite” cu oameni noi, proveniți în majoritate din rândul ofițerilor din serviciile secrete este cât se poate de normal. În primul rând și cel mai important, Putin are încredere în acești oameni, de o parte dintre aceștia legându-l o prietenie îndelungată. Cazul cel mai notoriu este cel al președintelui Consiliului de Securitate și ministru al afacerilor externe, Serghei Ivanov, fost ofițer KGB și bun prieten cu președintele Putin. Pe lângă acestea, după cum a și declarat, Putin îi consideră pe ofițerii FSB (Serviciul Federal de Securitate – informațiile interne și contrainformațiile) și SVR (Serviciul de Informații Externe) ca fiind cei mai capabili oameni, capabili să conducă țara în momente de criză.

Poate lipsiți de abilitatea politică specifică unora precum Anatoli Ciubais sau Viktor Cernomârdin, oamenii lui Putin sunt cu siguranță mai devotați noului președinte decât au fost primii președintelui Elțân. Noul lider al Rusiei dorește să facă din “verticala prezidențială” o structură capabilă să-i pună rapid în aplicare deciziile, fără a le interpreta sau aplica în funcție de condițiile locale. Cum se poate face mai bine acest lucru decât populând Administrația Prezidențială cu ofițeri obișnuiți să execute, dedicați binefăcătorului lor și mai puțin sensibil la tentațiile pecuniare ale puterii absolute? Pentru un cekist, investirea cu puteri discreționare este recompensa și beneficiul suprem.

Transplantarea sistemului de relații

informale din filiala FSB din Sankt Petersburg în Administrația Prezidențială și Secretariatul Prezidențial este evidentă, instituțiile în cauză devenind prin componența lor adevărate agenturi de spionaj și contraspionaj.

Odată articulate rețelele de decizie și execuție din Moscova, presat de tendințele centrifuge ale regiunilor și republicilor autonome din Federația Rusă, noul președinte le-a subordonat în totalitate Centrului, lipsind instituțiile locale de orice autonomie. Miza măsurilor întreprinse de Putin, încă din 1997 de când și-a făcut apariția la Kremlin, a fost una dublă. Kremlinul dorește recentralizarea instituțională a Rusiei ca premisă pentru eficientizarea politicilor ce urmează a fi instrumentalizate dar și înlăturarea posibilității apariției unei provocări din partea elitelor politice locale, gata să conteste puterile Centrului atunci când acțiunile acestuia intrau în contradicție cu interesele grupurilor locale. Tinzând spre permanentizarea exercitării puterii, guvernatorii nu s-au manifestat ca factori ai democratizării ci au încercat să relice la nivel local sistemul central prin limitarea prerogativelor parlamentelor locale, subordonarea judecătorilor și procurorilor, instaurarea unui control dur asupra mijloacelor de informare în masă și transformarea alegerilor într-o farsă politică cu rezultat predeterminat.

Măsurile întreprinse de Putin au vizat pilonii sistemului federal golindu-l de substanță.

- Stabilirea celor șapte districte federale (numite și “superregiuni”) conduse de generali din armată sau Ministerul de Interne
- Adoptarea unei noi scheme a Consiliului Federației, fiecare regiune având câte doi reprezentanți - unul numit de guvernator iar celălalt de parlamentul local
- Crearea unui mecanism federal de inter-

venție care îi permite președintelui să suspende guvernatorii și să revoce parlamentele locale

- Schimbări majore în mecanismul bugetar care unește Centru și regiunile în favoarea primului
- Întărirea controlului central asupra filialelor instituțiilor federale din regiuni, incluzând televiziunea, curțile de judecată și Miliția

Toate aceste decizii, așa cum arătam mai sus, nu vin în contradicție cu legile Rusiei sau cu Constituția, situându-se în continuarea unor măsuri întreprinse încă din timpul lui Boris Elțîn. Mecanismul de “intervenție federală”, care prevedea suspendarea și înlăturarea guvernatorilor de către Centru a fost elaborat de către Administrația Președintelui încă din perioada 1996-1997 iar instaurarea sistemului reprezentanților prezidențiali locali și controlul federal asupra modului în care sunt utilizați bani proveniți de la Centru a fost pus în practică încă din 1998.

Ceea este îngrijorător pentru democrația din Rusia este faptul că aceste măsuri nu au fost luate pentru a satisface apetența președinților de la Kremlin pentru controlul nelimitat asupra regiunilor. Discreditarea ideii de autonomie locală și a instituțiilor ce o reprezintă, precum și situațiile catastrofale apărute în provincie ca urmare a incompetenței și dezinteresului guvernatorilor au făcut ca anihilarea autonomiei locale să devină o necesitate. Introducerea administrației prezidențiale în unele regiuni a rămas ultima soluție pentru evitarea tragediilor. *Lovitură data democrației, recentralizarea a fost un efect al eficientizării actului de guvernare în Rusia și nu un scop în sine.*

În paralel, Putin a început o luptă dură împotriva “oligarhilor”. Conștienți se slăbi-ciunea lor fundamentală, și anume dependența de existența statului ineficient ca izvor

de bogăție, majoritatea oligarhilor a cedat punându-se în slujba noului președinte.

Contrar previziunilor sumbre referitoare la efectele existenței “oligarhiei” (ca rezultat al simbiozei dintre partid, serviciile speciale și burocrație, ca formă de perpetuare a unor structuri de factură sovietică) existența acestor grupuscule reprezintă o piedică majoră în calea instaurării unui regim autoritarist.

Un grupuscul, avându-l ca reprezentant pe magnatul Boris Berezovski, fără să-și recunoască înfrângerea totală, a fost nevoit să renunțe la poziții importante în economia rusă, păstrând o atitudine mefientă față de acțiunile președintelui. La presiunile Kremlinului, Boris Berezovski a fost nevoit să renunțe la 40 de procente din acțiunile care le deținea la compania națională de televiziune, ORT, pierzând astfel o importantă pârgie de influență.

Cazul cel mai celebru este cel al magnatului media Vladimir Gusinski, proprietar al concernului Media Most, care a fost nevoit să-și găsească refugiu temporar în Spania pentru a evita detenția. Indiscutabil, modul în care oligarhii au acumulat capitalul este unul ilicit, aceștia fiind principalii beneficiari ai procesului de privatizare în Rusia. Cu toate acestea, acțiunile președintelui Putin sunt discutabile, reinstaurarea legalității fiind o operațiune selectivă, având loc în funcție de poziția pe care un magnat sau altul o are față de Kremlin.

Presiunile exercitate de Putin asupra oligarhilor au determinat o repliere ideologică a acestora, oponenții noului autoritarism transformându-se în fervenți susținători ai democrației și ai drepturilor civile.

Ca în oricare dintre societățile aflate în tranziție, procesul are loc pe fondul luptei pentru redistribuirea resurselor declanșată de aparatul lui Putin. Forța și constrângerea,

ascunse sub masca reinstaurării legalității sunt singurele mijloace care îi pot determina pe oligarhii lui Elțîn să cedeze o felie din plăcinta economiei rusești. Chiar dacă majoritatea lor cedează fără luptă, conștienți că sursa bogăției lor este statul, o parte din aceștia, cei mai puternici, se împotrivesc redistribuirii făcând o opoziție virulentă noului regim.

Cu toate acestea, economia rusă nu s-a bucurat de atenția specială a președintelui care trebuie să se confrunte cu neajunsurile create de existența unui stat slab din punct de vedere economic și a unor cheltuieli nelimitate.

În anul 2000, economia rusă a cunoscut o creștere generală de 5%. Din păcate pentru ruși, creșterea a survenit pe fondul prețurilor ridicate la petrol și gaze naturale și în urma revitalizării parțiale a industriei de armament după semnarea unor contracte substanțiale cu China, India și Iran. Politica economică a noului guvern nu este de natură să încurajeze industriile orientate spre export și nici să reducă pierderile create de activitatea marilor întreprinderi ineficiente. Rata de schimb rublă/dolar rămâne una favorabilă rublei descurajând exporturile prin impunerea unui preț necompetitiv pentru produsele rusești iar continuarea finanțării întreprinderilor ineficiente, în locul implementării unor programe de asistență socială și recalificare, nu face decât să accelereze ritmul acumulării pierderilor economice și să crească cheltuielile statului.⁷ Contrar politicii declarate de întărire a rolului statului în economie, instituțiile Rusiei rămân slabe, incompetente și corupte torpilând eforturile Kremlinului de a reda mașinii de stat un loc important în viața economică. Mai mult decât atât, reintroducerea primatului absolut al “intereselor de stat” în economie, nu face decât să sporească neîncrederea investitorilor

străini față de Rusia.

Reluarea relațiilor speciale dintre Rusia, China, Iran, Irak și Coreea de Nord nu apare ca fiind numai o opțiune politică a Rusiei decisă să ocupe locul lăsat liber de URSS ci și o încercare a guvernului de la Moscova de a profita de embargoul impus de către SUA acestor state la comerțul cu arme. În definitiv, statele în cauză, alături de India sunt singurele piețe de armament majore care nu se află sub controlul SUA și al Europei Occidentale. Ele reprezintă singurul debușeu major disponibil pentru imensa industrie de armament rusă.

Pentru atragerea “dolarilor liberi” de pe piața de armament, Rusia lui Putin este gata să accepte răcirea considerabilă a relațiilor cu SUA. Chiar dacă în timpul lui Boris Elțân, deja relațiile Rusiei cu statele paria se activizaseră deja, prezența la Casa Albă a lui Bill Clinton a făcut ca SUA să treacă cu vederea acest lucru pentru a nu afecta parteneriatul personal cu fostul președinte rus.

Venirea la putere a unei administrații republicane care deja s-a grăbit să lanseze avertismente la adresa Kremlinului și să accelereze punerea în aplicare a noului program de apărare antirachetă, denunțând implicit START II, nu face decât să complice lucrurile. În replică, Moscova, conștientă de posibilitățile sale limitate, încearcă să profite de temerile Europei cu privire la reluarea cursei înarmărilor și face propuneri din ce în ce mai tentante pentru a încuraja dizidența manifestă a Franței și pe cea latentă a Germaniei. Aplaudând formarea forțelor militare europene, Rusia încearcă să dinamizeze NATO din interior, paralizându-i unitatea și viteza de reacție. Dacă noua administrație a SUA va încerca să impună politica sa de securitate țărilor europene, potrivit principiului “ce este bun pentru America este bun

pentru întreaga lume”, coeziunea NATO va fi pusă la grea încercare.

Drept argument pentru cele de mai sus este traseul primelor vizite în străinătate ale președintelui Putin: Marea Britanie, Italia, Spania și Berlin. Față de politica predecesorului său care a demarat apropierea demonstrativă Europa Occidentală în contrapondere cu SUA, Putin a introdus formula “Europei indivizibile”, recomandând Rusia ca partener “stabil și previzibil” în construcția mării Europe. Mesajul lui Putin este de natură să îi atragă pe sensibیلیi politicieni europeni care, după dezintegrarea rapidă a sistemului comunist, s-au transformat în mari admiratori ai politicilor previzibile, fie ele mai mult sau mai puțin fericite.

Puternic influențate de istoria politicii externe sovietice, mediile diplomatice și analitice de la Moscova arată o preferință certă pentru alianța cu Germania. Mai mult decât atât argumentația folosită în acest sens face apel la apetența tradițională a Germaniei pentru perturbarea sistemelor politice mondiale, susținându-se că relațiile internaționale au ajuns într-un punct dificil, între influența politică și puterea economică a unor țări ca Germania și Japonia existând o discrepanță periculoasă.

Cu toate acestea, Putin rămâne puternic conectat la realitățile Rusiei. Într-una din alocuțiunile sale publice acesta afirmând că “Rusia traversează una dintre cele mai grele perioade din istoria sa. Pentru prima oară în ultimele două-trei secole țara fiind confruntată cu pericolul de a face parte din rândul statelor de mâna a doua sau chiar a treia”.⁸

În consecință, politica lui Putin acordă prioritate problemelor economice interne, declarându-se pentru colaborare bazată pe o politică realistă și pe prezervarea unei balanțe a intereselor echitabilă. Pe scurt, noua politică a Rusiei încearcă să fie pragmatică pentru a se

păstra în centrul de decizie din politica mondială, dar acolo unde circumstanțele o permit nu ezită să-și impună cu duritate interesele.

Spațiul în care politica Rusiei este încă puternic ideologizată este cel al Comunității Statelor Independente. Convinsă că trebuie să-și reinstaureze controlul asupra teritoriului fostelor republici sovietice, chiar dacă încurajează ideea unei “Comunități cu mai multe viteze” Rusia nu ezită să dezvolte parteneriatul preferențial cu statele din “nucleul dur” al CSI.

Procesul de integrare a Belarusiei în Federația Rusă a fost intensificat prin accentuarea identității intereselor celor două țări în sfera securității. În acest fel, particularitățile regimului politic din Belarusia au fost trecute cu vederea, contrar aspectului său excentric, Lukașenko fiind ușor controlabil de către Moscova.

În paralel la începutul lunii ianuarie a fost reanimat Tratatul colectiv de securitate de la Tașkent, la Moscova fiind semnat un memorandum care dă relațiilor dintre cele șase țări (Rusia, Belarusia, Armenia, Kazahstan, Kirghistan și Tadjekistan) toate atributele unei alianțe militare.

O conjunctură nesperat de favorabilă pentru Rusia a survenit din evoluțiile interne ale celorlalte două state din partea europeană a CSI, Ucraina și Moldova. Gravele învinuiri care i se aduc președintelui Leonid Kucima, cum că ar fi fost implicat în uciderea corespondentului de la Kiev al ziarului *Pravda*, au făcut să devină pentru Occident un partener incomod. Situația a fost rapid exploatată de către Rusia care “a uitat” de problema datoriilor Ucrainei către Rusia sau de jenanta modalitate prin care Ucraina își sporește veniturile din export, Putin devenind singura personalitate internațională majoră care îl mai sprijină pe președintele ucrainian.

În Moldova, criza economică cronicizată, incompetența și corupția au concurat la acordarea majorității voturilor, la alegerile parlamentare, Partidului Comunist din Moldova condus de Vladimir Voronin. Moscova a salutat entuziast victoria comuniștilor, urmașii lui Lenin din afara granițelor Rusiei fiind partenerii preferați ai Kremlinului, în timp ce cei din interior au rămas adversarii implacabili ai noului regim. La Chișinău, imediat după anunțarea rezultatelor, Voronin a început să anunțe o serie de măsuri menite să restaureze preponderența absolută a Rusiei în Basarabia.

Așa cum se poate lesne observa, nu se poate vorbi despre o ofensivă politică rusească în CSI. Disponând de mijloace limitate, Putin nu poate decât să optimizeze ceea ce a fost deja demarat sub Boris Elțân, sau să profite de conjuncturi favorabile pe care le exploatează rapid. Este greu de crezut că în condiții normale Rusia ar fi putut schimba, eventual prin coerciție și presiuni, realitățile politice din Ucraina sau Republica Moldova.

Aceasta este caracteristic pentru întreaga politică a președintelui Putin. La un an de la începutul guvernării, Vladimir Putin se situează încă în continuarea celor întreprinse de predecesorii săi. Revigorarea autoritarismului sub acoperirea pragmatismului nu este o invenție proprie. Să nu uităm că aducerea sa la Kremlin s-a petrecut în 1997 iar felul în care a moștenit puterea a demonstrat faptul că Elțân îi crease deja condițiile de manifestare. Tot ceea ce acesta întreprinde în plan politic, administrativ, economic sau militar, după cum lesne se poate observa, nu încalcă legile sau cutumele Rusiei postsovietice, Putin acționând deplin constituțional și în virtutea unor tendințe preexistente.

Cu toate acestea, noul președinte pare menit să dovedească, după cum singur a

afirmat, că este puțin probabil ca Rusia să devină un bastion al democrației și al drepturilor civile, chiar dacă numai răuvoitorii ar putea-o numi din nou “imperiul răului”.

NOTE

¹ Vladimir Dahin, *Evoluția I revoluția v rossiskom krizise* în **Pro et Contra**, Tom 4, Nr. 3, Vara 1999

² Igor Kliamkin, *Rossiiskaia vlasti na rubeje tâsiaciletia* în **Pro et Contra**, Nr. 2, Primăvara 1999
Autorul descrie pe larg și argumentat formarea oligarhiei din jurul “familiei prezidențiale” (este vorba despre perioada de guvernare a lui Boris Elțân) și mai ales modalitatea în care activitatea grupusculelor din jurul președintelui au dus la discreditarea acestuia și la pierderea controlului asupra demnitarilor și birocrăției de stat.

³ atunci când folosesc termenul *modernizare* mă refer la procesul de reformare așa cum a fost el popularizat în Europa Orientală a ultimului deceniu în sensul trecerii de la economia de stat la cea capitalistă, de la regimul partidului unic la sistemul multipartinic ș.a.m.d.

⁴ Henry Plater-Zyberk, *Can Vladimir Putin Save Russia?*, *The Conflict Studies Research Centre, Directorate General Development and Doctrine, Royal Military Academy Sandhurst.*

⁵ alegeri organizate, în mod special și deliberat, pe fondul entuziasmului patriotic cauzat de un conflict pentru a facilita sancționarea democratică a unui candidat ce ar avea mult mai puține șanse în circumstanțe normale

⁶ Conform datelor oficiale furnizate de către primul adjunct al ministrului de interne, Vladimir Kozlov, în 1999 numărul cazurilor de corupție în rândul oficialilor guvernamentali a crescut cu 35,6%. Numărul total al cazurilor a fost de 53 700 dar numai 21000 de oficiali au fost puși sub acuzare (Richard F. Staar, *KGB & Other Buddies in Putin Apparatus* în **Perspective**, Volume X, Number 4 (March - April 2000), *Hoover Institution on War, Revolution, and Peace* Stanford University.

⁷ Vladimir Popov, *Why the Russian Economy is Unlikely to Become a New “Asian Tiger”*, Memo No. 129, Academy of National Economy (Moscow) and Carleton University (Ottawa)—April 2000..

⁸ Viaceslav Nikonov, “*Doktrina Putina*” v țelom uje iasna, *Vneșneopoliticeskie vzgliadî prezidenta Rossii: meĵdu neoizolaționistami I internaționalistami* în **Dipkurier** (supliment al ziarului *Nezavisimaja Gazeta*), Nr 3 (23), 15 februarie 2001.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranța că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,

Președinte al României

COSMIN POPA – a absolvit în 1997 Facultatea de Istorie a Universității București, în paralel a urmat un stagiul de specializare în istoria URSS la Universitatea Pedagogică de Stat din Moscova. Actualmente este doctorand al Universității București, Facultatea de Istorie, specializarea politica externă sovietică postbelică. Lucrează ca cercetător la Institutul de Istorie “Nicolae Iorga” și în cadrul Mediafax Data Base.

Politici culturale în câmpul literar românesc între 1944-1948

ALEXANDRU ȘTEFAN

“Dragă Domnule Cititor, tot o porcărie e și viața literară, ba poate mai rău”

(Tudor Arghezi, “Duminică”, Viața Literară, 23-II-1947);

Începînd cu 23 august 1944, moment în care se alătură alianței anglo-ruso-americane, România își începe drumul contorsionat al unui scurt regim democratic. Democrația de trei ani se dovedește însă doar “gazda” istorică a **revoluției simbolice**, a cărei paternitate o deține discursul **comunist**, instaurat totalitar după exemplarul paricid politic și cultural desăvîrșit în decembrie 1947.

Distanța istorică și necesitatea focalizării cultural-literare îmi permit tratarea acestui spațiu de **tranzitie** ca pe un spațiu *cultural* într-un sens foarte larg, conținîndu-și figurile consonante și structurile omoloage în cultura politică, cea economică și cultură propriu-zisă. Concep această perioadă ca reprezentînd confruntarea majoră dintre două tipuri de discurs: cel al **modernității**, culturale și politice și cel **comunist**, la care se adaugă varianta sa culturală, reprezentată de ideologia culturii proletare. Contextul *românesc*, construct al unei **istorii** de o prezență inevitabilă, generează **inegalitatea** disputei, învingătorul fiind cunoscut de către toți.

Revoluția simbolică petrecută în această perioadă de tranziție, exemplară în câmpul politic și cultural, se fundamentează pe o radicală **ruptură cu trecutul**. Impunerea noului discurs cu imaginarul aferent respectă paradoxal alura violentă a unei mișcări de avangardă. Aroganța fazei de debut indică deja **proiectul de agresiune simbolică** capabil să **deconstruiască discursul**

lider. Transferul capitalului simbolic nu are loc, însă, decît atunci cînd “secvența” istorică anterioară este pe deplin destituită. Istoria acestei destituiri se centrează pe o eficace **strategie narativă**: “**retorica sfîrșitului**” (Pavel, Toma. *Mirajul lingvistic*, București, Editura Univers, 1993, pag. 17). Retorică supusă imaginarului **apocaliptic**, ea îndeplinește în cazul de față funcția esențială a **degradării și descalificării** prestigiului simbolic a unei lumi și tradiții consacrate. În **vidul de autoritate simbolică** creat mai mult sau mai puțin artificial aceeași viziune milenaristă aduce cu sine (contra-) oferta discursului cu figură **mesianică**. Profeții înnoirii radicale devin prin forțarea istoriei salvatori, discursul lor căpătînd justificare, erezia naturalizîndu-se ca ortodoxie, obținîndu-se astfel **consacrarea** în spațiul social.

Stigmatizarea trecutului politic și cultural românesc în această perioadă de tranziție este secundată de alte strategii retorice: retorica **demascării**, retorica **epurării**, capul de acuzare fiind **colaboraționismul**, “dublat” în scurt timp de “**colaboraționismul**” **estetic**. Beneficiarul epurării modernității politice și culturale va fi comunismul. Studiul de față se axează pe analiza celui mai titrat subcîmp social, a cărui anexare credem că a contat substanțial în economia instaurării discursului comunist: **cîmpul cultural**, cu focalizarea specială pe **cîmpul literar**. În cadrul acestuia discursul comunist va

impune modelul *culturii proletare*, în varianta românească, **proletcultismul**.

O solidă tradiție a societății românești și nu numai, tradiție consacrată chiar de către modernitate, apropie reciproc definitoriu câmpul politic de cel cultural. Discurs de nobilă *asistență*, cultura va servi întotdeauna ca cel mai bun mijloc de promovare și instaurare a mesajului politic, adevăr înțeles rapid de către ideologii comuniști. Istoria demonstrează pe deplin *profitabilitatea* simbolică a anexării celei mai eficace *instanțe de consacrare a imaginărilor*: câmpul cultural.

Înainte de a începe analiza propriu-zisă, este necesară o scurtă radiografie istorică a perioadei. 23 august 1944 consemnează sfârșitul regimului autoritar de dreapta (1940-1944) al lui Ion Antonescu și inaugurează cei trei ani de democrație relativă. Se revine la sistemul pluripartid și la Constituția modernă a României din 1923. Dar, următorii trei ani se remarcă prin instabilitate politică și guvernamentală și printr-o gradată acaparare a câmpului politic de către stînga comunistă, desăvârșită în decembrie 1947. Marele aliat al stîngii comuniste, deținînd în fapt și “paternitatea” acestei victorii, este Uniunea Sovietică. Astfel, după trei guverne de tranziție, pe 6 martie 1945 este numit, în *premieră* în istoria politică românească, un guvern **pro-comunist**, condus de Petru Groza. *Ilegal* pînă în 23 august 1944, iată că în scurt timp discursul politic comunist capătă un bonus substanțial în legitimitatea capitalului său politic. După trei ani marcați de numeroase campanii de demascări și epurări din viața publică, după alegerile din noiembrie 1946, cîștigate de Blocul Partidelor Democratice (BPD), alianță în care tot PCR deținea puterea decizională, **30 decembrie 1947** marchează disjuncția istorică de discursul politic al *modernității*. Corespondentul simbolic al acestei disjuncții se regăsește în anularea unor “discursuri” reprezentative, **Constituția României** din 1866 și cea din 1923, schimbarea formei de guvernare, de la **monarhie la republică**, trecerea

de la sistemul **pluripartid** la unul **monopartid**, instaurîndu-se astfel un singur discurs: cel **comunist**.

Economic, se remarcă, din 1945, o anexare treptată la modelul sovietic. „The economic colonisation” (Boia, Lucian; Cioroianu, Adrian; Tom Sandqvist. *Archive of pain*, Bucharest, The Civic Academy Foundation, 2000, pag. 27) e reprezentată poate cel mai bine de formele simbolice mixte al *sovromurilor*, specializate pe diferite arii ale producției, inaugurînd noua “*cultură*” economică.

Spectaculoasa și relativ rapidă anexare a câmpului cultural românesc de către discursul și segmentul politic comunist nu ar fi fost posibilă fără o **dublă** politică culturală, a cărei *complementaritate strategică* i-a asigurat eficacitatea.

Cea dintîi politică, în ordine cronologică, ar consta în cucerirea și anexarea la propriul discurs a unor poziții și “puncte” cheie ale unui câmp cultural deja **afirmat** în câmpul social. Așa este cazul inserției noii dogme literare în instituțiile literare sau aderarea totală sau parțială la noua ideologie a unor nume reprezentative ale culturii românești (cum e cariera politică de notorietate a lui Mihail Sadoveanu). Transferul noului capital discursiv ar aduce cu sine și **dispoziția convertirii** actanților din acest micro-spațiu social, prilej de afirmare a discursului politic propriu-zis. Pînă la sfârșitul anului 1947 se observă doar o aderare **formală**, deoarece, la nivelul *practicii*, bunurile simbolice aparțin încă tradiției.

Inconsistența profiturilor simbolice impune trecerea, de la sfârșitul anului 1946, la o strategie aptă să revoluționeze microsistemul cultural: cea a creării unui tip de **contra-câmp cultural**, care să preia, odată constituit, poziția de lider. În cadrul acestei inițiative, se conturează, pe baza unei fidele omologii structurale, contra-pozițiile: noua teoretizare a culturii/literaturii, noua critică, noua literatură. Debutul acestui câmp specializat este marcat de apariția primei reviste culturale

afiliată discursului comunist: *Contemporanul*. Profitul acestei secunde strategii va fi pe măsura așteptărilor.

Dubla strategie de impunere a prolet-cultismului este supravegheată și sprijinită de către politica comunistă propriu-zisă. Spațiul politic și cel (nou) cultural recurg simbiotic la aceleași modalități de obținere a puterii, ambele gestionează cam același imaginar și se impun pe anularea, aproape cu valoare *sacrificială*, a culturii care le-a generat. Ceea ce caracterizează această perioadă este mai degrabă o cucerire și-o recreere a **sistemului cultural**, precum și o impunere **formală** a noului imaginar, pregătind însă și preconizând acel “*fundamentalist stage*” (Negrici, Eugen. *Literature And Propaganda In Communist Romania*, Bucharest, The Romanian Cultural Foundation Publishing House, 1999, pag. 16), inaugurat în 1948. Analiza subcîmpului literar, cel mai important în cadrul microspațiului cultural, atît din punct de vedere cantitativ, cît și din punctul de vedere al capitalului simbolic deținut, se va axa pe mai multe perspective: cea a presei, a instituțiilor literare, a noilor instanțe critice și teoretice, a noului imaginar.

Presa politică a anilor 1945-1947 configurează antinomic două spații politice: unul, reprezentat prin tradiție de partidele istorice, Partidul Național Țărănesc (PNT) și Partidul Național Liberal (PNL), un al doilea reprezentat de către stînga comunistă, Partidul Comunist Român (PCR). Organele de presă adiacente sînt *Dreptatea* (PNT), *Liberalul* (PNL) și *Scînteia* (PCR) la care se adaugă în scurt timp și *România Liberă*. Cu iz de anormalitate, disputa culturală va fi găzduită într-o **primă fază**, pînă în septembrie 1946, de către presa *politică*, și nu de cea *culturală*. Reprezentativ, însă, pentru toată această perioadă este marele “**absenteism**” al intelectualității românești din presa *culturală* a vremii, de unde aparența de *minimă* rezistență în fața noii fundamentări culturale. Semn de întrebare ce-și poate găsi un răspuns multiplu.

Pe de o parte, trebuie precizat că regimul Antonescu, deși respingînd sistemul *politic modern* din România – partide, Constituția din 1923 –, nu a prejudiciat în nici un fel *modernitatea culturală*. În această perioadă se înregistrează mai degrabă un fenomen de maximizare, prin apariția unor bunuri culturale exemplare, și de *consolidare* a capitalului simbolic. Mai mult: elita culturală românească manifestă simpatie față de regim, exprimată nu rareori explicit. Istoria se schimbă radical și surprinde microspațiul social al elitei culturale într-o relație de cvasi-afiliere cu un discurs politic violent stigmatizat. Stigmatizarea inoculează o *culpă* cvasi-colectivă intelectualității românești, totul dublat de un violent *proces* de demascare și epurare publică, capul de acuzare fiind *colaboraționismul*. Ironia face ca retorica demascării și a epurării, principală strategie pentru întreaga istorie a instaurării, promovării și menținerii ideologiei comuniste, să fie inaugurată de către organele de presă ale partidelor istorice. Criza de identitate și afirmare politică a dreptei *deteriorează* substanțial dispoziția unui discurs cultural *public*, facilitînd accesul către consacrare a culturii proletare. Puținele reviste culturale ale vremii, ca Revista Fundațiilor Regale sau *Viața Românească*, precum și instanțele critice specifice, cu titlu simbolic deja consacrat se evidențiază prin elegante *eschive* de la atitudinea publică, cantonîndu-se în probleme de specialitate. Excepțiile notabile, de genul Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu sau Tudor Arghezi marchează atitudini *individuale*, nefiind reperată figura vreunei poziții *colective*. Disputa va avea loc în perimetrul public al presei politice a partidelor istorice, evidențindu-se *Dreptatea*. Deținînd însă o tot mai precară imagine publică pe fondul unui capital politic tot mai instabil, poziția culturală din această parte a presei este asimilată majoritar ca atitudine *politică*, ratînd destinatarul și eficacitatea *publică* preconizată.

O ultimă luare de poziție, substanțială în atacul noii ideologii culturale, o constituie “dosarul crizismului” (Selejan, Ana. *România în timpul primului război cultural. 1944-1948. Trădarea intelectualilor*, Sibiu, Editura Thausib, pag.151) din 1946, fără urmări însă în receptarea publică, pe fondul unui bine articulat contradiscurs al stângii culturale.

Pe de altă parte, modernitatea culturală se fundamentează estetic pe un manifest al *autonomiei*, al dezinteresului față de politic și social, dezinteres ce trasează în timp inabilitatea unui discurs public, capabil de o corectă reperare și confruntare a istoriei prezente.

Parcă sesizând *ineficiența* promovării unui discurs cultural de la tribuna politică, *Scînteia*, după ce-și instituționalizase în noiembrie 1944 rubrica “*Scînteia Tineretului*” în organ de presă adiacent, își inaugurează exemplar la sfârșitul anului 1946, prin revista de cultură *Contemporanul*, *propriul subcîmp cultural*. Această etapă secundă, ce va dura pînă la sfârșitul anului 1947, deține aportul major la *instituționalizarea și legitimarea* noului discurs cultural. Aici, extrem de rapid se conturează liniile de forță ale noii politici culturale, aici se *practică* critica de inspirație marxist-leninistă, aici este promovată *noua* literatură. Paradoxal, noul său “contra”cîmp cultural nu are opozanți direcți. Discursul cultural al valorilor culturale tradiționale își exprimă conflictul într-o presă *nespecializată*: cea politică.

Odată inaugurat, acest cîmp cultural se diversifică, cu focalizarea previzibilă pe microspațiul *literar*. La scurt timp, *Contemporanul*, organ de presă al *Societății Scriitorilor Români (SSR)*, este secondat de *Revista Literară* (martie 1947), preschimbată în *Flacăra* (ianuarie 1948), organ de presă al *Uniunii Sindicale de Artiști, Scriitori și Ziarști (USASZ)*. Abila distribuție a rolurilor și funcțiilor culturale asigură eficacitatea “investiției”. *Contemporanul* găzduiește *Noua Critică*, întruchipată exemplar, prin

practică și teorie, de Ovid S. Crohmălniceanu. Funcția noii instanțe critice se dovedește multiplă: *revizuirea trecutului literar* în cheie marxistă, demascarea și *epurarea simbolică* a trecutului “apropiat” reprezentat de *modernitatea literară*, epurare fundamentată pe varianta “*colaboraționismului estetic*”, precum și întîmpinarea critică a produselor literare ale *prezentului*, promovînd euforic primele bunuri simbolice proletcultiste. *Revista Literară* se va remarca în scurta sa existență ca tribună de combatere a crizismului, în timp ce *Flacăra* pare să alcătuiască o perfectă “echipă” alături de *Contemporanul*, cu funcții complementare: *popularizarea și promovarea produselor* propriu-zise ale noii literaturi, genul preferat, ce va face de altfel carieră, fiind *poezia, popularizarea și promovarea dogmei proletcultiste*, fără să lipsească însă și procesul de *revizuire* culturală a trecutului.

Un rol esențial de conducere și coordonare a noului cîmp cultural l-a deținut un nucleu de ideologi deja *consacrați* pe probleme culturale în presa politică a stîngii comuniste. Nu amintim decît nume ca Ion Călugăru, Nicolae Moraru sau Ion Vitner. Ei vor fi acei *deținători și propagatori* ai ideologiei comuniste, *moștenitori* exemplari, în sensul sociologiei lui Pierre Bourdieu, ai noului discurs politic, apți astfel să-l “facă” moștenit și de noul microspațiu cultural. *Doctrinari migratori*, ei capătă astfel o dublă identitate: una *politic-ideologică*, deținătoare a discursului originator, a discursului-lider, precum și o identitate *culturală*. În subcîmpul literar, noua identitate se distribuie adeseori, definitoriu în configurarea actanților noii realități culturale, nu numai în *teoretizare* și *conceptualizare*, ci chiar în *producție culturală* și *critică*. Esențială pentru această fază *inaugurală* a proletcultismului, este *mobilitatea funcțiilor și rolurilor*; a maleabilității și glisării impecabile dintr-un cîmp (politic) în altul (cultural), totul pe fondul unei *pauperități* cantitative de actanți sociali ce asimilaseră corect ideologia, precum și

din necesitatea construcției cât mai rapide a noii culturi. Odată subsistemul perfectat, nucleul dur al “teoreticienilor” se *reîntoarce* în câmpul formator, cel politic, cu plus de capital simbolic, deseori *păstrându-și* pozițiile de lideri din câmpul cultural.

În ceea ce privește **producția** propriu-zisă abia din anul 1948 putem vorbi despre producții literare reprezentative pentru dogma proletcultistă. Sigur, putem aminti “precursori” precum Geo Dumitrescu, dar **marea practică** proletcultistă începe de fapt după transferul de putere perfectat în spațiul politic. Până în 1948, se constată implicit un fenomen de “*rezistență*” în ceea ce privește convertirea bunurilor culturale, acestea manifestându-și fidelitatea față de diferitele forme ale modernității estetice. Instaurarea în poziția de lider a partidului comunist conferă însă discursului proletcultist *autoritatea practică* necesară. Abia acum putem vorbi de începutul unei producții culturale specifice, în cadrul căreia se remarcă încă de la debut *poezia* ca gen preferat al noii propagande.

Nu trebuie uitat, de asemenea, că noua presă culturală era tot timpul “dublă”, chiar în ceea ce privește *paternitatea* acțiunilor, de către presa *politică* comunistă: Scînteia și România Liberă, la care se adaugă cotidiene mai recente ca *Tînărul muncitor*, legitimînd politic, securizînd și impunînd noul câmp proletcultist.

Poate cel mai spectaculos și cel mai important atu în strategia de consacrare a discursului și imaginarului proletcultist îl constituie “anexarea” încă din prima fază a **instituțiilor literare**, consacrate de vechiul sistem sau nou înființate în perioada 1944-1947. Legitimarea ideologiei literare de stînga va avea loc cu maximum de *autoritate simbolică*, în acest perimetru al spațiului cultural.

Două instituții sînt de remarcate: *Societatea Scriitorilor Români (SSR)* și *Uniunea Sindicală a Artiștilor, Scriitorilor și Ziariștilor (USASZ)*, constituită pe fondul legiferării

inițiativei de sindicalizare, de după răsturnarea regimului Antonescu. Procesul de restructurare, demascare și epurare a colaboraționiștilor atinge inevitabil și instituții cu un reprezentativ capital simbolic. Septembrie 1944 marchează o *mutație* istorică în discursul cultural românesc. Odată cu alegerile de la SSR, este *inaugurat*, în declarația manifest a noului președinte, precum și în Moțiunea acceptată unanim, *transferul simbolic al nucleului dur al noii ideologii culturale, proletcultismul*. Sintagme ca (*scriitorul-intelectualul ca) muncitor intelectual, luptător social, luminator și călăuzitor al masselor, frunțas al poporului modelul cultural al Uniunii Sovietice (URSS), epurarea trecutului, directive ca etatizarea editurilor sînt consacrate prin medierea instituțională, devenind nucleu recurent al unui *imaginar* în plină ofensivă. *Mutația* culturală este fidel acompaniată de *afilierea* la originatorul politic al viitoarei culturi proletare. SSR *aderă* în același septembrie 1944 la *Proiectul de Platformă a Frontului Național Democratic*, proiect inițiat de *liderul* acestei alianțe politice, PCR. Acest prim pas de *instituționalizare* a imaginarului de sorginte marxist-leninistă oferă **autoritate** simbolică noii mitologii ce va fi reluată obsesiv, pînă la deplina instaurare. Baza odată oferită, presa vremii completează imaginarul proletcultist cu sintagme cu o solidă carieră: *cultură pentru masse (1944), scriitori, “ingineri ai sufletelor” (1944, în fapt un import de imaginar, constituind o “sintagmă lansată de Stalin în 1932” (Boia, Lucian. Mitologia științifică a comunismului, București, Humanitas, 1999, pag. 136), realism socialist (concept folosit în premieră în 1945 de către Sașa Pană, suprarrealist convertit la comunism), cultură în sens unic, noua epocă (sintagme a căror paternitate o deține Miron Radu Paraschivescu), noua literatură, omul nou, literatură de partid (1948) ș.a.* Noi, dar durabile mitologii capătă consecutiv consistență: *mitologia solară a liderului maselor* (în cazul de*

față, intelectualul), *mitologia egalizării de clasă și de activitate a intelectualului, mitul socializării, mitul științific al literaturii, mitul total al modelului sovietic, mitul progresului, mitul activismului cultural.*

Nucleul *imaginarului proletcultist* va fi reluat în orice cadru *instituționalizat* – congresele anuale ale SSR și USASZ, presa politică și culturală, cenacluri literare ș.a. –, va deveni manifest inițiativ, directivă vitală în noul contracâmp literar, regăsindu-se loial în numărul de debut al *Contemporanului*, în 1946. Reluarea va fi făcută cu aceeași *euforie* a inaugurării, tipică fazei de debut a revoluției simbolice, fază de teoretizare și conceptualizare.

În același timp se remarcă prezența în structurile de conducere, în continuă ascensiune în ceea ce privește *pozițiile* deținute, a nucleului de ideologi politici și culturali mai sus amintit. Demonstrând, datorită poziției în câmpul literar, o eficiență maximă în promovarea discursului de factură *conceptuală*, în special, dar și monitorizarea critică a vieții literare a vremii, instituțiile de tipul SSR sau USASZ devin tribune ideale pentru noua propagandă culturală. Totodată, ele reprezintă cele mai importante și credibile *instanțe de investitură cu capital simbolic*, precum și *instanțe de (re-)canonizare literară*. La acestea se adaugă și *patronajul* unui segment de presă literară, care, în 1948, deține vârful de cititori din presa culturală a vremii: *Contemporanul (SSR)* și *Flacăra (USASZ)*.

Notoriu pentru *puterea* noului discurs este Congresul USASZ din octombrie 1947. Se desăvârșește recenta orientare teoretică, prin “estetica” *realismului socialist* și se critică mult mai intens realitatea literară contemporană. De remarcat este însă atacul celor mai titrate simbolic “poziții” din câmpul literar *consacrat*: George Călinescu și Tudor Arghezi, lideri, în fond, ai unui câmp cultural cu rădăcini definitorii în modernitatea românească. Anul 1948 marchează trecerea de la discurs la *practică*: cei

doi mai sus amintiți sînt excluși din câmpul cultural. Deconsacrarea este totală, iar excluderea nu oferă nici o alternativă. Din 1948 este inaugurat **unicul** câmp cultural. “Re-includerea” lui Tudor Arghezi și a lui George Călinescu este doar nominală. Ca identități intelectuale, ei sînt *convertiți* la noua ideologie. Să nu uităm totuși că, premergător lor, în perioada de tranziție fusese destituită simbolic toată elita modernității românești, “actanți” **pasivi**, în cadrul câmpului literar.

Ilustrativ pentru modul de operare al discursului proletcultist este (re-)configurarea teoretică a Noii Critici. Previzibila *excludere* din noua perspectivă a modernității critice este totală, focalizîndu-se în primă fază asupra trecutului, spațiu simbolic *pasiv*. Aici epurarea va avea două ținte principale, deținînd chiar rolurile de “*inițiatori*” a celor mai importante curente critice românești, devenind prin consacrare, un segment esențial al **tradiției** literare, cel **teoretic**: Titu Maiorescu și Eugen Lovinescu. Epurarea fiind executată, este oferit *modelul sovietic*, critica *marxistă*. Acum începe etapa cea mai spectaculoasă: **reinventarea tradiției, a istoriei culturale**. În fapt este prezentat un *simulacru* de istorie, constituit pe *reperarea și asimilarea* unor “**resurse** identitare” (Beciu, Camelia. *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, Iași, Polirom, 2000, pag. 161) de natură culturală. Maiorescu este substituit cu C. Dobrogeanu-Gherea, ca *precursor* al criticii marxiste, oferind astfel noii metode și *legitimitate istorică și culturală*. După această re-canonizare, urmează epurarea pozițiilor încă *active* din câmpul cultural consacrat. Acesta e cazul lui G. Călinescu. Acuza respectă simplitatea *filiației*: practicarea unui tip de o critică – de tip maiorescian – a cărei *stigmatizare a devenit deja canon*. Urmarea o cunoaștem.

Noul imaginar politic și cultural se instituie așadar pe *de-fundamentarea* și

deconstrucția simbolică a modernității culturale, într-o perspectivă detaliată, de o consecvență totalizantă. “În luptele care opun avangarda consacrată noii avangarde, aceasta din urmă este condusă la a pune în discuție însăși bazele genului, revendicându-se de la întoarcerea la origini, la puritatea izvoarelor.” (Bourdieu, Pierre. *Rațiuni practice. O teorie a acțiunii*. București, Editura Meridiane, 1999, pag.54). Contraoferta proletcultismului, veritabilă “întoarcere la origini”, poate fi formulată definitiv în **mitul întoarcerii la real**, viziune cu alură mesianică, practicînd radical purificarea. Varianta sa negativă devine, normal, principalul cap de acuzare a modernității. Formă de cultură *fără istorie*, proletcultismul generează violent epurarea modernității din spațiul *memoriei culturale*, epurînd în fond însăși ideea de memorie culturală sau de tradiție. Stigmatizarea modernității face din *trecut* un spațiu eminent **disforic**, încărcat de *negativitate*. Vidul simbolic odată creat, alternativa salvării o reprezintă ideologia culturii proletare, unde se practică doar *prezentismul* sau *viitorul imediat*, spațiu prin excelență **euforic**, “locul unei revoluții permanente” (Bourdieu, Pierre. Op. Cit.). Raportul cu trecutul este unul de *excludere* sau de *convertire* la o unică identitate culturală, impusă de istoria prezentă.

Practica a demonstrat *falimentul* acestui discurs politic și cultural, precum și dimensiunea sa profund **utopică**. Marea întoarcere la real se dovedește un fals. În fapt discursul comunist poate fi definit prin **preeminența utopiei și a imaginarului asupra realului**. Realul este cel care este *conformat* imaginarului și nu imaginarul *provine* din real, de unde și nevoia permanentă de *forță și violență* pentru realizarea *anormalei* potriviri. Practica instaurează încă de la început profunda **artificialitate** a acestei practici culturale, instituindu-se necesitatea permanentei **(re-)ajustări a formei realității la fondul utopiei**. Nu degeaba primul “val” de

lirică proletcultistă din 1948, “poezia șantie-rului” (Selejan, Ana. *România în timpul primului război cultural. 1944-1948. Reeducare și prigoană*, Sibiu, Editura Thausib, 1993, pag. 143) se dovedește un *cvasi-eșec*, avînd parte de o critică dură în chiar interiorul noului cîmp cultural. Un eșec, pentru că noii poeți, conform “esteticii” *realismului socialist*, imitau chiar **realitatea**, cînd de fapt ei ei trebuiau să “imite” realitatea din spațiul *fictional* al **utopiei**. Corecția va deveni conduită, căci va exista „o permanentă supraveghere pentru ca scriitorii să nu reflecte realitatea în aspectele ei *reale*” (Nițescu, Marin. *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, București, Humanitas, 1995, pag. 138).

Perspectiva actualității ne permite confortul și siguranța stigmatizării acestui contradiscurs cultural și politic. Într-o primă etapă imaginarul noii utopii a exercitat indiscutabil o stranie fascinație. Înainte de a se constitui într-o *teroare roșie* el conținea spectral alura unui veritabil *miraj roșu*, ce(-ar fi putut) prezenta “pentru *intelectual* o atracție incomparabil mai mare decît pentru țărani sau chiar pentru muncitori” (Milosz, Ceslaw. *Gîndirea captivă*, București, Humanitas, 1996, pag. 21). Pe de o parte, această perioadă de tranziție marchează pentru discursul comunist și pentru varianta sa culturală o etapă de *teoretizare și conceptualizare*, de promovare formală cu iz de invitație electorală, deținînd încă o oarecare flexibilitate, datorată neobținerii controlului total în cîmpul politic. Pe de altă parte, sfîrșitul anului 1947 impune “ieșirea” din istorie a modernității politice și culturale și inaugurarea, paradoxal, a unui timp *fără istorie*.

ALEXANDRU ȘTEFAN – absolvent al Facultății de Litere, Universitatea București, Master în Literatură Comparată și Teoria Literaturii. Actualmente doctorand al Universității București, Facultatea de Litere, cu tema “Proletcultismul în cultura română”.

O istorie a lucrurilor care nu se spun *

Adevărul lucrurilor este construit de-a lungul secolelor, fiind, după unii, experiența cea mai istorică dintre toate. Distanțarea lui de fals e un *sistem de excludere* la fel de istoric, modificabil, instituționalizat, pe alocuri punitiv. Voința de adevăr se schimbă, de la un ev la altul, prin modul de funcționare al cunoașterii, prin felul în care aceasta este valorizată și atribuită, cu titlu simbolic, unor regimuri politice anume. Plecînd de la nenumăratele complicități dintre putere și cunoaștere, istoricul literar Adrian Marino ne oferă o scurtă istorie a cenzurii, însoțită de promisiunea unei lucrări mai ample, pe măsura fenomenului abordat. Cum o asemenea întreprindere nu putea fi realizată decît într-un cadru european, ideologic și comparativ, autorul remarcă similitudini funcționale dar și discrepante morfologice ori decalaje temporale ivite din receptarea tardivă, autohtonizantă a unor inovații occi-

* Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Editura Aius, 2000, 94 p.

dentale.

În societățile preindustriale ideea de *adevăr* se confunda cu aceea de *puritate*. De unde și reprezentările ambivalente, angoasante, pe care Evul Mediu le-a avut nu atît despre carte cît mai ales despre accesul la ea. Producerea și reproducerea înțelepciunii scrise constituia apanajul călugărilor, așa cum războiul ținea de competența nobililor. Idealul vremii fiind *omul lăuntric* și nu *omul cetății*, urmașul lui Adam trebuia învățat să se apere de el însuși. Cultivîndu-se confuzia dintre *tabu* și *sfințit*, scrișul și cititul, puternic spiritualizate, treceau, deopotrivă, drept ispită și devoțiune, penitență și răscumpărare. În practica liturgică, sacrul se administra prin *taine*. Neoficial, cartea era una dintre ele. Iar *singurătatea* și *tăcerea* o însoțeau ca norme de conduită, ca tipuri de lectură.

Dominate de bibliotecă, de făgăduințele și opreliștile ei, personajele din "Numele Trandafirului" îi protejau conținutul cu sfințenie sau, mai bine spus, cu gelozie. Cunoașterea pe care abațiile o depozitau era re-

simțită ca putere, ca monedă de schimb, ca sursă de prestigiu simbolic. Mediul monastic profita de pe urma ei doar în măsura în care știa să îi prezerve raritatea, să o țină ascunsă, neatinsă de oricine, necoruptă de polemici. În ciuda acestor stări de lucruri, cenzura nu făcea casă bună cu secretul de stat, relația clerului cu cartea fiind mai mult un privilegiu de breaslă. Eventuala lui încălcare apărea ca felonie, ca uzurpare a unei legitimități, a unei tradiții. În Apus ca și în Răsărit, cenzura bisericească s-a menținut mai degrabă ca *precauție*, ca segregare de natură *rituală*, luînd doar în unele cazuri înfățișarea unor penalități de ordin *civil*. Adrian Marino arată că lucrurile scapă, cu adevărat, de sub control o dată cu Reforma care, smulgînd Bisericii monopolul cunoașterii, democratiza lectura. Trecerea de la cuvîntul caligrafiat la cel tipărit deprivatiza producerea cărții, scoțînd-o din sfera confidențialului și transformînd-o în industrie.

Începînd cu secolul XVII, în Vest și cu succesul relativ al Luminilor, un secol mai tîrziu, în Est, statul centralizat și birocratic se eliberează de entropia medievală, de incongruențele ei, de dictatura cutumei, împru-

mutînd de la burghezie concepția acesteia despre ordine. "Marea închidere" a celor indezirabili mărturisea visul unei cetăți în care obligația morală coincidea cu legea civilă sub formula autoritară a constrîngerii. Puterea codificată de a pedepsi se preschimbă într-o putere disciplinară de a supraveghea (M. Foucault). În slujba rațiunii de stat, cenzura e privită ca sancțiune dar și ca terapie, e sistematică și tot mai birocratizată. După cum remarcă Adrian Marino, spațiul românesc ia parte la aceste schimbări doar prin intermediul Transilvaniei. Zona extracarpatică se racordează ceva mai târziu, în secolul XIX, prin cele prevăzute în Regulamentul Organic.

Inserînd practica cenzurii într-o problematică a puterii, criticul clujean sondează istoria modernă a acestui tip de excludere printr-o *constantă corelare cu ideea libertății de expresie*. Contextul libertar al revoluției de la 1848 crea un precedent redescoperit în 1859, 1866 sau 1923. Licențierile alternau cu vexațiile, garanțiile constituționale cu procesele de presă, constituirea unei a patra puteri cu cenzura uneori violentă a opiniei publice. La remorca unei retorici a progresului și civilizării, faptul cenzurabil era,

în același timp, inamic și suport al stabilității burgheze. Recurența lui justifică bănuiala că, de fapt, i se cere să persiste, să nu dispară pentru totdeauna, dînd statului ocazia să intervină cît mai adînc în corpul social, să ia în evidență, să clasifice, să ordoneze. Nu se suprimă posibilitatea de a greși ci se exaltă eroarea în gestul care o corectează. Prin cenzură, societatea se apăra de adevăruri incomode, făcînd, din tăcerea asupra unor subiecte, un nou contract social. Morala burgheză delega cenzorilor o parte din nevoia de a ști, lăsînd pe seama lor tot ceea ce îi era greu să accepte. Cenzura era semnul unei puteri tot mai puțin sesizabilă cu cît devenea mai ubicuă. Dar ocupată, să nu uităm, doar de pacienții care îi legitimau activitatea.

În pofida totalitarismelor sale, secolul XX inova destul de puțin în materie de cenzură. Îi sînt reproșate mai mult excesele, circumstanțele agravante. Diferențele de concepție sînt însă notabile: din universul carceral, al izolării prin excelență, *panoptismul* intra în agora și se impunea drept ordonator al vieții publice. Segment privilegiat al acestui angrenaj, cenzura inducea celui ținut sub observație o stare de continuă vizibilitate. Ceea ce garanta

funcționarea automată a supravegherii și o făcea să fie permanentă în efectele sale chiar dacă era discontinuă ca fapt în sine. Referindu-se la perfecționarea controlului care făcea inutil actualitatea exercitării lui, Adrian Marino definește, indirect, *autocenzura*: cel care se simțea "privit" lua pe cont propriu exigențele ideologiei, făcîndu-le să funcționeze spontan, prin el însuși.

Sub regimul comunist cenzura era o tehnică de producere a spațiului public, de creare a unor noi elite în funcție de adevărurile prelabile ale dogmei (Daniel Barbu). Ea îndeplinea funcția unui observator omniscient care asigură vizibilitatea obligatorie a actorului cultural, distribuindu-l fie pe lista celor interziși, fie pe lista celor editați. Secretului i se încredințau, spre anihilare, contradicțiile rezultate din cenzurarea retroactivă sau anticipativă a tuturor sferelor sociale. Secretizarea era însă, dedramatizată prin recidivări aparent întîmplătoare, disimulînd obiective clar delimitate dar bine camuflate în indistinția listelor cu zeci de nume sau titluri.

Marx postulase identitatea dintre structura limbajului și cea a realului, de unde confuzia dintre actul gîndirii și transpunerea lui în concret.

Limbajul crea realitatea. Cea din urmă exista doar dacă era *numită*, nu înainte de a fi omologată de cenzori. Concurența dintre subminările de sens și ideile permise dă autorului unele indicii despre autoimaginea puterii: a te privi neconținut cu ochii *celuilalt*, a fi mereu cu un pas înaintea lui. De aici rezultau și normele publice ale vieții private, inventariate în lucrarea de față: controlul accesului la profesie, pseudonimul ca formă de neimplicare și ca identitate părăsită, plagierea celor interziși și deci, inexistenți, sistemul coautorilor, adică al supravegherii reciproce, autorizarea care obligă, cenzura economică sau cea „populară”, a tipografilor „indignați”, principiul responsabilizării colective și teama că îți expui colegii. În cele din urmă jocul sucomba printr-un gest sinonim cu tăierea nodului gordian: cea mai bună metodă de a elimina îndoiala era aceea de a-i lichida pe cei ce se îndoiesc.

Ortoglossia a necesitat mereu un efort de îndreptare, de purificare, instituții special amenajate, locutori autorizați. Prin intermediul specialiștilor care fixau și codificau uzajul permis al limbii, cenzura tindea să producă nevoia de propriile servicii, de propriile produse,

de munca și instrumentele sale de corijare. Expresia *corectă* a fost întotdeauna expresia *corectată*. Demersul lui Adrian Marino este salutar, dar și dificil: nu se pretează numai la hermeneutica textelor ci reclamă analiza multor personaje, obiceiuri și practici aferente „gestului

care închide”. Investigând trecutul cenzurii în România, domnia sa schițează o retrospectivă a limbajelor legitime sau, altfel spus, o istorie a cuvintelor neinvitate la existență. O primim cu aprecierea cuvenită acestor inițiative.

* *
* *

Cultul lui Ceaușescu, după 12 ani *

Comunismul, îndeosebi cel din perioada „epocii de aur” a lui Ceaușescu, a devenit după 1989 o temă curentă a demersurilor academice, politice sau jurnalistice, tratat fie cu acrima omului de știință dornic să se apropie de adevăr, fie pur conjunctural, de către cei care doreau să-și legitimizeze acțiunile din prezent prin recursul la trecut. Combătut, demonizat, dar și justificat sau, mai mult, luat drept model pentru proiectele de prezent și viitor, comunismul celor aproape 50 de

* *The Ceaușescu Cult – Propaganda and power policy in Communist Romania*, ed. Fundației Culturale Române, București, 2000, 431 p.

ani va rămâne încă mult timp o temă de reflecție, cel puțin o dată pe an, în decembrie, când se aniversează evenimentele din 1989.

În acest context se plasează și cartea lui Anneli Ute-Gabanyi, o colecție de analize publicate în cadrul Departamentului de Cercetări al postului de radio Europa Liberă, pe parcursul a peste zece ani, din 1970. Aceste studii, având drept sursă în majoritatea cazurilor presa comunistă de la București, dar și „surse anonime” care reușeau pe diverse căi să ofere informații Occidentului despre coșmarul din țară, erau adresate unui public specializat – oficiali guverna-

Andi MIHALACHE

mentali, jurnaliști, cercetători sau studenți preocupați de situația din România. Anneli Ute-Gabanyi a început să lucreze ca analist al Departamentului Europei Libere în 1969 și, până în 1987, a condus secția în limba română.

Mare parte a articolelor au drept temă cultul personalității familiei Ceaușescu – Nicolae și Elena și, din 1975, fiul cel mare, Nicu, prezentat de canalele oficiale drept un posibil succesor în fruntea PCR și a țării, după modelul dinastic al transmiterii puterii adoptat în Coreea de Nord. Nu lipsesc, însă, nici analize ale modelului ideologic al PCR (despre „protocronismul românesc” și noua ordine culturală sau etapele „revoluției culturale” potrivit documentelor programatice ale partidului), ale politicii externe (cu un accent aparte pe evoluția relațiilor tensionate româno-sovietice – inclusiv la momentul „perestroikăi” – și raporturile cu țările „nealiniat”) sau ale situației economice (fiind destrămat mitul eficienței industriei românești care a permis plata integrală a datoriei externe, măsurile respective fiind, de fapt, impuse României de organisme financiare internaționale – FMI și Banca Mondială – confruntată la începutul anilor ’80 cu o scădere dezastruoasă

a importurilor și exporturilor. Pentru majoritatea cititorilor din țară, articolele din presa vremii nu reprezentau decât variațiuni pe aceeași temă, peste care se trecea în viteză de cele mai multe ori. Repetarea până la sașietate a sloganurilor propagandistice oculta multe din semnificațiile unor gesturi sau acțiuni ale vârfurilor piramidei puterii. Văzută din afară, prin ochii „observatorului neangajat”, orice modificare sau variație dobânda valențe aparte. Astfel, criticile la adresa lui Ceaușescu și a soției sale venite din partea unor foști tovarăși de drum (cum s-a întâmplat în cazul lui Constantin Pârvulescu și Virgil Trofin) de la sfârșitul anilor ’70, au dus la o elaborare minuțioasă a cultului personalității, cu o intensitate crescândă de la un an la altul, manifestându-se în special cu ocazia zilei de 26 ianuarie, ziua de naștere a dictatorului. De atunci datează și demersurile de rescriere a istoriei mișcării comuniste, prin sublinierea rolului jucat de Ceaușescu și, apoi, de soția sa, și prin punerea în umbră a altor lideri, cum ar fi Gheorghe Gheorghiu-Dej. La fel de dificil de disecat sub presiunea evenimentelor era și lupta pentru putere din cadrul ierarhiei partidului. În această

categorie se pare că se înscrie episodul „Meditației Transcendentale” care, potrivit lui Anneli Ute-Gabanyi, este posibil să fi reprezentat o încercare de discreditare a Elenei Ceaușescu care, inițial, a sprijinit acest experiment, și care i-a fost prezentat ca „un mijloc miraculos” pentru „creșterea productivității muncii și moralului poporului” (p.121-122).

Nu în ultimul rând, analizele se opresc și asupra unor personalități ale timpului și raporturilor acestora cu regimul, multe dintre acestea fiind prezente și în istoria timpului prezent. Astfel, este menționat de autoare un articol de o pagină – „Creație și informație” – publicat în „România literară” din 3 septembrie 1987 scris de actualul președinte al țării Ion Iliescu, prezentat ca o posibilă alegere a lui Gorbaciov ca succesor în fruntea PCR („Disgraced leader calls for changes” – p. 259-263), în care critica restricțiile impuse cercetătorilor români izolați de mișcarea științifică internațională. Sunt citate, de asemenea, în mai multe articole, versurile închinat cuplului Ceaușescu de politicieni ai tranziției ca Adrian Păunescu și Corneliu Vadim Tudor, ambii prezenți acum în legislativul de la București, sau paralela făcută de Eugen

Barbu între Forumul Augusti și arhitectura romană și proiectul de „reconstrucție” a Bucureștilor inițiat de Nicolae Ceaușescu.

Acestea sunt doar câteva aspecte și oameni asupra cărora s-a oprit analistul Europei Libere. Parcurgând cele peste 400 de pagini îți revin involuntar în minte frânturi de imagini și fragmente ale limbii de lemn a discursurilor. Persistența acestora este îngrijorătoare pentru

că astfel îți dai seama cât de adânc a lucrat propaganda comunistă și cât de mult ne-a afectat pe toți, indiferent de numărul anilor trăiți sub Ceaușescu. Un trecut care trebuie filtrat cu atenție prin sита analizei și reflecției, pentru că numai astfel putem alege în cunoștință de cauză sau construi un proiect de viitor.

Ana DINESCU

* *
* *

Misiunea lui Mark Ethridge în România *

Între 19 și 29 noiembrie 1945, Mark Foster Ethridge (la vremea aceea redactor al ziarului *Louisville Courier Journal*) s-a aflat în misiune oficială în România, ca trimis al Departamentului de Stat al S.U.A., pentru a evalua situația politică din țară. Ethridge, care vizitase anterior Bulgaria, în perioada 29 octombrie – 12 noiembrie a aceluiași an, avea misiunea de a stabili dacă guvernele celor două țări respectau spiritul acordurilor

* Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, (București: Fundația Academia Civică, 2000).

de la Yalta (4-11 februarie 1945) și erau decise să organizeze alegeri libere. După întoarcerea sa în Statele Unite, la 7 decembrie 1945, Ethridge îi preda Secretarului de Stat american James F. Byrnes un document de peste 140 de pagini, intitulat “Memorandum privind politica sovietică în România și Bulgaria”. Lucrarea de față, dedicată misiunii lui Mark Ethridge în România, în toamna lui 1945, apărută în excelenta serie editată de Fundația Academia Civică, îi oferă cititorului român posibilitatea de a înțelege politica Washingto-

nului față de România în acea perioadă și de a reexamina câteva evenimente extrem de controversate ale istoriei contemporane românești. Volumul este cu atât mai important cu cât încearcă, și reușește, după părerea mea, să nuanțeze ideea – din păcate larg răspândită – că România a fost “crucificată la Yalta” și “vândută Uniunii Sovietice de către americani”.

Volumul conține un excelent studiu introductiv datorat cercetătorului german Ulrich Burger (pp. 15-51), cel care s-a ocupat și de editarea documentelor care constituie esența lucrării. Dintre numeroasele documente puse la dispoziția cititorilor, merită menționate, în primul rând, trei: “Raport cu privire la situația politică din România” (pp. 110-124), “Rezumatul Raportului privind politica sovietică în România și Bulgaria” (pp. 125-129) și “Scrisoarea lui Mark Ethridge către Secretarul de Stat James F. Byrnes – 8 decembrie 1945”. În plus, lucrarea conține și un număr impresionant de note asupra convorbirilor lui Ethridge cu înalți oficiali ai Partidului Comunist Român (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu, Teohari Georgescu, etc.), cu generalul sovietic I. Z. Susaikov, precum și cu personalități ale partidelor democratice ca Iuliu Maniu, Constantin (Dinu) Brătianu, Constantin Titel

Petrescu, Constantin Vișoianu etc.

Ceea ce surprinde, în primul rând, la cele trei documente amintite mai sus este acuratețea cu care Ethridge a descris situația din cele două țări ocupate de armatele sovietice. Astfel, în “Rezumatul Raportului privind politica sovietică în România și Bulgaria” Ethridge notează: “În ambele țări [Uniunea Sovietică] a sprijinit instalarea unor guverne de «front», care aparent reprezintă toate grupările democratice, dar exclud partidele «burgheze», care sînt în general în favoarea procedurilor constituționale occidentale și care în trecut s-au identificat cu politici antifasciste[...] Atît în România cît și în Bulgaria sînt asemănări evidente în modul în care guvernul sovietic folosește partidele comuniste[...] În ambele țări, comuniștii s-au limitat la a pune mîna pe cîteva posturi-cheie, prin care au reușit să domine întregul guvern. Dintre acestea, cele mai importante sînt Ministerul de Interne, care controlează politica, și Ministerul de Justiție”.(pp. 125-126.) Mai mult, în scrisoarea către Secretarul de Stat american Byrnes, datată 8 decembrie 1945, Ethridge preciza: “Trebuie să vă transmit că, după ce am avut convorbiri în cele două țări cu un număr mult mai

mare de 300 persoane, reprezentînd toate elementele și nuanțele opiniei publice, nu consider guvernele din România sau Bulgaria ca larg reprezentative pentru toate elementele democratice, în sensul Yalta.[...] Prin guvernul Groza poporul român are acum o nouă dictatură în locul celei răsturnate în august 1944.” (p. 130, 133). Mai trebuie spus că documentele din volumul de față completează informațiile din jurnalul generalului american Cortlandt V. R. Schuyler, reprezentantul Statelor Unite în Comisia Aliată de Control, care s-a aflat în misiune la București în perioada 25 noiembrie 1944 – 11 iunie 1947. În jurnalul său, generalul Schuyler remarcă faptul că, într-o telegramă transmisă din București către Departamentul de Stat al S.U.A. la 25 noiembrie 1945, Ethridge expunea situația din România în termeni tranșanți. În acea telegramă, Ethridge scria că “dacă Statele Unite nu iau măsuri pentru a pune în practică principiile pe care le susțin, întreaga noastră cauză în România va fi pierdută pentru totdeauna, iar poporul român va fi obligat să accepte un comunism pe care nu îl dorește”(vezi C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 256).

Atît din raportul Ethridge, cît și din însemnările generalului Schuyler, reiese că Departamentul de Stat al S.U.A. a fost informat corect cu privire la evoluțiile din România și Bulgaria. Rămîne să ne întrebăm dacă americanii puteau face într-adevăr mai mult pentru a împiedica sovietizarea Europei de Sud-Est. Putem găsi un răspuns convingător la această întrebare în excelentul studiu introductiv al volumului de față, semnat, așa cum am amintit deja, de cercetătorul german Ulrich Burger. Burger subliniază corect faptul că evoluțiile din România și Bulgaria nu constituiau preocuparea principală a Statelor Unite, care erau preocupate în acea vreme de procesul de creare a Organizației Națiunilor Unite și pentru care situația din Polonia constituia, în orice caz, o prioritate față de situația din România și Bulgaria. Într-adevăr, spune Burger, Statele Unite au făcut o serie de greșeli care l-au ajutat pe Stalin să-și impună politica în Europa de Sud-Est, însă nu trebuie uitat faptul că președintele Roosevelt a căutat să evite orice conflict cu Stalin pentru a nu periclita alianța al cărei scop era înfrîngerea definitivă a Germaniei. Mai mult, afirmă Burger, Statele Unite priveau România și Bulgaria ca pe niște “inamici

de război, pentru care nu merita să te implicii” (p. 49). În plus, Statele Unite aveau interese economice minore în România și Bulgaria. Mă opresc însă aici cu analizarea argumentelor cercetătorului german, care sînt solide și îndeamnă la reflecție, și închei prin a spune că volumul dedicat misiunii Ethridge în România pune la dispoziția cititorilor, fie ei specialiști sau numai

amatori mai mult sau mai puțin avizați, o serie de informații extrem de interesante privind începuturile sovietizării României și contribuie la o mai bună înțelegere a politicii Statelor Unite față de România în perioada 1944-1947.

Dragoș PETRESCU

* *

Abecedarul omului politic *

Anul 1989 reprezintă pentru istoria României momentul invalidării unui model ideologic, care se prezentase la începutul secolului ca fiind ultima formă de organizare a comunității umane. Revolta populației urbane, de la Timișoara, București, Cluj și alte orașe importante din țară, a măturat de la conducerea statului o elită comunistă condusă după reguli feudale de clanul Ceaușescu. În același timp caracterul anticomunist al revoluției a impus societății românești reîntoar-

** Andrei Stoiciu, Comunicarea politică. Cum se vînd idei și oameni, București, Editura Humanitas-Libra 2000.*

cerea la modelul democrației parlamentare. Astfel, în spațiul politic românesc au apărut noi actori; partidele politice, care nu reprezintă altceva decât expresia noului regim democratic. Desigur, regulile jocului politic s-au schimbat cu toate că în competiția pentru putere s-au regăsit vechi activiști comuniști. În ultimii zece ani românii au cunoscut experiența mai multor competiții electorale privind alegerea demnitarilor pe plan local (primării) sau central (parlament și președinție). Așa cum arată și Andrei Stoiciu în cartea sa „Comunicarea politică. Cum se vînd idei și oameni” anul

1990 reprezintă o piatră de hotar pentru crearea unui anumit tip de comunicare politică. Participarea lui Ion Iliescu, personalitate de necontestat a Frontului Salvării Naționale, la alegerile din 20 mai 1990 a impus în conștiința publicului imaginea „liderului paternalist, părinte al poporului” p.151. Din acest moment partidele au devenit o remorcă la locomotiva reprezentată de un lider carismatic. Personalizarea campaniilor electorale au aruncat partidele politice în planul al doilea al interesului manifestat de electorat. În același timp preluând mimetic modelul impus de clanul Ceaușescu, acestea s-au organizat ca o feudă în care nu contează calitatea membrilor, competența de care dau dovadă și se ia în considerare în primul rînd loialitatea. Din această cauză apar grupuri rivale cu interese contradictorii care creează incoerență în activitatea politică ca și în expunerea mesajului electoral.

Cu toate aceste inadvertențe în plan organizatoric menirea unui partid este de a participa la lupta electorală cu scopul câștigării puterii politice. Experiența deceniului democratic pe care l-am parcurs ne demonstrează că odată la patru ani structurile partidelor se angajează pentru

cucerirea sau menținerea puterii. Improvizația este principala coordonată după care s-au condus campaniile electorale în marea lor majoritate. Andrei Stoiciu atrage atenția oamenilor politici prin această carte, că ei sunt purtătorii unei imagini simbolice care se reflectă în mod pozitiv sau negativ asupra rezultatului electoral înregistrat de propriul partid. Tocmai de aceea acțiunea lor politică trebuie să se sprijine pe un aparat de partid care să îi asigure suportul logistic și managerial necesar pentru a se menține în cursa electorală. Întregul efort al propriei echipe trebuie îndreptat în direcția captării atenției electoratului. Prima etapă care trebuie parcursă în acest proces este identificarea publicului țintă. Din acest moment vor fi puse în aplicare mecanismele pe care autorul le identifică ca fiind indispensabile pentru o bună desfășurare a campaniei. Trebuie să arătăm că atragerea votului electoratului face parte dintr-o strategie de marketing politic bazată pe următoarele elemente: luarea în calcul a tuturor factorilor în funcție de așteptările publicului; publicitate proprie, existența unui singur centru de comandă care să dea coerență demersului, găsirea celor mai bune modalități de a transmite

informația cu scopul de a avea un impact real asupra masei de votanți.

Dacă ar fi să facem o comparație, un om politic care candidează la accesarea într-o funcție publică nu este un alegător singular. Acesta trebuie să se raporteze la două variabile care sunt: alegătorii și contracandidații. Astfel, mesajul electoral nu trebuie să aibă un caracter rigid, și trebuie să se modifice în funcție de schimbările intervenite și așteptările cetățenilor. În același timp trebuie să reacționeze la imaginea pe care ceilalți, partener/parteneri de competiție o are/au în raport cu propria imagine. Capacitatea de a te adapta cât mai rapid la noile situații poate reprezenta calea cea mai sigură pentru a-ți asigura victoria.

În funcție de propriile resurse financiare candidații trebuie să-și multiplieze canalele prin care își fac cunoscute opiniile, pentru a fi siguri că potențialii susținători le aud mesajele. Un alt factor important în atragerea simpatiei și susținerii populației este imaginea candidatului. Aici identificăm existența anumitor calități pe care virtualul om politic sau candidat trebuie să le dețină. Charisma este un prim element, dar insuficient, el trebuie să învețe, la fel ca un

Retor în antichitate, cum să-și folosească tonul vocii, inflexiunea, ritmul, gestică, să cunoască anumite trucuri prin care să atragă atenția publicului.

Existența tuturor elementelor expuse anterior ne dau o imagine cât de cât completă asupra coerenței unei campanii electorale. Concluzia care poate fi exprimată după lectura cărții lui Andrei Stoiciu ar fi că toate eforturile membrilor echipei de campanie trebuie să-și găsească finalitatea în crearea unei imagini cât mai favorabile propriului candidat.

De aceea lucrarea „Comunicarea politică. Cum se vând idei și oameni” este un adevărat manual de campanie electorală care trebuie să se găsească pe masa fiecărui om politic.

Sabin DRĂGULIN

Premiile “Sfera Politicii”

Ediția a IV-a

Pe 15 februarie 2001, în cadrul unei manifestări desfășurate la Casa Scriitorilor din București, Sala Oglinzilor, Fundația Societatea Civilă și Institutul pentru Cercetări Politice și Economice, editorii revistei **Sfera Politicii**, cu sprijinul **Coca-Cola**, **JTI International** (Romania, Compania Națională “**Loteria Română**”, **Eximbank** Romania și **Philip Morris** Romania, și-au desemnat premianții pe anul 2000. Ajunsă la cea de-a patra ediție, acordarea premiilor “*Sfera Politicii*” reușește, dincolo de instaurarea unei tradiții, să impună recunoașterea personalităților care contribuie la îmbunătățirea mediului politic și cultural din România.

Interesul deosebit față de ceea ce înseamnă “fenomen politic” în România și în lume, cât și prestața profesională și diversitatea punctelor de vedere ale celor care semnează în paginile revistei (oameni de cultură, politicieni, analiști politici, cercetători din domeniul științelor sociale), au făcut ca “Sfera Politicii” să-și câștige statutul de publicația de științe politice cu cel mai mare impact la public din România.

Premiile acordate în anii anteriori unor prestigioase personalități, precum Adrian Marino (1998), Alexandru Paleologu (1999) și Mihai Șora (2000) - Premiul “Europa” pentru Opera Omnia -, unor lucrări deja consacrate - “Exercițiul Distanței” (Sorin Antohi), “Pluripartitismul. O teorie a democrației” (George Voicu) și “Esecul campaniei în Vest” (Valentin Stan) -, și traducerilor de

excepție semnate de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu (“Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii”), Jeanina Ianoși (“Sfera publică și transformările ei structurale” de Jurgen Habermas) și Cristina și Dragoș Petrescu (“Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor”, editor Vladimir Tismăneanu), nu au făcut decât să suscite, și în acest an, interesul marelui public și al mass-media față de această prestigioasă manifestare.

Juriul, compus din Stelian Tănase, George Voicu, Mihai Șora și Dan Oprescu, a acordat istoricului Neagu Djuvara Premiul “Europa” pentru Opera Omnia, lui Laurențiu Ștefan-Scalat (coordonator) premiul pentru cea mai bună lucrare de științe politice apărută în România, și lui Radu Pavel Gheo pe cel pentru cea mai bună traducere.

În cazul lui Neagu Djuvara, doctor în istorie al Universității Sorbona, premiul a avut în vedere nu doar cărțile sale ci și caracterul stimulator, stenic, al participării sale la viața intelectuală a Cetății.

Alegerea la cea de-a doua secțiune, pentru cea mai bună carte românească de științe politice, a fost mult mai dificilă. Câștigătorul, Laurențiu Ștefan-Scalat, asistent la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, Master în Sociologie și politici ale societăților moderne al Cambridge University, și-a adjudecat, în cele din urmă premiul, lucrarea coordonată de domnia sa, “Dicționar de scrieri politice fundamentale”, apărută la Editura Humanitas, fiind preferată pentru

Premiile “Sfera Politicii”

originalitate.

Cel de-al treilea premiu, pentru cea mai bună traducere, a fost acordat cunoscutului tânăr traducător Radu Pavel Gheo, pentru transpunerea în limba română a clasicei cărți a lui Leo Strauss “Cetatea și Omul”, apărută la Editura Polirom. Dincolo de valoarea în sine a cărții, ceea ce a fost hotărâtor în acest ultim caz în acordarea premiului, a fost acuratețea de care a dat dovadă traducătorul.

Festivitatea s-a bucurat și de această dată de atenția personalităților culturale, a liderilor politici și a mass-media. O privire aruncată în public i-a remarcat, într-o ordine

pur aleatoare, pe Constantin Bălăceanu-Stolnici, Zoe Petre, Pavel Câmpeanu, Varujan Vosgianian, Răzvan Dumitrescu, Gilda Lazăr, Silviu Lupescu.

Mulțumim încă odată pe această cale Sponsorilor evenimentului: Coca-Cola, JTI International (Romania) S.R.L., Compania Națională “Loteria Română”, Eximbank Romania și Philip Morris Romania S.R.L. pentru sprijinul acordat în organizarea festivității.

**REDAȚIA
SFERA POLITICII**

